

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

«СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І
МУНІЦИПАЛІЗМ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ»

(26 червня 2025 року)

Київ – 2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осауленко Андрій Олександрович – професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Сьох Катерина Ярославівна – завідувач кафедри конституційного права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Халюк Сергій Олександрович – завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Рекомендовано до оприлюднення в мережі Інтернет Науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ протоколом від 24.08.2025 № 8.

Сучасний український конституціоналізм і муніципалізм та їх трансформація в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Київ, 26 червня 2025 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2025. 199 с.

Матеріали подані в авторській редакції.

Редакція не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

ЗМІСТ

Андреєва Мирослава Віталіївна	Європейська солідарність в умовах війни приклад підтримки України	8
Бакутін Євген Іванович	Конституціоналізм: на шляху до євроінтеграції	10
Білодід Катерина Сергіївна	Гарантії конституційних прав в умовах воєнного стану: виклики та перспективи	12
Берестовський Ігор Володимирович	Конституціоналізм і муніципалізм як основа післявоєнного відновлення України	15
Бойченко Іван Васильович	Безперервність функціонування Конституційного Суду України як гарантія захисту конституційних прав і свобод	17
Бриль Дар'я Павлівна	Принцип верховенства права: порівняльно-правовий аналіз в Україні та країнах ЄС	22
Броварник Анна Сергіївна	Становлення українського конституціоналізму на шляху вступу до європейського союзу	25
Бут Юрій Анатолійович	Забезпечення верховенства права при ознайомленні з результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій	28
Бутенко Дарина Володимирівна	Право на освіту та культурну участь як елементи загальної декларації прав людини	31
Вікарчук Олена Олександрівна	Вплив європейських і євроатлантичних стандартів на формування нової моделі українського конституціоналізму та муніципалізму	34
Влад Вадим Федорович Вацюк Віктор Олександрович	Закордонний досвід захисту конституційних прав та свобод осіб, які відбувають покарання у приватних в'язницях	36
Вацюк Віктор Олександрович	Закордонний досвід захисту конституційних прав та свобод осіб, які відбувають покарання у приватних в'язницях	39
Гаєвська Анна Сергіївна	Місце і роль Президента України в механізмі державної влади	42

Гнатенко Каріна Олександрівна	Конституція України та міжнародне право: співвідношення та імплементація міжнародно-правових норм	44
Грігоца Сергій Юрійович Чеханюк Леся Володимирівна	Джерела конституційного права України	47
Гудзенко Єлизавета Павлівна	Захист прав людини у сучасних умовах: правові та соціальні аспекти	50
Демедюк Марина Сергіївна	Верховенство права як основа європейської спільноти: теоретичні та практичні аспекти	52
Дуденко Анастасія Сергіївна	Конституційна скарга як інструмент захисту прав: національний досвід і європейські орієнтири	55
Жменяк Юрій Юрійович	Конституційний принцип презумпції невинуватості в контексті європейської інтеграції України	59
Залогіна Вероніка В'ячеславівна	Взаємозв'язок між конституціоналізмом і муніципалізмом: проблеми та трансформація в умовах євроінтеграції	64
Захарченко Юлія Євгенівна	Використання систем розпізнавання облич: межі втручання у приватне життя згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод	67
Зіновчук Марина Русланівна	Права людини в умовах конфліктів та глобальних криз: роль загальної декларації	69
Зозуля Олександр Ігорович	Деякі зауваження до законопроекту № 13304 щодо сумісності депутатського мандата	72
Іващенко Віта Олександрівна	Гендерна рівність як основа конституціоналізму	75
Калініченко Олександр Феодосійович	Український конституціоналізм і муніципалізм в контексті євроінтеграції держави та умов війни	78
Карпюк Аліна Олександрівна	Свобода слова в умовах збройного конфлікту	81
Кобелева Анна Віталіївна	Проблеми статусу внутрішньо переселених осіб	84
Ковтун Денис Олександрович	Правовий статус іноземців та осіб без громадянства на території України під час воєнного стану	87

Крижна Анастасія Євгенівна	Окремі аспекти захисту прав дитини в умовах збройної агресії РФ проти України	89
Кулик Євгенія В'ячеславівна	Міжнародні стандарти та українське законодавство щодо укладення міжнародних договорів: теорія і практика	91
Лесь Ірина Олександрівна	Концепція ядерної безпеки в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України	94
Лимаренко Альона Василівна	Еволюція конституційних прав та свобод в Україні: історичний та сучасний аспекти	97
Лудченко Софія Сергіївна	Право на освіту в умовах євроінтеграції України	99
Луковська Катерина Юріївна	Толерантність і недискримінація як ключові принципи європейського простору	101
Лук'яненко Марія Юріївна	Конституційний принцип забезпечення верховенства права в процесі євроінтеграції України	103
Лях Аліна Олександрівна	Підходи ЄС до захисту прав національних меншин і їх адаптація в українському законодавстві	106
Медведь Юлія Володимирівна	Трансформація сучасного українського конституціоналізму і муніципалізм в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України	109
Нестеряк Ілля Віталійович	Генеza забезпечення прав людини, яка перебуває у конфлікті із законом в Україні	113
Ночовна Катерина Антонівна	Європейська система захисту прав людини: історія, структура, ефективність	115
Нор Артем Григорович	Суддівська незалежність як конституційна цінність	118
Оверченко Дарія Олександрівна	Розвиток муніципалізму в Україні в умовах воєнного стану	120
Оганов Артур Тамазівич	Забезпечення прав національних меншин як елемент стабільності конституційного ладу (на прикладі Республіки Сербія)	125
Охріменко Ольга Іванівна Чеханюк Леся Володимирівна	Роль гендерних особливостей у реалізації конституційного права на	130

	працю в поліції: проблематика питання	
Пантелеєва Мірабель Андріївна	Вплив воєнного стану на дотримання конституційних норм та гарантій	132
Поважнюк Ксенія Олегівна	Роль Європейського суду з прав людини в захисті конституційних прав громадян України в умовах війни	135
Протасов Денис Сергійович	Вплив європейських цінностей на удосконалення місцевого самоврядування в Україні	138
Поважнюк Ксенія Олегівна	Роль Європейського суду з прав людини в захисті конституційних прав громадян України в умовах війни.	142
Романенко Людмила Миколаївна	Сучасний український конституціоналізм: трансформація за умов євроінтеграції та воєнного стану	141
Соха Юлія Вікторівна Симоненко Наталія Олександрівна	Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України в умовах європейської інтеграції	144
Сьох Катерина Ярославівна	Гармонізація правничої термінології України з <i>acquis communautaire</i> у процесі євроінтеграції	148
Тернавська Вікторія Миколаївна	Гарантії захисту прав людини у контексті конституційно-правової політики України	151
Тимчишин Павло	Трансформація інституту публічної влади в Україні в контексті вступу до ЄС: конституційно-правовий вимір	155
Ткачук Юрій Олександрович	Кримінально-правові санкції: поняття, зміст та сутність	158
Тригубенко Галина Василівна	Конституційний ідеалізм як перешкода на шляху до європейської інтеграції	161
Хальота Андрій Іванович	Прогнозування законодавства на шляху інтеграції України до ЄС	164
Халюк Сергій Олександрович	Конституційні засади утворення та реформування органів системи правосуддя в Україні	167
Хізанов Олексій	Муніципальна автономія як основа сталого розвитку громад: гармонізація українського місцевого	170

	самоврядування з принципами Європейської хартії	
Циганов Олег Григорович	Юридичне прогнозування розвитку безпекового законодавства України в умовах трансформації національного конституціоналізму	173
Чеханюк Леся Володимирівна	Формування системи цінностей Європейського Союзу	175
Федорак Вероніка Петрівна	Впровадження міжнародних стандартів з прав людини в Конституцію України: проблеми реалізації	179
Федченко Олексій Сергійович	Забезпечення прав людини при застосуванні поліцейських заходів примусу	183
Юрченко Артем Олексійович	Перспективи членства України в ЄС: стратегія та етапи наближення	186
Шевченко Ірина Олександрівна	Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 307 та 309 Кримінального кодексу, в умовах трансформації правової системи України	189
Шпатенко Марина Романівна	Права дитини під час військової агресії: міжнародно-правовий аспект	192
Ящур Павло	Конституційний контроль в Україні на шляху до європейської інтеграції: гарантії прав людини в умовах обмежень воєнного стану	197

Андрєєва Мирослава Віталіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
експертно - криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ПРИКЛАД ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

У ХХІ столітті світ неодноразово стикався з кризами, які випробовували на міцність міжнародні зв'язки, принципи демократії та цінності людяності. Проте війна Росії проти України, що розпочалася у 2014 році і набрала повномасштабного характеру в лютому 2022 року, стала одним із найгостріших викликів для європейського континенту. У цей критичний момент проявилася справжня суть європейської солідарності - не лише як політичного гасла, а як конкретної дії: гуманітарної, військової, економічної та моральної підтримки українського народу.

Приклад України показав, що солідарність у Європі - це не абстрактне поняття, а реальний механізм об'єднання націй перед лицем агресії. Як ЄС, так і окремі країни-члени продемонстрували безпрецедентну єдність у підтримці свободи, незалежності та територіальної цілісності держави, що бореться за своє майбутнє. Вивчення цих проявів солідарності дає змогу глибше усвідомити цінність міжнародної співпраці в умовах війни.

Одним із найбільш відчутних проявів європейської солідарності стала фінансова допомога. Європейський Союз та його держави-члени стали одними з найбільших донорів України. За даними Європейської Комісії, станом на лютий 2024 року, загальний обсяг фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні від ЄС та його держав-членів сягнув понад 85 мільярдів євро [1]. Ці кошти спрямовувалися на підтримку макроекономічної стабільності України, забезпечення роботи критичної інфраструктури, виплату пенсій та соціальних допомог.

Прямим доказом цієї підтримки є започаткування Європейським Союзом інструменту макрофінансової допомоги для України, в рамках якого у 2023 році було виділено 18 мільярдів євро у вигляді пільгових кредитів [2]. Ці кошти допомогли українському уряду в умовах війни покривати нагальні бюджетні потреби.

Не менш важливою є військова підтримка. Європейські країни, усвідомлюючи необхідність надання Україні засобів для самооборони,

постачали широкий спектр озброєння та військової техніки. За даними Кільського інституту світової економіки, який відстежує міжнародну допомогу Україні, країни Європи стали одними з ключових постачальників військової допомоги. Німеччина станом на квітень 2024 року надала Україні військової допомоги на суму понад 17 мільярдів євро, включаючи танки Leopard 2, системи ППО IRIS-T та Patriot [3].

Іншим яскравим прикладом є Польща, яка з перших днів вторгнення стала одним із найактивніших прихильників України. Польща не лише прийняла найбільшу кількість українських біженців, але й передала значну кількість танків PT-91 Twardy, гаубиць Krab та іншого озброєння.

Окремо варто відзначити гуманітарну підтримку. Мільйони українців, які змушені були покинути свої домівки через війну, знайшли прихисток у країнах Європи. Європейський Союз активував Директиву про тимчасовий захист, що надала українським біженцям право на проживання, працевлаштування та отримання медичної допомоги в країнах ЄС без необхідності проходити складні процедури отримання статусу біженця [4].

Країни-члени ЄС, такі як Чехія, надали притулок сотням тисяч українців, забезпечуючи їх житлом, харчуванням та медичною допомогою. За даними Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки, станом на кінець 2023 року в країні перебувало понад 360 тисяч громадян України зі статусом тимчасового захисту [5].

Цікавим є також усвідомлення європейцями глибинних історичних зв'язків та спільного трагічного досвіду боротьби з імперськими амбіціями. Багато країн Східної Європи, які самі колись перебували під впливом Радянського Союзу, особливо гостро відчують загрозу, яку несе російський імперіалізм. Їхня підтримка України часто ґрунтується не лише на політичній доцільності, а й на глибокому емпатичному розумінні української боротьби за незалежність. Солідарність проявляється і культурних та інформаційних сферах. Європейські митці, журналісти, інтелектуали стають голосом України у світі, доносячи правду про війну, руйнуючи російську пропаганду та підтримуючи українську культуру. Європейські медіа надають платформу для українських голосів, розповідаючи історії про героїзм, стійкість та трагедії війни. Ця інформаційна підтримка є важливою складовою боротьби за умми та серця людей по всьому світу. Тисячі європейських волонтерів, громадських організацій та простих громадян збирали кошти, надсилали гуманітарну допомогу, надавали психологічну підтримку українцям. Ця низова ініціатива стала ще одним потужним свідченням європейської єдності.

Таким чином слід зазначити що, європейська солідарність в умовах війни проти України є не абстрактним поняттям, а конкретною реальністю, підкріпленою значними фінансовими, військовими та гуманітарними ресурсами, а також щирою підтримкою європейських громадян. Наведені приклади та посилення на авторитетні джерела підтверджують масштаб та різноманітність цієї підтримки, яка стала важливим фактором у здатності України протистояти російській агресії та боротися за своє майбутнє. Ця

єдність є не лише моральним імперативом, але й запорукою спільної безпеки та стабільності на європейському континенті.

Список використаних джерел:

1. ЄС став найбільшим фінансовим донором України у 2024 році. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3944339-es-stav-najbilsim-finansovim-donorom-ukraini-u-2024-roci.html>
2. Комісія пропонує стабільний і передбачуваний пакет підтримки для України на 2023 рік у розмірі до 18 мільярдів євро. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_6699
3. Ukraine Support Tracker URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
4. Інформація для людей з України, що шукають порятунку від війни в Україні. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine_uk
5. Informace pro ukrajinské občany na území ČR v návaznosti na ruskou agresi na Ukrajině. URL: <https://mv.gov.cz/clanek/informace-pro-obcany-ukrajiny.aspx>

Бакутін Євген Іванович,

старший викладач кафедри тактичної підготовки Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною незалежності. Його витoki в усвідомленні права жити в демократичній, соціально орієнтованій, економічно розвинутій країні та шляхом масштабних внутрішніх перетворень умов для входження до спільноти європейських розвинутих країн. Європейська інтеграція України - це процес зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві.

Стабільно зростаюча підтримка громадянами України європейської інтеграції була відображена у Конституції України: у лютому 2019 року набуття повноправного членства України в Європейському Союзі закріплено у Конституції України як стратегічний курс держави [1].

Хоча терміни «конституціоналізм» і «конституція» походять від одного кореня, вони не рівнозначні та мають безліч інтерпретаційних значень у сучасній юридичній, політичній та історичній науці. Термін «конституціоналізм» з'явився в американській політико-правовій думці в кінці XVIII - на початку XIX століття. Діячі американської революції і засновники Конституції США 1787 року конституціоналізмом підкреслювали верховенство писаної конституції над законами та іншими правовими актами

[2, с. 51].

З часом у юридичних, політичних та історичних дослідженнях термін «конституціоналізм» отримав більш широке трактування і став застосовуватися для характеристики процесів переходу до демократії та встановлення конституційного ладу в державах.

Конституціоналізм як основа побудови правової держави на сучасному етапі становить особливий інтерес в Україні. Підвищена увага вчених до питань конституціоналізму проявляється останніми десятиліттями і у зв'язку із трансформацією в контексті Європейської та Євроатлантичної інтеграції України.

Юридичне розуміння конституціоналізму проявляється перш за все у тому, що це - особливий режим функціонування державної влади. Зміст конституціоналізму становлять «конституція разом із її доктринальними основами, системою політико-правових цінностей, що відображують концепцію, філософію, сутність конституції, а також практикою її здійснення, конституційна правосвідомість, конституційні правовідносини і конституційна законність, на встановлення якої зрештою спрямовано функціонування цієї складної системи» [3].

Конституціоналізм це доктринальне поняття, вживане як в юридичній науці так і в суспільних науках у цілому. Виділяють кілька аспектів цього поняття. Передусім конституціоналізм трактують як політико-правову ідеологію, історично пов'язану з феноменом конституції. Його розглядають як певне інтелектуальне узагальнення притаманне розвитку політично-правової думки в конкретній країні і як персоніфіковану концепцію (концепції), сформульовану окремими видатними авторами (наприклад в Україні - Михайлом Грушевським). Водночас конституціоналізм нерідко узагальнено сприймається як суспільно-політичний рух, спрямований на реалізацію відповідних ідей [5, с. 300].

Іноді конституціоналізм ототожнюють з деякими ознаками політичної системи в цілому, з конституційними методами управління державними справами. В основу такого розуміння були покладені концепції природного права, народного суверенітету і поділу влади. Конституціоналізм також розглядають як власне конституційну норму, як практику відповідного регулювання суспільних відносин. Явище конституціоналізм насамперед кореспондоване державі, адже конституція є Основним Законом держави [5, с. 301].

Отже, основною метою конституціоналізму є застосування Конституції України шляхом втілення принципу верховенства права та закріплення правового характеру державності. Сучасна конституційна доктрина в Україні починає звертатися до проблем конституціоналізму, місця і ролі конституції як головного джерела права національної правової системи, прямої дії конституційних норм, верховенства конституції. Верховенство права пов'язане не лише з таким аспектом конституціоналізму, як права людини, а й із демократією як засадничою цінністю Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50)
2. Кичун В.Р. Конституціоналізм як зміст механізму застосування Конституції України: Вісник Конституційного Суду України № 5/2021 С.50-58
3. Ілюшик О.О. Слюсар О.В. Поняття та ознаки конституціоналізму. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики : матеріали наук. семінару (21 червня 2019 р.) / упор. Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 148
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 29, ст.367)
5. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. Ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С.1231
6. Європейська інтеграція: Шлях до набуття статусу кандидата - вступ України до ЄС URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/shlyah-do-nabuttya-statusu-kandydata/>

Білодід Катерина Сергіївна,

здобувачка ступення вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України створила безпрецедентні виклики для системи гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина. В умовах воєнного стану держава змушена вживати заходи, що передбачають тимчасові обмеження певних прав задля забезпечення національної безпеки та оборони. Проте, навіть у таких критичних обставинах, життєво важливо зберегти баланс між потребами безпеки та фундаментальними правами людини, адже саме на цих правах ґрунтується демократичний устрій держави. Метою цього дослідження є

аналіз поточного стану забезпечення конституційних прав в умовах воєнного стану в Україні, виявлення основних викликів, що постають перед державою та суспільством у цьому контексті, а також окреслення перспектив для їх ефективної реалізації та захисту. Для досягнення цієї мети необхідно розглянути теоретичні засади обмежень прав, проаналізувати особливості їх реалізації під час дії воєнного стану, визначити ключові виклики та запропонувати можливі шляхи посилення гарантій.

В Україні, Конституція України (ст. 64) встановлює вичерпний перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, до яких належать, зокрема, право на життя, гідність, рівність, свобода від катувань, принцип незворотності дії закону в часі тощо. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правову основу для введення обмежень, деталізуючи підстави та порядок їх застосування.

Ключовим принципом при запровадженні обмежень є пропорційність та необхідність. Це означає, що будь-які обмеження мають бути мінімально необхідними для досягнення легітимної мети (забезпечення національної безпеки та оборони) та не повинні перевищувати межі, що виправдовуються загрозливою ситуацією. Дотримання цього принципу є критично важливим для збереження балансу між безпекою держави та правами окремої особи. Роль судової влади у цьому контексті є надзвичайно важливою, оскільки саме суди мають здійснювати контроль за правомірністю та обґрунтованістю запроваджених обмежень, запобігаючи зловживанням владою під приводом воєнного стану.

Повномасштабна війна спричинила значні зміни у реалізації багатьох конституційних прав та свобод людини, створюючи численні виклики.

Свобода пересування обмежена запровадженням комендантської години, заборонаю виїзду за кордон для чоловіків призовного віку, а також контролем в'їзду/виїзду з певних територій. Реалізація права на мирні зібрання досить ускладнена задля уникнення масових скупчень людей та забезпечення громадського порядку. Право власності може бути обмежене через примусове відчуження майна для потреб оборони або реквізиції. Також можливий контроль за таємницею листування та телефонних розмов для забезпечення безпеки. Трудові права зазнали змін: особливості припинення трудових відносин, залучення до суспільно корисних робіт та мобілізація стали звичайною практикою. Важливим аспектом є виборчі права, реалізація яких під час воєнного стану призупинена, що є прямим наслідком дії статті 64 Конституції України.

Забезпечення базових соціально-економічних прав також зіткнулося з серйозними викликами. Право на життя та безпеку перебуває під постійною загрозою через бойові дії та ракетні обстріли. Тисячі людей втратили право на житло внаслідок руйнувань, що призвело до масового внутрішнього переміщення. Право на працю та соціальний захист порушено через втрату роботи, скорочення доходів та збільшення потреби у соціальній підтримці для внутрішньо переміщених осіб. Право на освіту та охорону здоров'я також

ускладнене через руйнування інфраструктури та обмежений доступ до якісних послуг.

Процесуальні гарантії та правосуддя функціонують в умовах значних обмежень. Хоча судова система продовжує працювати, існують особливості розгляду справ та обмеження доступу до суду в певних регіонах. Важливою є необхідність дотримання права на справедливий судовий розгляд та презумпції невинуватості, а також права на правову допомогу. Окремі виклики постають у дотриманні прав військовослужбовців та цивільних, що потрапили в полон.

Міжнародна співпраця та євроінтеграція відкривають широкі можливості для імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини. Україна може використовувати механізми міжнародних організацій, таких як Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та Організація Об'єднаних Націй (ООН), для захисту прав своїх громадян. Досвід європейських країн у забезпеченні прав людини під час криз також є цінним для переймання.

Розвиток громадянського суспільства та правосвідомості відіграє ключову роль у процесі захисту прав. Зміцнення ролі громадських організацій у моніторингу та захисті прав людини, підвищення рівня правової культури населення, а також забезпечення публічності та прозорості у прийнятті рішень, що стосуються обмежень прав, сприятимуть формуванню сильного громадянського суспільства, здатного захищати свої права.

Воєнний стан, будучи винятковим періодом для держави, несе із собою неминучі тимчасові обмеження конституційних прав. Україна, незважаючи на безпрецедентні виклики, що постали перед нею внаслідок повномасштабної агресії, демонструє прагнення дотримуватися демократичних стандартів та забезпечувати права людини навіть у найскладніших умовах.

Посилення гарантій конституційних прав в умовах воєнного стану та в післявоєнний період є фундаментальним завданням для побудови правової, демократичної та успішної держави. Ключовим принципом, що має керувати діями держави, є постійний пошук та збереження оптимального балансу між забезпеченням національної безпеки та всебічним захистом прав людини.

Лише за такого підходу Україна зможе не тільки вистояти у війні, а й побудувати міцне суспільство, засноване на верховенстві права та повазі до людської гідності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Звіти про діяльність та моніторинг ситуації з правами людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>

Берестовський Ігор Володимирович,
старший викладач кафедри
конституційного права Навчально-
наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І МУНІЦИПАЛІЗМ ЯК ОСНОВА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Післявоєнне відновлення України постає не лише як завдання фізичної реконструкції зруйнованих населених пунктів, інфраструктури чи економіки, а й як глибинна правова й інституційна трансформація держави. Війна виявила вразливі місця в системі публічної влади, водночас посиливши значення демократичних засад організації суспільства. В цьому контексті особливу увагу слід приділити двом взаємопов'язаним концептам – конституціоналізму та муніципалізму. Перший виступає гарантією верховенства Конституції, прав і свобод людини, балансу гілок влади; другий – забезпечує дієвість місцевої демократії, участь громадян у прийнятті рішень і розвиток самоврядності. Їх поєднання створює підвалини для стійкої моделі післявоєнного розвитку України.

Конституціоналізм розглядається у сучасній науці не лише як сукупність юридичних норм, що визначають статус Конституції в системі права, але й як ціннісно-правова парадигма, спрямована на обмеження влади, захист прав людини та забезпечення легітимності державного устрою, що є надважливим у відбудові країни.

У післявоєнний період перед Україною постануть низка викликів на які потрібно буде реагувати виважено та чітко, до прикладу, забезпечення непорушності демократичного ладу та унеможливлення обмежень прав і свобод людини навіть у кризових умовах; гармонізація правової системи з *acquis communautaire*, насамперед у сферах верховенства права, незалежності судової влади та захисту прав людини; гарантування прозорого функціонування органів влади, підзвітності посадових осіб та ефективності механізмів конституційного контролю, а також особливе значення матиме забезпечення єдності конституційної ідентичності України, яка має поєднати національні правові традиції з європейськими стандартами демократії та прав людини. У цьому випадку Конституція повинна стати не декларативним документом, а живим правовим актом, що спрямовує як державну політику, так і повсякденне життя громадян. Ми всі повинні усвідомити, що відбудова країни у післявоєнний час – це не завдання тільки державної влади, а безпосередньо кожного громадянина.

У цьому процесі муніципалізм відіграє особливу роль. Оскільки, муніципалізм – це про владу на місцях та про взаємозв'язок жителів територіальної громади з органами місцевого самоврядування для здійснення управління у своїй громаді. Саме місцеве самоврядування здатне забезпечити:

ефективну реалізацію програм відбудови; прозорість розподілу ресурсів; участь громадян у прийнятті рішень; формування довіри до інституцій влади.

Відбудова держави потребує усвідомлення, що демократія не може існувати без активного громадянства. Це означає підвищення політичної культури громадян, розвиток інститутів громадянського суспільства та їх інтеграцію у систему публічного управління.

З огляду на це, місцеве самоврядування постає не лише як інституційна форма управління, а як простір реалізації принципів демократії «знизу». У післявоєнний період саме муніципальний рівень може забезпечити:

- ефективну реалізацію програм відбудови території;
- прозорість розподілу матеріальних і фінансових ресурсів;
- реальну участь громадян у процесі прийняття рішень;
- формування довіри до інституцій влади через безпосередню взаємодію громади та органів управління.

На територіальні громади буде покладена велика відповідальність, зокрема у забезпеченні соціальної адаптації ветеранів, підтримки внутрішньо переміщених осіб, подолання наслідків воєнних злочинів тощо. Держава має готувати вже нормативно-правові акти які будуть адаптовані до нових викликів що постануть перед органами місцевого самоврядування.

Післявоєнне відновлення України має розглядатися як комплексний процес, у якому матеріальна реконструкція інфраструктури нерозривно пов'язана з інституційним та правовим оновленням держави. Конституціоналізм і муніципалізм виступають ключовими взаємодоповнюючими чинниками цього процесу. Перший гарантує стабільність та верховенство Конституції, захист прав людини і забезпечення балансу гілок влади, тоді як другий забезпечує розвиток місцевої демократії, самоврядності та безпосередньої участі громадян у процесах ухвалення рішень.

У післявоєнний період особливої ваги набуває завдання збереження та розвитку конституційної ідентичності України, яка має органічно поєднати національні традиції з європейськими демократичними стандартами. Гармонізація національного права з *acquis communautaire* потребуватиме не лише адаптації галузевого законодавства, а й осмисленого вдосконалення конституційних положень. Водночас саме територіальні громади виступатимуть основними суб'єктами практичної реалізації політики відбудови, що покладе на них підвищену відповідальність за соціальну адаптацію ветеранів, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та подолання наслідків воєнних злочинів.

Отже, післявоєнна відбудова України повинна ґрунтуватися на цінностях конституціоналізму та муніципалізму, адже тільки за умови їх гармонійного поєднання можливе створення стійкої, демократичної та правової держави, здатної забезпечити не лише відновлення зруйнованого, але й довгостроковий розвиток суспільства на засадах верховенства права, демократії та активного громадянства.

Список використаних джерел:

1. Батанов О.В. Муніципалізм у системі сучасного українського конституціоналізму : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 352 с.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. (ратифікована Законом України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР). Офіційний вісник України. 1997. № 29. Ст. 22.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
5. Шаповал В. Конституціоналізм: сучасний стан і перспективи розвитку. Право України. 2019. № 7. С. 20–33.
6. Ющик О. І. Конституційна ідентичність: методологія та практика конституційного права. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 45–56.

Бойченко Іван Васильович,
старший викладач кафедри
конституційного права Навчально-
наукового інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ
доктор філософії в галузі права, адвокат,
заслужений юрист України

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД

Ефективний захист конституційних прав і свобод людини, а також функціонування України як демократичної та правової держави, в якій саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави та її органів, неможливо забезпечити без постійної діяльності Конституційного Суду України.

Особливо важливим є гарантування безперервного функціонування єдиного органу конституційної юрисдикції в умовах воєнного стану, із його подіями та викликами, де наявність ефективного конституційного контролю є як засобом захисту конституційних прав і свобод громадян від можливих обмежень, так і формою реагування на загрози конституційному ладу, суверенітету чи незалежності самої держави.

Водночас існуюча на сьогодні ситуація із фактичним припиненням діяльності Конституційного Суду України вкотре актуалізує проблему пошуку шляхів для забезпечення безперервності та ефективності його роботи.

Починаючи з 27 січня 2025 року, у зв'язку із закінченням 9-річного строку перебування на посаді 3 суддів Конституційного Суду України(В.Кривенка,

В.Мойсика та В.Колісника), склад цього органу вчергове зменшився і замість передбачених Основним Законом України 18 суддів, на сьогодні у його складі працюють лише 11 суддів, 6 з яких входять до складу Першого сенату та 5 – до складу Другого сенату Конституційного Суду України.

Таке скорочення кількісного складу Конституційного Суду України, у поєднанні із вимогами Закону України «Про Конституційний Суд України», фактично блокувало роботу цього органу.

Так, частина 2 статті 66 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачає, що засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду. Аналогічним чином, щодо функціонування сенатів положеннями частини 1 статті 36 та частини 2 статті 67 Закону закріплено, що якщо кількість суддів Конституційного Суду є меншою за 18, то Сенат, його засідання та пленарні засідання є повноважним за умови участі в ньому щонайменше 6 суддів Конституційного Суду України [1].

Однак і така законодавча можливість для функціонування хоча б Першого сенату Конституційного Суду України, до якого на сьогодні входять 6 суддів Конституційного Суду України, нівелюється загальними положеннями статті 10 Закону, яка передбачає, що Конституційний Суд України є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів [1].

Ситуація щодо неможливості Конституційного Суду України упродовж декількох місяців здійснювати свої функції та повноваження погіршується додатково через існуючу тривалість процедури добору нових суддів та з огляду на бездіяльність уповноважених суб'єктів щодо їх обрання (призначення).

Проблема припинення діяльності Конституційного Суду України через відсутність достатньої кількості суддів у його складі не є новою та подібне питання вже виникало у 2005-2006 роках, однак жодних істотних змін у цьому напрямку не було зроблено, незважаючи на конституційну реформу правосуддя у 2016 році, яка стосувалася в тому числі і єдиного органу конституційної юрисдикції.

Подолання окресленої вищої проблеми та забезпечення безперервного функціонування Конституційного Суду України може здійснюватися, зокрема, шляхом врегулювання питання продовження строку повноважень суддів Конституційного Суду України до моменту призначення (обрання) їх наступника.

Такий варіант прямо передбачено у законодавчих актах іноземних держав, які регулюють діяльність їхніх конституційних судів.

Зокрема, у параграфі 4 Закону про Федеральний конституційний суд Німеччини закріплено, що після закінчення строку повноважень судді продовжують виконувати свої обов'язки до призначення їх наступників [9].

Стаття 17 Закону про Конституційний Суд Іспанії передбачає, що судді Конституційного Суду залишаються на посадах до вступу на посаду їхніх наступників [5].

У статті 21 Закону про Конституційний Суд Португалії вказано, що судді Конституційного Суду призначаються на 9 років, рахуючи з дати вступу на посаду і їхні обов'язки припиняються з моменту вступу на посаду судді, призначеного на відповідну вакансію [6].

Пункт 3 статті 11 Закону про Конституційний Суд Латвії містить положення, що якщо Сейм не затвердив іншого суддю на заміну судді Конституційного Суду, строк повноважень якого припинився у зв'язку із закінченням строку повноважень або досягнення граничного віку, то строк повноважень такого судді Конституційного Суду вважається продовженим до моменту, коли Сейм затвердить іншого суддю на його місце та він складе присягу судді [10].

Стаття 4 Закону про Конституційний Суд Литви зазначає, що у випадках, коли новий суддя не призначений у встановлений цим законом строк, то до моменту призначення та складення ним присяги, його повноваження продовжує виконувати суддя, строк повноважень якого завершився [8].

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) також неодноразово наголошувала на можливості забезпечення безперервності роботи конституційних судів у такий спосіб.

Зокрема, у Висновку CDL-INF (2001)002 щодо закону про Конституційний Суд Хорватії зазначається, що законом має бути запроваджена процедура, яка дозволяє діючому судді продовжити свою роботу до призначення його наступника [12].

У Висновку CDL-AD (2006)017 щодо змін до закону про Конституційний Суд Вірменії Венеційська Комісія зауважила, що у деяких країнах вакантні місця у конституційному суді не були вчасно заповнені з політичних причин, що в деяких випадках призвело до того, що суд не зміг засідати через відсутність кворуму. Для гарантування безперебійного функціонування Конституційного Суду його члени повинні продовжувати виконання своїх функцій до призначення їхнього наступника [13].

У Висновку CDL-AD (2007)036 щодо проекту змін до закону про Конституційний Суд Азербайджану Венеційська Комісія привітала запровадження положень щодо можливості судді конституційного суду залишитися на посаді після закінчення терміну повноважень чи досягнення граничного віку, доки на його місце не буде призначено нового суддю, оскільки це дозволить забезпечити безперебійність його роботи [14].

У Висновку CDL-AD (2008)030 щодо проекту змін до закону про Конституційний Суд Чорногорії зазначається, що важливо забезпечити, щоб після закінчення терміну повноважень судді конституційного суду посада не залишалася вакантною протягом тривалого періоду. У кількох країнах Європи парламент дуже запізнився з призначенням нових судді, а в одному випадку конституційний суд не працював понад півтори роки, оскільки кількість судді, що залишилася, впала нижче кворуму. Тому важливо передбачити у законі, що судді залишаються на посадах, доки їхніх наступник не обійме посаду [15].

Потрібно зазначити, що спроби запровадження подібних пропозицій мали місце і в Україні.

Зокрема, у статті 16 проекту Закону про Конституційний Суд України (реєстр. № 5336-1 від 17.11.2016 р.) пропонувалося закріпити положення про те, що якщо кількісний склад Суду стає меншим від того, що забезпечує його повноважність, унаслідок закінчення строку повноважень судді Конституційного Суду або досягнення ним граничного віку перебування на посаді, то такий суддя продовжує перебувати на посаді до дня призначення нового судді, але не більше трьох місяців [3].

Також проектом Закону про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а від 04.07.2013 р.) пропонувалося внести зміни до статті 126 Основного Закону України, якими передбачалося, що повноваження судді Конституційного Суду України припиняються також у разі закінчення строку, на який його призначено, але не раніше дня набуття повноважень судді Конституційного Суду України особою, яка призначена замість нього [4].

Варіант саме конституційних змін для продовження строку повноважень судді Конституційного Суду України видається більш правильним з огляду на питання можливості продовження конституційних строків повноважень будь-якого органу.

За загальним правилом, винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами (Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року № 5-зп у справі К.Г.Устименка) [2], а відтак і винятки із таких безумовних підстав для припинення повноважень суддів Конституційного Суду України як закінчення строку повноважень чи досягнення сімдесяти років (частина перша статті 149-1 Основного Закону України) також мають передбачатися безпосередньо в Конституції України, а не Законі України «Про Конституційний Суд України».

Важливим у цьому плані є, зокрема, досвід регулювання цього питання у Болгарії.

Положеннями статті 5 Закону про Конституційний Суд Болгарії передбачалося, що судді Конституційного Суду продовжують виконувати свої функції до вступу на посаду їхніх наступників [7].

Разом з тим, рішенням Конституційного Суду Болгарії № 1 від 7 березня 2006 року відповідне положення національного закону визнано неконституційним. Як зауважив Конституційний Суд Болгарії, відповідно до статті 147 Конституції судді Конституційного Суду обираються на 9 років, без права на другий строк. Метою цього строку є обмеження здійснення повноважень суддів у цих межах. Цій меті підпорядковане також положення пункту 1 частини 1 статті 148 Конституції, де закінчення дев'ятирічного строку зазначено першим серед підстав припинення повноважень судді Конституційного Суду. Через імперативний характер цього строку можливість його продовження Конституцією не передбачена [11].

Враховуючи подібність правових конструкцій, які закріплені у Конституції України та Конституції Болгарії, а також підходи Конституційного Суду України щодо обчислення строків перебування на посаді (наприклад, Рішення від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, Рішення

від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014) доцільно врегулювати питання продовження строку повноважень суддів Конституційного Суду України до моменту призначення (обрання) їх наступника саме на рівні Основного Закону України.

Такий підхід у сукупності з іншими заходами дозволить забезпечити безперервне функціонування Конституційного Суду України та виконання ним своїх завдань і функцій щодо забезпечення верховенства конституційних норм та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року № 5-зп у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г.Устименка). База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>
3. Проект Закону про Конституційний Суд України (реєстр. № 5336-1 від 17.11.2016 р.) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60542
4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а від 04.07.2013 р.) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2522%E0&skl=8
5. Закон про Конституційний Суд Королівства Іспанія від 3 жовтня 1979 року із наступними змінами. URL: <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-en.pdf>
6. Закон про Конституційний Суд Португальської Республіки від 15 листопада 1982 року із наступними змінами. URL: <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tclaw.html>
7. Закон про Конституційний Суд Республіки Болгарія від 17 липня 1991 року із наступними змінами. URL: <https://www.constcourt.bg/en/legal-info-96>
8. Закон про Конституційний Суд Литовської Республіки від 3 лютого 1993 року із наступними змінами. URL: <https://lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-law-on-the-constitutional-court/193>
9. Закон про Федеральний конституційний суд Федеративної Республіки Німеччина від 11 серпня 1993 року із наступними змінами. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/BJNR002430951.html>
10. Закон про Конституційний Суд Латвійської Республіки від 5 червня 1996 року із наступними змінами. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/63354-constitutional-court-law>
11. Рішення Конституційного Суду Республіки Болгарія від 7 березня 2006 року № 1. URL: <https://www.constcourt.bg/bg/act-1956>

12. Висновок Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської Комісії) CDL-INF(2001)002-е від 22 січня 2001 року щодо закону про Конституційний Суд Республіки Хорватія. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)002-e)
13. Висновок Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської Комісії) CDL-AD(2006)017-е від 22 червня 2006 року щодо змін до закону про Конституційний Суд Вірменії. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2006\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2006)017-e)
14. Висновок Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської Комісії) CDL-AD(2007)036 від 26 жовтня 2007 року щодо проекту змін до закону про Конституційний Суд Азербайджану. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)036-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)036-e)
15. Висновок Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційської Комісії) CDL-AD(2008)030-е від 24 жовтня 2008 року щодо проекту закону про Конституційний Суд Чорногорії. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)030-e)

Бриль Дар'я Павлівна,

здобувачка ступеня вищої освіти магістра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Верховенство права – фундаментальний принцип, закріплений в ст.8 Конституції України, який полягає в визнанні найвищої юридичної сили Конституції та проголошує обов'язковість відповідності до неї всім законам та іншим нормативно-правовим актам держави. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Беручи до уваги євроінтеграційний курс України, даний принцип має суттєве значення та вплив на майбутню можливість України

стати державою-членом Європейського Союзу. Першочергово, дотримання принципу верховенства права визнається ключовою правовою цінністю у відповідності до ст.2 Договору про Європейський Союз та входить до складу Копенгагенських критеріїв, виконання яких є безпосередньою передумовою вступу держав до ЄС.

Для повного та ґрунтовного тлумачення даного принципу доцільним буде звернутись до практики Суду ЄС, зокрема, вперше цей принцип було чітко сформульовано у справі Case 6/64 Costa v ENEL (1964), де Суд постановив:

«На відміну від звичайних міжнародних угод, Договір про Європейське співтовариство створив свою власну правову систему... і держави-члени обмежили, нехай навіть в обмеженій сфері, свої суверенні права, а отже, норми права Союзу не можуть бути скасовані національними законами без втрати самого характеру Союзу як правового порядку» [4].

Таким чином, Суд заклав фундамент доктрини пріоритету (переваги) права ЄС над національним правом, включно з конституційними положеннями.

У справі Case 11/70 Internationale Handelsgesellschaft v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (1970) Суд додатково уточнив:

«Принцип верховенства права Союзу охоплює також основоположні права, а отже, не може бути обмежений положеннями національного конституційного порядку» [5].

Ключова практика останніх років також включає справи щодо Польщі та Угорщини, де Суд ЄС прямо вказував на порушення принципу верховенства права з боку держав-членів. Так, у справі C-791/19 Commission v Poland (2021) щодо реформ судової влади Суд зазначив:

«Законодавчі зміни, що підривають незалежність судової влади, суперечать суті зобов'язань, які покладаються на держави-члени згідно зі ст. 19 Договору ЄС, та підривають довіру до системи взаємного визнання судових рішень в рамках Союзу».

Таким чином, з огляду на практику Суду ЄС, можна окреслити принцип верховенства права як цілісну систему, яка охоплює не лише формальну пріоритетність норм ЄС, але також складову, пов'язану з дотриманням прав людини, незалежністю судової влади, ефективними процесами судового захисту, пропорційністю.

У разі набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, реалізація принципу верховенства права здійснюватиметься через впровадження європейських стандартів у всіх сферах функціонування держави. Для України це означатиме не лише необхідність формального дотримання норм, а й трансформацію інституційної, законодавчої та правозастосовчої практики відповідно до вимог ЄС. По-перше, Україна буде зобов'язана визнавати безумовний пріоритет права ЄС над нормами національного законодавства, включаючи навіть положення Конституції. У разі виникнення колізії між актами національного права та нормами ЄС - останні мають застосовуватися напямую. Відповідно, Україна повинна буде гарантувати імплементацію *acquis communautaire* - накопиченого правового

доробку ЄС - у всіх секторах, де діє право Союзу. Необхідною умовою буде також забезпечення аполітичної процедури добору суддів, їх захищеність від втручання, справедливу систему дисциплінарної відповідальності, а також гарантування повного виконання судових рішень. Практика Суду ЄС (зокрема у справі *Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16*) прямо вказує, що ефективний судовий захист і незалежність судів є невід'ємними складовими верховенства права. Також, Україна стане об'єктом постійного моніторингу з боку Європейської комісії, яка щороку оцінює стан дотримання принципу верховенства права у державах-членах (Rule of Law Reports). Захист прав людини, як одна з ключових цілей верховенства права, буде повинен реалізовуватись через забезпечення доступу до суду, недопущення свавільного втручання з боку держави, пропорційність державних заходів, стабільність і визначеність законодавства. Верховенство права в цьому контексті забезпечує довіру між державами-членами і є підґрунтям ефективного функціонування усього Союзу.

Отже, реалізація принципу верховенства права після вступу до Європейського Союзу передбачатиме для України не лише дотримання певних юридичних формальностей, а глибоку трансформацію всієї правової системи, послідовне утвердження незалежності судової гілки влади, підвищення рівня правової визначеності, забезпечення ефективного судового захисту та вкорінення правової культури, орієнтованої на людину як найвищу соціальну цінність. Відповідність стандартам верховенства права стане не просто умовою членства, а щоденним критерієм оцінки державної політики в межах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.06.2025).
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 23.06.2025).
3. Accession criteria (Copenhagen criteria). EUR-Lex. EUR-Lex. Access to European Union law – choose your language. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:accession_criteria_copenhagen (date of access: 23.06.2025).
4. EUR-Lex - 61964CJ0006 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61964CJ0006> (date of access: 23.06.2025).

Броварник Анна Сергіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ доктор
юридичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ НА ШЛЯХУ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У 1994 році Україна підписала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом, яка набула чинності 1 березня 1998 року та заклала основи для співробітництва з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань [1, с. 62].

Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу (далі – Стратегія) від 11 червня 1998 р. Україна закріпила стратегічний курс на євроінтеграцію шляхом повноправного членства в ЄС, забезпечення всебічного входження держави у європейський політичний, економічний, правовий простір та створення передумов для набуття членства у ЄС. Головним інструментом втілення Стратегії у життя стала Програма інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. Вона охоплювала практично всі сфери суспільного життя держави з метою досягнення критеріїв, що впливають з цілей валютного, економічного та політичного союзу держав – членів ЄС, сформульовані Радою ЄС в червні 1993 р. у м. Копенгагені. В цей час розпочалося формування нового законодавства України, яке ґрунтувалося на міжнародних і європейських стандартах. З метою унормування механізму адаптації законодавства, утворення відповідних інституцій та інших додаткових заходів, необхідних для ефективного правотворення та правозастосування, 18 березня 2004 р. Верховна Рада України прийняла рамковий Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2, с. 51].

З 2009 року Україна співпрацювала з ЄС у рамках ініціативи “Східне партнерство”, однією зі складових якої було сприяння укладенню угоди про асоціацію з ЄС. Сама Угода про асоціацію з ЄС була підписана в 2014 році після Євромайдану та Революції гідності, а вступила в силу в 2017 році. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році євроінтеграційні процеси пришвидшилися; 28 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в Європейському Союзі, а у

червні, як уже зазначалося, Україна отримала статус кандидата [1, с. 62].

7 лютого 2019 року в Україні був прийнятий Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» [1, с. 65].

Закон вніс до Конституції України декілька важливих новел. По-перше, преамбулу Конституції було доповнено словами «... підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», які чітко на найвищому нормативному рівні визначили євроінтеграційний пріоритет України. По-друге, перелік повноважень Верховної Ради України у статті 85 було доповнено; тепер вони включають, крім «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики», також «реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». По-третє, відбулись деякі зміни звичного статусу Президента України як гаранта (ст. 102): «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». По-четверте, були доповнені повноваження Кабінету міністрів України (ст. 116); після змін він також «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [1, с. 65].

Після внесених змін Конституція України включила ті положення, які можна визначити як необхідний мінімум для початку серйозної роботи, спрямованої на інтеграцію України до ЄС. При цьому, низка питань конституційного характеру залишилася невирішеною, зокрема стосовно порядку передання частини повноважень на інституційний рівень Євросоюзу, співвідношення джерел права ЄС з національним правом, суб'єкта/ів, уповноваженого/их представляти Україну в органах ЄС тощо. Розв'язання цих проблем можливе як шляхом конституційних змін, так і іншими засобами конституційного характеру (до прикладу, шляхом офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень чинної Конституції; проведення з окремих питань референдуму; прийняття спеціального закону тощо) [1, с. 65].

Нашій державі для повноцінної інтеграції України в ЄС дійсно буде потрібна зміна Конституції, яка визначатиме механізми впровадження норм європейського права в національне законодавство.

Стаття 8, яка закріплює принцип верховенства Конституції, нині передбачає, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. Проте для ефективної інтеграції в правову систему Євросоюзу важливо визнати верховенство права ЄС, яке має пряму дію.

Це стане основою для уникнення правових конфліктів між конституційними нормами України та зобов'язаннями перед ЄС. **Стаття 9**, що регулює включення міжнародних договорів у національне законодавство, також потребує уточнення. Для відповідності європейським вимогам необхідно передбачити пріоритет норм права ЄС над національним

законодавством у разі колізії. Це дозволить виконувати норми права ЄС без необхідності додаткової імплементації, підвищуючи стабільність правового порядку. Стаття 19 вимагає від державних органів діяти виключно на підставі Конституції та законів України. Для повноцінного впровадження європейського права необхідно додати положення, яке зобов'язуватиме органи державної влади враховувати право ЄС.

Окремої уваги потребують і статті, що регулюють судочинство в Україні, адже важливо узгодити їх із можливістю визнання юрисдикції Суду ЄС у правовій системі України [3].

Заступник Голови Конституційного Суду, Сергій Головатий, зазначав про важливість діяльності Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія), на яку було покладено функцію працювати з національними конституційними судами, допомагати їм випрацювати свою доктрину і, таким чином, з іншими інституціями Ради Європи забезпечувати сталість європейських цінностей та їх дієвість. Саме завдяки позитивному Висновку Венеційської Комісії щодо Конституційного Договору між Президентом і Верховною Радою Україна, ще не маючи тоді власної демократичної Конституції, винятково здобула членство в Раді Європи в листопаді 1996 року. Від 1996 року в Україні постав конституціоналізм європейського зразка. Він ґрунтується на європейській конституційній спадщині. Він продовжує розвиватися і відповідну роль у цьому відіграє Конституційний Суд України.

Як зазначав Сергій Головатий, в останні роки Конституційний Суд України у своїй діяльності все більше спирається на європейські стандарти, що їх устанавлюють європейські інституції. Зокрема, Суд регулярно застосовує Доповідь Венеційської Комісії „Про правовладдя“ та спирається в обґрунтуванні своїх рішень на інструментарій документу „Мірило правовладдя“. Також Конституційний Суд України регулярно звертається до Венеційської Комісії за консультативним висновком *amicus curiae*. У цьому контексті він додав, що Конституційний Суд доводить своїми рішеннями відданість європейським цінностям та здатний робити це й надалі [4].

Отже, унормування стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в організаціях Північноатлантичного договору на рівні Конституції України неоднозначно сприйняли в українському суспільстві. Це сприятиме розвитку євроінтеграційних відносин з декількох причин. По-перше, конституціоналізація євроінтеграції засвідчила важливість цих відносин та незворотність курсу держави, що сприятиме її сприйняттю українцями як необхідного та суспільно-корисного явища. По-друге, для країн-членів ЄС цей факт буде підтвердженням незмінності та незрадливості України обраному курсу. По-третє, це стане додатковою гарантією проведення системних реформ, які є основним критерієм для набуття повноправного членства [2, с. 52].

Список використаних джерел:

1. Бобко М. Європейська інтеграція України в світлі конституційного права. *Український часопис конституційного права*. – 2023. С. 61-68. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2023-2/pdfs/6-marta-bobko-yeuropeiska-intehratsiia-ukrainy-svitli-konstytutsiinoho-prava.pdf>
2. Мельничук О. Ф., Павліченко І. М. Конституційно-правове забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу: становлення та розвиток. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. – 2021. С. 49-53. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/11.pdf>
3. Веселовський Б. Євростандарт для Конституції: як Україна має змінити основний закон до вступу в ЄС. – 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/11/15/7198450/>
4. Міжнародна конференція: «Роль Конституційного Суду України в реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі» - 2022. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/mizhnarodna-konferenciya-rol-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-v-realizaciyi-strategichnogo-kursu>

Бут Юрій Анатолійович,
докторант Науково-дослідного
інституту публічного права, кандидат
юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ОЗНАЙОМЛЕННІ З РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Європейська конвенція з прав людини у ст. 6 декларує, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом (п. 1). Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення повинен мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту (підпункт b п. 3) [1]. Відповідне положення знайшло своє закріплення у ч. 12 ст. 290 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, де вказано, що якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

Так як негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) – це дії відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, то в правозастосуванні виникають питання щодо належної правової процедури відкриття результатів їх проведення по завершенню досудового розслідування.

Зокрема, у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року зазначено, що, якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всі необхідні та залежні від неї заходи, спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою

для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі і процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення [2]. При цьому зауважується, що процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту з тієї причини, що їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення, можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи у суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання. Якщо ж сторона обвинувачення не вжила необхідних та своєчасних заходів, що спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД і яких немає в її розпорядженні, то в такому разі має місце порушення норм ст. 290 КПК України [2].

Тобто, на ознайомлення мають надаватися не лише матеріали, в яких зафіксовані результати проведеної НСРД, а і документи, які стали підставою для їх проведення (ухвали, постанови, клопотання). Якщо ж на момент закінчення досудового розслідування таких документів не було у розпорядженні сторони обвинувачення (не були розсекречені на момент виконання вимог ст. 290 КПК України), то вони мають бути відкриті під час розгляду справи в суді, інакше отримані відомості не можуть бути використані як докази.

Разом з цим, варто зауважити, що право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не є абсолютним. Це питання неодноразово було предметом розгляду у Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Зокрема, прецедентною практикою вироблено стандарт, який передбачає, що кожній стороні має бути надано можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них (п. 78 рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» [3]).

Але із цього правила є винятки. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Роу та Дейвіс проти Сполученого Королівства» вказано, що використання конфіденційних матеріалів може видатися неминучим, коли, наприклад, задіяна національна служба безпеки чи проводяться антитерористичні заходи. Проте рішення про відкриття чи невідкриття матеріалів стороні захисту не може приймати прокурор самостійно. Будь-які обмеження прав сторони захисту, повинні бути належно компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи (п. 61) [4].

Тобто, невідкриття матеріалів, отриманих в результаті проведення НСРД, має бути обґрунтованим. Цей виняток має застосовуватися з метою захисту таких важливих суспільних інтересів, як національна безпека, захист свідків, яким загрожують репресії, або з метою збереження таємних поліцейських методів розслідування. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ в справі «Мірілашвілі проти Росії» вказано що національний суд не розглядав питання, чи можуть матеріали оперативно-розшукової діяльності бути корисні для захисту і чи зможе їхнє розкриття навіть потенційно завдати шкоди певному суспільному

інтересу. Рішення суду ґрунтувалося лише на врахуванні характеристики матеріалів (матеріали оперативно-розшукової діяльності), а не на аналізі їхнього змісту. Враховуючи цю обставину, ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення про відмову в розкритті відомостей, отриманих в результаті прослуховування, є необґрунтованим і не супроводжувалося адекватними процесуальними гарантіями (пункти 203–209) [5].

Окрім цього, у рішенні ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» вказано, що заявника було визнано винуватим у незаконному обігу наркотиків та засуджено до восьми років позбавлення волі. Обвинувальне рішення було частково засноване на відеозаписі та на письмових показаннях таємного агента. Адвокат заявника заявляв клопотання щодо перегляду відеозапису, проте йому було відмовлено на тій підставі, що особа П. підлягала захисту, а перегляд відеозапису міг призвести до розкриття його особи, що могло загрожувати його життю і здоров'ю. Дослідивши обставини вказаної справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що національні суди не приділили належної уваги інтересам сторони захисту та не перевірили, чи існувала необхідність у захисті особи П., і частково обґрунтували засудження заявника невідкритим доказом, перегляд якого був дозволений лише стороні обвинувачення і зміст якого було дозволено визначити стороні обвинувачення без будь-якого контролю (п. 51). Ураховуючи неведене, Суд дійшов висновку, що провадження у справі загалом було несправедливим і мало місце порушення пунктів 1 і 3 ст. 6 Конвенції у зв'язку з визнанням непереверених показань особи П. як доказів та невідкриттям відеозапису оперативної закупки (п. 52) [6].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що відповідно до стандартів, вироблених прецедентною практикою ЄСПЛ, право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не є абсолютним. Невідкриття матеріалів НСРД стороні захисту можливе за таких умови: якщо це вимагають інтереси національної безпеки; для забезпечення безпеки осіб, взятих під захист; у разі необхідності збереження таємних поліцейських методів розслідування злочинів. При цьому, невідкриття стороні захисту матеріалів НСРД має бути урівноважено процесуальними гарантіями, які б унеможливили зловживання цим правом.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>
3. Справа «Салов проти України» (Заява № 65518/01) : рішення Європейського Суду з прав людини від 06 верес. 2005 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_428/page
4. Case of «Rowe and Davis v. The United Kingdom» (Application no. 28901/95) : Judgment European Court of Human Rights Strasbourg, 16 February 2000.

HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496>.

5. Case of «Mirilashvili v. Russia» (Application № 6293/04) : Judgment European Court of Human Rights 11 December 2008 ; final 05.06.2009. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>.

6. Справа «Якуба проти України» (Заява № 1452/09) : рішення Європейського суду з прав людини від 12 лют. 2019 р. *Практика ЄСПЛ. Український аспект.* URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>.

Бутенко Дарина Володимирівна

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
експертно -криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ОСВІТУ ТА КУЛЬТУРНУ УЧАСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, є основоположним документом у сфері прав людини. Вона закладає стандарти, які мають забезпечуватися кожною державою для забезпечення гідного життя кожної особи. Серед важливих положень Декларації особливе місце займають право на освіту та участь у культурному житті. Ці права втілюють принципи рівності, свободи та поваги до людської гідності.

Стаття 26 Загальної декларації прав людини проголошує право кожної людини на освіту. Це фундаментальне право є одним із ключових чинників, які сприяють розвитку особистості, суспільства та людства загалом. Декларація визначає, що освіта повинна бути доступною для всіх. Зокрема, початкова освіта має бути безкоштовною та обов'язковою, а середня й вища освіта мають бути відкритими для кожного відповідно до його здібностей. Ці положення підкреслюють важливість рівності у доступі до навчання, незалежно від соціального статусу, статі чи етнічної приналежності.

Освіта має на меті всебічний розвиток людської особистості, виховання поваги до прав людини, свобод і культурного розмаїття. Вона є потужним інструментом, що сприяє миру та порозумінню між народами, формує основи для співпраці та взаємоповаги. Водночас освіта не обмежується лише

передачею знань і навичок. Вона розвиває критичне мислення, сприяє моральному й етичному розвитку, формує відповідальних і свідомих громадян. Завдяки освіті людина отримує можливість реалізувати свій потенціал, досягати соціальної мобільності, а також долати бар'єри нерівності.

Проте у сучасному світі реалізація права на освіту стикається з численними викликами. У багатьох регіонах, особливо в країнах Африки та Азії, мільйони дітей позбавлені можливості отримати навіть базову освіту. Основними причинами цього є бідність, відсутність шкіл, брак учителів, збройні конфлікти та гендерна дискримінація [1]. Наприклад, у деяких країнах дівчата не мають доступу до навчання через культурні традиції чи соціальні стереотипи, які обмежують їхню роль у суспільстві.

Навіть у розвинених країнах існують проблеми з доступом до якісної освіти. Соціальна нерівність, недостатнє фінансування освітніх установ, перевантаженість шкіл і відсутність сучасної матеріально-технічної бази є факторами, що знижують рівень освітніх послуг. У багатьох випадках учні з менш забезпечених сімей не мають доступу до додаткових освітніх ресурсів, таких як репетитори чи новітні технології, що ставить їх у нерівні умови порівняно з однолітками.

Проблеми доступності освіти стають ще гострішими в умовах глобальних криз, таких як пандемії, природні катастрофи чи економічні спади. Наприклад, під час пандемії COVID-19 закриття шкіл і перехід на дистанційне навчання виявили глибокий цифровий розрив між різними країнами та соціальними групами. У той час як учні з розвинених країн змогли продовжити навчання завдяки онлайн-ресурсам, багато дітей у бідних країнах опинилися поза системою освіти через відсутність доступу до Інтернету чи комп'ютерів [2].

Освіта є ключовим елементом для боротьби з глобальною бідністю, нерівністю та іншими викликами сучасного світу. Вона сприяє економічному розвитку, створенню нових технологій і культурному прогресу. Однак для забезпечення права на освіту необхідна спільна робота держав, міжнародних організацій і суспільства в цілому. Це включає розширення доступу до освітніх послуг, інвестиції в інфраструктуру, підготовку кваліфікованих педагогів, а також боротьбу з дискримінацією та нерівністю.

Стаття 27 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті, насолоджуватися мистецтвом і користуватися науковими досягненнями. Це право підкреслює важливість культури, мистецтва і науки для всебічного розвитку особистості та суспільства. Воно забезпечує кожній людині можливість долучатися до культурних цінностей, збагачувати свої знання, формувати світогляд і брати участь у створенні нового культурного продукту.

Доступ до культури включає можливість кожної людини користуватися культурними надбаннями людства, такими як література, музика, мистецтво, архітектура, а також наукові відкриття, незалежно від її соціального статусу, етнічної чи національної приналежності. Культура не повинна бути привілеєм лише заможних або обраних; вона має бути доступною для всіх, адже її

багатство належить усьому людству. Також важливо враховувати різноманітність культурних форм, які включають як загальновизнані цінності, так і локальні традиції, адже саме через них народи зберігають свою ідентичність та передають її наступним поколінням.

Захист інтелектуальної власності є ще одним ключовим аспектом цього права. Люди, які створюють твори мистецтва, літератури, музики, а також здійснюють наукові відкриття, мають право на визнання свого авторства і на охорону як моральних, так і матеріальних інтересів. Це означає, що суспільство повинно цінувати вклад митців і науковців, забезпечувати їм гідні умови для творчої праці та захищати їхні права на результат своєї роботи. Однак захист інтелектуальної власності не повинен обмежувати доступ до знань і культурних надбань для ширшої спільноти, оскільки саме їхня відкритість сприяє загальному прогресу.

Право на культурну участь відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини та збагаченні духовного світу людини. Культура є не лише спадщиною минулого, але й живим процесом, який формується тут і зараз завдяки участі кожної людини. Залучення до культурного життя створює умови для діалогу між народами, сприяє порозумінню та толерантності, збагачує суспільство й забезпечує його поступовий розвиток [3].

Права на освіту та культурну участь взаємопов'язані, оскільки освіта є засобом для здобуття культурної компетентності, а участь у культурному житті, своєю чергою, сприяє всебічному розвитку особистості. Наприклад, освітні програми, які включають вивчення мистецтва, музики та літератури, допомагають формувати у дітей естетичний смак і розуміння культурного розмаїття.

Культурна участь сприяє також зміцненню толерантності та соціальної згуртованості. Через культуру люди навчаються поважати інші погляди, традиції та цінності, що особливо важливо в умовах сучасного багатокультурного світу.

Таким чином, забезпечення прав на освіту та культурну участь потребує спільних зусиль на міжнародному, державному та місцевому рівнях. Держави повинні створювати умови доступу до безкоштовної та якісної освіти, підтримувати культурне розмаїття, захищати інтелектуальну власність і водночас сприяти поширенню знань. Важливо також боротися із соціальною та технологічною нерівністю, яка позбавляє значну частину населення можливості долучитися до культурних і наукових здобутків людства.

Не менш важливу роль відіграє кожна окрема людина. Громадяни мають усвідомлювати цінність освіти і культури, брати активну участь у їхньому розвитку, підтримувати ініціативи, спрямовані на забезпечення рівного доступу до цих прав для всіх. Освіта і культура є не лише індивідуальним привілеєм, а й інструментом глобальної солідарності. Через них ми можемо побудувати суспільство, засноване на повазі, толерантності, взаєморозумінні та співпраці.

Список використаних джерел:

1. Вишневецький О.С. Права людини в сучасному світі: виклики та перспективи. Київ: Наукова думка, 2019.
2. Статистика ЮНІСЕФ. Проблеми доступу до освіти в умовах глобальних криз. Женева: ЮНІСЕФ, 2022.
3. Шевчук С. В. *Культурні права в системі міжнародного права: монографія*. Харків: Право, 2020.

Вікарчук Олена Олександрівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Осауленко Андрій Олександрович

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ І ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ СТАНДАРТІВ НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА МУНІЦИПАЛІЗМУ

У контексті стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, що закріплений у Конституції України (ст. 102, 116), особливої актуальності набуває процес адаптації української системи конституціоналізму та муніципального управління до стандартів Європейського Союзу та НАТО. Ці трансформації є не лише політичним курсом, а й глибокою правовою модернізацією, що охоплює основи публічної влади, принципи місцевого самоврядування, децентралізації та верховенства права.

Європейські стандарти, зокрема визначені в Європейській хартії місцевого самоврядування (1985 р.) [1], передбачають демократичну, ефективну та самостійну систему муніципального управління, засновану на субсидіарності, участі громадян у процесах прийняття рішень, фінансовій автономії громад і прозорості влади. В умовах децентралізаційної реформи, започаткованої в Україні у 2014 році, багато з цих принципів поступово імплементуються у вітчизняне правове поле [2, с. 12–16].

Значного впливу зазнає і український конституціоналізм, що характеризується перехідним типом між класичними західними моделями та пострадянськими формами правової культури. Імплементация європейських норм вимагає переосмислення концептуальних засад Конституції України, зокрема балансу гілок влади, конституційного контролю, захисту прав людини та механізмів народовладдя [3, с. 13–14].

У свою чергу, євроатлантична інтеграція передбачає гармонізацію системи національної безпеки, оборони, кіберзахисту, а також механізмів демократичного цивільного контролю над збройними силами та правоохоронними органами, що є складовою сучасного конституціоналізму [4, с. 28–30]. НАТО наголошує на важливості правової передбачуваності, прозорості державного управління та підзвітності як запоруки демократичного устрою держави.

На практичному рівні трансформація муніципалізму проявляється через створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), реформу адміністративно-територіального устрою, формування нових інституційних зв'язків між центральною та місцевою владою. Зростає роль місцевих рад, які набувають не лише адміністративної, а й частково політичної суб'єктності [2, с. 17].

Водночас, варто зазначити, що існують виклики на шляху до повної адаптації: недосконалість законодавства, політична нестабільність, опір місцевих еліт, кадровий дефіцит на місцях. Проте незворотність обраного курсу підтверджується як політично, так і юридично, зокрема через Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) [5], а також підтримкою відповідних реформ міжнародними партнерами.

Таким чином, вплив європейських і євроатлантичних стандартів формує нову модель українського конституціоналізму – відкриту, динамічну, орієнтовану на права людини, прозорість та підзвітність влади. Муніципалізм у цьому контексті стає не просто адміністративною формою управління, а інструментом посилення демократії, соціальної згуртованості та європейської ідентичності громад.

Список використаних джерел:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 18.06.2025).
2. Децентралізація в Україні: досягнення та виклики : аналіт. звіт / Центр політико-правових реформ. – Київ, 2023. – 28 с.
3. Петрик О. В. Конституціоналізм в умовах європейської інтеграції: сучасні виклики. *Юридична Україна*. 2021. № 3. С. 12–17.
4. Литвиненко А. Г. Конституційні основи національної безпеки в контексті євроатлантичної інтеграції України. *Право України*. 2022. № 8. С. 25–31.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text Text (дата звернення: 18.06.2025).

Влад Вадим Федорович, доцент
кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності ПрАТ ВНЗ
МАУП, PhD у галузі права

Вацюк Віктор Олександрович
доцент кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності
ПрАТ ВНЗ МАУП, кандидат
юридичних наук

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ПРИВАТНИХ В'ЯЗНИЦЯХ

Перш за все, вважаємо за необхідне навести поняття приватної в'язниці. На нашу думку приватною виправною установою є юридична особа приватної форми власності, яка наділена державою функціями, котрі пов'язані із виправлення та ресоціалізації засуджених осіб.

Інститут приватних пенітенціарних установ широко розповсюджений у США та Великобританії. На сьогоднішній день спостерігається тенденція до розширення мережі цих установ у країнах ЄС. Основним позитивним моментом їх функціонування є взаємний економічний ефект як для підприємств, що фактично виконують кримінальне покарання, так і для держави [1, с. 187].

Функціонування приватних пенітенціарних установ викликає низку складних юридичних питань, особливо в контексті забезпечення прав і свобод осіб, позбавлених волі. На сьогоднішній день, передача управління в'язницями приватному сектору часто обґрунтовується прагненням до ефективності та зменшення витрат.

Проте, така практика може становити серйозну загрозу дотриманню норм міжнародного права в сфері прав людини та принципів державної відповідальності перед людиною та громадянином. Слід зазначити, що аналіз захисту прав ув'язнених у приватних установах потребує врахування як міжнародних стандартів, так і наслідків делегування державних функцій суб'єктам приватного права.

Згідно з нормами міжнародного права, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки та покарань та Європейської конвенції з прав людини, держави зобов'язані гарантувати права всіх осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, включаючи ув'язнених. Навіть у випадках передачі управління в'язницями приватним компаніям, держава не звільняється від відповідальності за дотримання прав людини.

Крім того, стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні

права передбачає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом [2]. Це в свою чергу означає, що застосування послуг приватних виправних установ не повинно бути використано як інструмент для незаконного викрадення та позбавлення волі громадян.

Цей принцип підтверджується рішеннями Європейського суду з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини, відповідно до яких держава несе відповідальність за порушення, що відбуваються у приватних пенітенціарних установах.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки та покарань зазначає, що кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією [3]. Тобто, у випадку застосування послуг приватних виправних установ - вся відповідальність щодо їх діяльності покладається на державу, яка в свою чергу має здійснювати постійний правовий, економічний, санітарний та інші види контролю з діяльності приватних в'язниць.

Правова статистика та практика показує, що діяльність в'язниць несе в собі численні ризики для дотримання прав людини. Проте, ця ситуація пов'язана не лише з приватним сектором, так як у державних в'язницях порушень прав людини набагато більше.

На відміну від державних виправних установ, у яких часто фіксується неналежне медичне обслуговування, нестача кваліфікованого персоналу, вища частота насильства, як серед самих ув'язнених, так і з боку працівників, обмежений доступ до програм реабілітації та освіти, що унеможлиблює ефективну ресоціалізацію - приватні в'язниці є новим типом установ з виконання кримінальних покарань, які спроможні це подолати.

Так ключову роль у захисті прав ув'язнених у Великій Британії відіграють інститути зовнішнього контролю, серед яких особливе місце посідає Інспекція тюрем Її Величності (HM Inspectorate of Prisons). Це незалежний орган, що регулярно перевіряє всі місця позбавлення волі — як державні, так і приватні — та публікує звіти з оцінкою умов утримання, рівня поваги до людської гідності, ефективності реабілітаційних програм і дотримання прав.

Висновки інспекції мають значну суспільну вагу та можуть призводити до перегляду контрактів із приватними операторами або навіть до передачі управління назад державі у разі системних порушень.

Додатково діє Омбудсмен з питань в'язниць і пробації (Prisons and Probation Ombudsman), який розглядає індивідуальні скарги ув'язнених на жорстоке або несправедливе поводження, а також проводить розслідування у разі смерті в місцях несвободи. Його повноваження поширюються й на приватні установи, а рішення є обов'язковими до розгляду адміністрацією.

У Сполучених Штатах Америки ситуація досить різноманітна, та має свої

особливості в окремому штаті. Деякі штати мають розвинені системи моніторингу, інші ж покладаються на внутрішні звіти компаній. У низці випадків приватні в'язниці ухиляються від публічної звітності та обмежують доступ журналістів, правозахисників і адвокатів. Це створює ризик приховування зловживань, жорстокого поводження, а також недбалості в наданні медичної допомоги.

Саме тому, для належного захисту прав ув'язнених у приватних в'язницях необхідна нова та ефективна система правових та інституційних гарантій. Умови функціонування таких установ повинні бути чітко врегульовані в контрактах із зазначенням правозахисних стандартів та передбаченням механізмів контролю. Національні превентивні механізми, створені відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, мають отримати безперешкодний доступ до приватних місць з виконання кримінальних покарань.

Крім того, ув'язнені повинні зберігати повний доступ до судового захисту та юридичної допомоги, що є базовою умовою захисту їх прав. Прозорість діяльності таких приватних установ з виконання кримінальних покарань та відкритість до громадського контролю також є необхідними для запобігання зловживанням у сфері дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Отже, як висновок, хотіли б підкреслити те, що позбавлення волі має бути основною функцією держави, котра має здійснюватися виключно в інтересах суспільства, а не на підставі мотиву отримання прибутку.

Проте, приватні в'язниці мають змогу швидше впроваджувати нові технології, застосовувати інноваційні методи управління, модернізувати інфраструктуру без складних бюрократичних процедур. У деяких країнах приватні установи стали ініціаторами програм професійного навчання, психологічної підтримки та соціальної реабілітації, які згодом були впроваджені і в державному секторі.

Список використаних джерел:

1. Завадська А.Т. Приватні пенітенціарні установи: доцільність впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2018. С. 186-188.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.06.2025).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарань. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 23. 06.2025).

Вацюк Віктор Олександрович,
доцент кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності,
ПрАТ ВНЗ МАУП, кандидат
юридичних наук

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ПРИВАТНИХ В'ЯЗНИЦЯХ

Перш за все, вважаємо за необхідне навести поняття приватної в'язниці. На нашу думку приватною виправною установою є юридична особа приватної форми власності, яка наділена державою функціями, котрі пов'язані із виправлення та ресоціалізації засуджених осіб.

Інститут приватних пенітенціарних установ широко розповсюджений у США та Великобританії. На сьогоднішній день спостерігається тенденція до розширення мережі цих установ у країнах ЄС. Основним позитивним моментом їх функціонування є взаємний економічний ефект як для підприємств, що фактично виконують кримінальне покарання, так і для держави [1, с. 187].

Функціонування приватних пенітенціарних установ викликає низку складних юридичних питань, особливо в контексті забезпечення прав і свобод осіб, позбавлених волі. На сьогоднішній день, передача управління в'язницями приватному сектору часто обґрунтовується прагненням до ефективності та зменшення витрат.

Проте, така практика може становити серйозну загрозу дотриманню норм міжнародного права в сфері прав людини та принципів державної відповідальності перед людиною та громадянином. Слід зазначити, що аналіз захисту прав ув'язнених у приватних установах потребує врахування як міжнародних стандартів, так і наслідків делегування державних функцій суб'єктам приватного права.

Згідно з нормами міжнародного права, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки та покарань та Європейської конвенції з прав людини, держави зобов'язані гарантувати права всіх осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, включаючи ув'язнених. Навіть у випадках передачі управління в'язницями приватним компаніям, держава не звільняється від відповідальності за дотримання прав людини.

Крім того, стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом [2]. Це в свою чергу означає, що застосування послуг приватних виправних установ не повинно бути використано як інструмент для незаконного викрадення та

позбавлення волі громадян.

Цей принцип підтверджується рішеннями Європейського суду з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини, відповідно до яких держава несе відповідальність за порушення, що відбуваються у приватних пенітенціарних установах.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарань зазначає, що кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією [3]. Тобто, у випадку застосування послуг приватних виправних установ - вся відповідальність щодо їх діяльності покладається на державу, яка в свою чергу має здійснювати постійний правовий, економічний, санітарний та інші види контролю з діяльності приватних в'язниць.

Правова статистика та практика показує, що діяльність в'язниць несе в собі численні ризики для дотримання прав людини. Проте, ця ситуація пов'язана не лише з приватним сектором, так як у державних в'язницях порушень прав людини набагато більше.

На відміну від державних виправних установ, у яких часто фіксується неналежне медичне обслуговування, нестача кваліфікованого персоналу, вища частота насильства, як серед самих ув'язнених, так і з боку працівників, обмежений доступ до програм реабілітації та освіти, що унеможливорює ефективну ресоціалізацію – приватні в'язниці є новим типом установ з виконання кримінальних покарань, які спроможні це подолати.

Так ключову роль у захисті прав ув'язнених у Великій Британії відіграють інститути зовнішнього контролю, серед яких особливе місце посідає Інспекція тюрем Її Величності (HM Inspectorate of Prisons). Це незалежний орган, що регулярно перевіряє всі місця позбавлення волі – як державні, так і приватні – та публікує звіти з оцінкою умов утримання, рівня поваги до людської гідності, ефективності реабілітаційних програм і дотримання прав.

Висновки інспекції мають значну суспільну вагу та можуть призводити до перегляду контрактів із приватними операторами або навіть до передачі управління назад державі у разі системних порушень.

Додатково діє Омбудсмен з питань в'язниць і пробації (Prisons and Probation Ombudsman), який розглядає індивідуальні скарги ув'язнених на жорстоке або несправедливе поводження, а також проводить розслідування у разі смерті в місцях несвободи. Його повноваження поширюються й на приватні установи, а рішення є обов'язковими до розгляду адміністрацією.

У Сполучених Штатах Америки ситуація досить різноманітна, та має свої особливості в окремому штаті. Деякі штати мають розвинені системи моніторингу, інші ж покладаються на внутрішні звіти компаній. У низці випадків приватні в'язниці ухиляються від публічної звітності та обмежують доступ журналістів, правозахисників і адвокатів. Це створює ризик приховування зловживань, жорстокого поводження, а також недбалості в наданні медичної допомоги.

Саме тому, для належного захисту прав ув'язнених у приватних в'язницях необхідна нова та ефективна система правових та інституційних гарантій. Умови функціонування таких установ повинні бути чітко врегульовані в контрактах із зазначенням правозахисних стандартів та передбаченням механізмів контролю. Національні превентивні механізми, створені відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, мають отримати безперешкодний доступ до приватних місць з виконання кримінальних покарань.

Крім того, ув'язнені повинні зберігати повний доступ до судового захисту та юридичної допомоги, що є базовою умовою захисту їх прав. Прозорість діяльності таких приватних установ з виконання кримінальних покарань та відкритість до громадського контролю також є необхідними для запобігання зловживанням у сфері дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Отже, як висновок, хотіли б підкреслити те, що позбавлення волі має бути основною функцією держави, котра має здійснюватися виключно в інтересах суспільства, а не на підставі мотиву отримання прибутку.

Проте, приватні в'язниці мають змогу швидше впроваджувати нові технології, застосовувати інноваційні методи управління, модернізувати інфраструктуру без складних бюрократичних процедур. У деяких країнах приватні установи стали ініціаторами програм професійного навчання, психологічної підтримки та соціальної реабілітації, які згодом були впроваджені і в державному секторі.

Список використаних джерел:

1. Завадська А.Т. Приватні пенітенціарні установи: доцільність впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2018. С. 186-188.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.06.2025).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведіння та покарань. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 23. 06.2025).

Гаєвська Анна Сергіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

За період розбудови української державності протягом усіх років існування незалежної України, одним з найважливіших питань, залишається організація державної влади та участь Президента в ній.

Механізм держави - це система державних організацій, що складається з державних органів, державних підприємств та державних установ, які виконують її завдання та втілюють її функції. Відповідно до ст. 6 Конституції державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1]. Однак нормальне функціонування державної влади неможливе без єдності та взаємодії її гілок влади.

Важливим елементом у сфері забезпечення такої взаємодії є глава нашої держави – Президент України [2]. Президент України є ключовою постаттю в системі державної влади. Його повноваження стосуються як внутрішньої, так і зовнішньої політики, а діяльність зосереджена на забезпеченні стабільності в державі, дотриманні Конституції, прав та свобод громадян.

В межах парламентсько-президентської форми правління Президент виступає арбітром між гілками влади та виконує функцію гаранта державності. Однак наявність поста президента сама по собі мало про що говорить. Якщо обмежитися західними країнами, то президенти є і в президентських (США), і напівпрезидентських (Франція), і парламентських (ФРН) республіках, значно відрізняючись за обсягом повноважень, характером функцій, роллю у суспільних справах [3].

Аналіз норм Конституції надає підстави зробити висновок, що Президент України у механізмі розподілу влади посідає ключове місце. На це насамперед вказує зміст статті 102 Конституції, яка визначає Президента гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1].

Внаслідок концентрації влади і механізмів управління президентський

режим має тенденцію попереджувати, обмежувати і швидко та ефективно вирішувати протиріччя, кризи, що можуть нести небезпеку для суспільства. Для реалізації цих функцій Президент приймає рішення, які мають силу законодавчих актів, а в разі необхідності – безпосередньо втручається в критичну ситуацію з метою усунення будь-якої загрози для держави та її громадян [4].

Особлива роль Президента проявляється у кризових періодах – політичних, економічних або воєнних. Саме Президент здатен оперативно реагувати на виклики, приймати критично важливі рішення для збереження цілісності держави та національної безпеки.

Згідно з Конституції України Президент України видає акти у формі указів і розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України. Укази і розпорядження Президента України мають підзаконний характер: вони видаються на основі Конституції та законів України [1]. Його публічна позиція часто формує загальнонаціональну стратегію, впливає на єдність суспільства і довіру громадян до державних інституцій. Окрім цього, Президент може виступати посередником у діалозі між владою та опозицією, що є надзвичайно важливим у демократичному суспільстві.

Президент не може передавати свої повноваження іншим особам або органам. Він здійснює свої повноваження до вступу новообраного Президента на пост. Повноваження Президента припиняються достроково у разі: відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з поста в порядку імпічменту; смерті. Відставка Президента набуває юридичної сили з моменту, коли заява про відставку буде проголошена ним особисто на засіданні Верховної Ради України. Процедура імпічменту передбачена ст. 111 Конституції України. Питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту, за умови вчинення ним державної зради або іншого злочину, ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Рішення про усунення Президента з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України та отримання висновку Верховного Суду України про наявність ознак державної зради або іншого злочину з боку Президента (ст. 111) [5].

Отже на нашу думку статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлено колом повноважень, роллю і місцем Глави держави в системі органів державної влади. Президент України діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики для інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Сухонос В.В. Глава держави у державному механізмі: конституційно-правовий статус: Монографія. Суми: Еллада-S, 2015. 304 с. UPL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcgclefindmkaj/https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/46604/1/Sukhonos_ml_mehanizm.pdf
3. Кулик Ю. Місце і роль інституту президенства в політичній системі суспільства. Український науковий журнал ОСВІТА РЕГІОНУ. 2010. № 3. UPL: https://social-science.uu.edu.ua/article/279
4. Конституційно-правовий статус Президента України. Студентська Бібліотека. UPL: https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/401-konstitucyno-pravoviy-status-prezidenta-ukrayini.html
5. Велика українська енциклопедія: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». URL: https://vue.gov.ua/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0

Гнатенко Каріна Олександрівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Лук'янець-Шахова

Валентина Станіславівна, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ НОРМ

Конституція України є Основним Законом держави та має найвищу юридичну силу на всій території країни. Водночас міжнародне право є системою норм, які регулюють відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами. Конституція України визнає міжнародні договори частиною національного законодавства: відповідно до статті 9 Конституції, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою частиною внутрішньої правової системи. Важливим питанням є визначення ієрархії між Конституцією України та міжнародними договорами [1]. Конституційний Суд України у своєму рішенні від 12 липня 2001 року чітко зазначив, що міжнародні договори не можуть суперечити Конституції, і в разі виявлення такої

суперечності – вони не підлягають ратифікації. Таким чином, Конституція України має вищу юридичну силу у разі колізії з нормами міжнародного права. Імплементация міжнародно-правових норм в Україні відбувається двома основними способами: шляхом прямої дії (автоматична імплементация) та шляхом трансформації, тобто прийняття відповідних нормативно-правових актів, що адаптують міжнародну норму до внутрішнього законодавства. Положення міжнародних договорів, які є достатньо конкретизованими, можуть застосовуватися судами безпосередньо. Особливе місце серед міжнародних актів займає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, положення якої активно застосовуються українськими судами разом із практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Україна як держава-учасниця Конвенції визнає обов'язковість рішень ЄСПЛ [2]. Згідно зі статтею 55 Конституції України, кожному гарантується право на звернення до міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною. Суди зобов'язані враховувати практику ЄСПЛ при розгляді справ, пов'язаних із захистом прав і свобод людини. Верховний Суд та інші судові органи в багатьох рішеннях підтвердили, що практика ЄСПЛ є джерелом права в Україні. Попри позитивну динаміку, імплементация міжнародного права в Україні має низку проблем. До них належать випадки колізій між міжнародними нормами та національним законодавством, недостатній рівень врахування міжнародних стандартів при законотворчості, а також політичні та правові труднощі при реалізації окремих міжнародних зобов'язань. Особливо це актуально в контексті євроінтеграційного курсу України, що потребує гармонізації внутрішнього законодавства з нормами Європейського Союзу.

Україна також співпрацює з Міжнародним кримінальним судом у частині документування та розслідування злочинів, скоєних під час збройного конфлікту. Однак ефективна імплементация міжнародного права не позбавлена викликів. До головних проблем належать недосконалість механізмів втілення міжнародних зобов'язань, суперечності між міжнародними нормами та національним законодавством, недостатня обізнаність суддів і правоохоронців з міжнародним правом, а також політичні коливання, які можуть впливати на рівень правової інтеграції. Іноді міжнародні рекомендації залишаються декларативними або формально виконуються, не змінюючи сутності правових інститутів. Таким чином, Конституція України визнає важливу роль міжнародного права в національній системі, водночас підкреслюючи пріоритет Конституції у разі колізії. Імплементация міжнародно-правових норм є важливим елементом правової реформи, яка має гарантувати не лише юридичне, а й фактичне втілення міжнародних стандартів у повсякденне життя. Успішна імплементация можлива лише за умови політичної волі, стабільності правової системи та належного професійного рівня органів державної влади, що відповідають за її здійснення.

Важливим і першочерговим кроком у вирішенні вищенаведених проблем є створення умов для сприйняття міжнародних норм національним правом,

зокрема, створення чіткої законодавчої бази, яка визначає порядок застосування міжнародних актів, а також наслідків за їх порушення з врахуванням характеру національної правової системи, історичних особливостей, традицій, рівня розвитку економіки, культури та вже встановленого рівня співробітництва України з міжнародним співтовариством. При виборі способу імплементації необхідно врахувати всі обставини, за яких відбувається даний процес, наявність на національному рівні норм права, що тією чи іншою мірою регулюють дані відносини з метою недопущення виникнення колізій між нормами національного та міжнародного права. Не менш важливим кроком є удосконалення форми парламентського контролю за станом виконання Україною своїх зобов'язань за відповідними ратифікованими міжнародними договорами, а також забезпечення виконання відповідними державними органами обов'язкового опублікування текстів чинних міжнародних договорів у офіційних виданнях. Міжнародно-правова практика, незважаючи на наявність значної кількості труднощів, що виникають під час імплементації державами норм міжнародного права у національне законодавство, підтверджує ефективність результатів цього процесу. Проте не слід забувати, що запровадження норм міжнародного права у національне законодавство є досить складною справою.

Отже, міжнародне право посідає важливе місце в правовій системі України. Його положення, після надання згоди на обов'язковість, інтегруються в національне законодавство. Водночас Конституція України залишається найвищим нормативним актом, і у випадку суперечностей саме її норми мають перевагу. Ефективна імплементація міжнародно-правових норм потребує послідовної політики держави, належної правозастосовної практики та високого рівня правової культури.

Список використаних джерел:

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут)
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>
2. Конституція України. Закон України.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Проблема імплементації норм міжнародного права у національне законодавство України та шляхи її вирішення. Автор: Янишин Н.Б., ст. 87.
URL:<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f6e4436-7551-4178-bc4f-fb6e8bea30de/content>

Грігоца Сергій Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Актуальність дослідження джерел конституційного права України зумовлена важливим значенням, яке вони відіграють у формуванні, функціонуванні та розвитку всієї національної правової системи. Конституційне право виступає фундаментом для інших галузей права, оскільки визначає основи державного ладу, права і свободи людини й громадянина, механізми взаємодії органів державної влади й місцевого самоврядування. Зміни суспільних відносин, євроінтеграційні процеси, потреба у забезпеченні верховенства права та дотриманні міжнародних стандартів прав людини зумовлюють необхідність постійного оновлення та удосконалення джерел конституційного права. Аналіз їхньої структури, особливостей та правового значення дозволяє глибше зрозуміти механізми реалізації конституційних норм у сучасних умовах та сприяє подальшому розвитку національної правової науки й практики. Вивчення джерел конституційного права має практичну цінність для законодавчої діяльності, правозастосовної практики й правової освіти, оскільки забезпечує належне тлумачення та ефективне застосування конституційних норм у реальному житті.

Під джерелами конституційного права розуміють нормативно-правові акти волевиявлення народу, що мають юридичну силу, результат нормативної діяльності державних органів: парламенту, глави держави, уряду, регіональних органів влади [1, с. 41].

Узагальнюючи наявні позиції щодо системи джерел конституційного права в Україні, до її складників повинні бути віднесені: Конституція, нормативно-правові акти, міжнародні договори України; акти органів судової влади. Цей перелік часом доповнюють більш дискусійними складниками, зокрема внутрішніми нормативно-правовими договорами, правовою доктриною чи правовими звичаями, щоправда, вказуючи на їхній обмежено поширений, нетрадиційний чи другорядний характер для національного конституційно-правового регулювання.

Основним джерелом конституційного права, основним складником усієї

національної системи джерел права, без усякого сумніву, є Конституція. Однак зводити значення Конституції лише до джерела права, нормативно-правового акта, за яким визнаються певні юридичні властивості, одного з-поміж інших, прийнятих парламентом актів, хоч й з найвищою юридичною силою – абсолютно безпідставно. Конституція як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу [2, с. 45].

Сучасні джерела конституційного права України та їхня система перебувають у процесі постійного розвитку та вдосконалення. На їхній генезис впливає сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників. Не останнє місце серед цих факторів посідають і особливості розвитку вітчизняного конституціоналізму та перебігу конституційного процесу в Україні. Зокрема, удосконалення найважливішого джерела конституційного права – Конституції – неминуче призводить до зміни всієї системи сучасних джерел галузі конституційного права, і до зміни системи права в цілому. Тому, будь-які вагомні зміни в процесі генезису джерел конституційного права України відбуваються передусім на рівні їх системи і відображаються на її юридичних властивостях.

Для сучасного конституційного права притаманне розширення суб'єктів правотворчості. Аналізуючи сучасний стан розвитку конституційного права України як галузі права та науки, можемо зробити висновок про те, що особлива роль нормативно-правового акта як основного джерела в системі конституційного права України не виключає існування і взаємодії інших джерел права, зокрема, таких як рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, акти органів місцевого самоврядування (судовий прецедент), а також правова доктрина, конституційний звичай та закордонна конституційна практика [3, с. 164].

Важливим залишається питання правового статусу міжнародних договорів у системі джерел конституційного права. Визначальним чинником впровадження в конституційне законодавство України європейських правових стандартів щодо правового статусу особи є зокрема Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Конвенція є одним з правових джерел, яка детермінувала введення в конституційне законодавство підстав з обмеження прав та свобод особистості (на тлі виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз). Чинні положення Конвенції та Протоколів до неї є прямим наслідком якісного розвитку європейського права, що безумовно розширить та поглибить процеси наукової розробки актів Ради Європи з прав людини як джерел конституційного права України [4, с. 15].

Таким чином, міжнародні договори є важливим для розробки основних документів щодо прав людини, а також для створення механізмів їх захисту, таких як Європейський суд з прав людини. Тому ратифікація таких міжнародних договорів і надання їм пріоритету над національними законами є необхідним кроком. Сам процес ратифікації через ухвалення Верховною Радою України закону про ратифікацію фактично перетворює міжнародний договір у національний закон, який має вищий ієрархічний статус під час вирішення конфліктів між правовими нормами. Процес також легітимізує міжнародний договір як обов'язковий акт національного права, надаючи йому

додаткову юридичну вагу при його застосуванні [5, с. 114].

Значний вплив на розвиток системи джерел конституційного права здійснює глобалізація. У науковій літературі зафіксовані різноманітні напрями впливу глобалізації на право, які заслуговують уваги. Глобалізація водночас позначається і на внутрішніх процесах, що відбуваються у праві.

Необхідно звернути увагу на зміни, яких зазнає право під впливом глобалізації. По-перше, внаслідок глобалізації змінюється сутність права як феномена, що дедалі активніше проявляється на його функції як регулятора суспільних відносин не тільки на національному, а й на наддержавному, глобальному рівні, тобто на рівні відносин транснаціональних корпорацій, міжнародних банків, міждержавних об'єднань та неурядових організацій. По-друге, глобалізація здійснює певний вплив не лише на сутність права, а й на його зміст, інституційну та функціональну роль, на цілі та завдання, що стоять перед ним, та на його призначення. Національний компонент у внутрішньодержавному праві поступово витісняється глобальною складовою. Своєю чергою внутрідержавні правові стандарти, що наповнюють формальною юридичний зміст національного права, по мірі розвитку інтеграційних процесів послідовно витісняються наддержавними, глобальними стандартами [3, с. 165].

Отже, можна зробити висновок, що джерела конституційного права України становлять комплекс нормативно-правових актів, що визначають основи правопорядку, права та свободи людини, устрій державної влади й механізми її реалізації. Аналізуючи їхню структуру та значення, можна дійти висновку, що Конституція України є головним джерелом, яке має найвищу юридичну силу і слугує базою для всіх інших актів [6]. Значне місце займають закони, міжнародні договори, рішення Конституційного Суду та інші нормативні акти, які конкретизують конституційні положення та регулюють окремі сфери суспільних відносин у межах конституційного ладу. Дослідження джерел конституційного права України доводить, що їхня стабільність і системність мають першорядне значення для утвердження верховенства права та розвитку демократичної правової держави. Водночас динамічність політичних і правових процесів вимагає постійного оновлення цих джерел відповідно до потреб суспільства та міжнародних зобов'язань України. Правильне розуміння та застосування джерел конституційного права забезпечує реальність прав і свобод людини, ефективність роботи органів державної влади та сприяє зміцненню правопорядку в країні.

Список використаних джерел:

1. Захарченко П. Конституційне право держав-членів Європейського Союзу: підручник / Петро Захарченко, Галина Лаврик. Полтава : ПУЕТ, 2024. 389 с. URL: <https://surl.li/pnnfst>
2. Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с. URL: <https://surl.lu/hbutmg>
3. Онишко О.Б. Розвиток джерел конституційного права України. Сучасний

конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару / упор. М.Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 300 с. URL: <https://surl.lu/rzpramv>

4. Ребкало М. М., В. С. Олійник. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело конституційного права України. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право 1. 2021. С. 7-18. URL: <https://surl.lt/ffvgww>

5. Грицаєнко Д.В. Міжнародний договір як джерело права в Україні: загальнотеоретичний аспект. *Universum*. 2024. С. 110-117. URL: <https://surl.lu/xqtwbe>

6. Конституція України: стаття 28. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4250>

Гудзенко Єлизавета Павлівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно - криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Права людини є невід'ємною частиною сучасної цивілізації, закріпленою у ряді міжнародних актів, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 року. Проте, незважаючи на значні досягнення в області захисту прав людини, сьогодні ми стикаємося з новими викликами, які ставлять під сумнів ефективність існуючих механізмів захисту. Ці виклики мають як правовий, так і соціальний характер, тому важливо розглянути не лише правові механізми, але й соціальні умови, що впливають на реалізацію прав людини в різних країнах.

Захист прав людини починається з міжнародних документів, серед яких основними є:

- Загальна декларація прав людини (1948),
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966),
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966),
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принизливих видів поводження (1984).

Ці документи закріплюють базові права людини, проте їх реалізація залежить від політичної волі держав, а також від наявності ефективних

судових і правозахисних механізмів. На міжнародному рівні існують інституції, такі як ООН, Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини, які здійснюють моніторинг і можуть втручатися у випадку порушень прав людини.

Захист прав людини на національному рівні залежить від конкретних юридичних систем, а також від наявності спеціальних органів, таких як омбудсмени, незалежні суди та правозахисні організації. Однак, навіть у країнах з розвинутою правовою системою існують труднощі з виконанням міжнародних норм через внутрішні політичні чи економічні інтереси [1].

Головною проблемою на правовому рівні – це недостатність або неефективність правозастосування. Зокрема, багато країн стикаються з проблемами в реалізації рішень міжнародних судів та організацій. Крім того, є випадки, коли порушення прав людини стають системними, а суди або органи державної влади не здатні або не хочуть захищати постраждалих.

Соціальні умови мають важливе значення для реалізації прав людини. Наприклад, у бідних країнах або в країнах, що перебувають у стані війни, базові права, такі як право на життя, освіту, здоров'я, часто порушуються через недостатність ресурсів або політичну нестабільність. Окрім того, економічні фактори, такі як безробіття або соціальна нерівність, також можуть призводити до порушень прав людини, зокрема через бідність, безпритульність, або дискримінацію на ринку праці. Соціальні, економічні та культурні фактори тісно пов'язані з порушеннями прав людини. Для створення справедливого і гуманного суспільства необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на подолання соціальної нерівності, боротьбу з дискримінацією і захист прав людини [2].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у захисті прав людини, особливо в умовах, коли держави не забезпечують належного рівня захисту. Організації, такі як Amnesty International, Human Rights Watch, а також місцеві правозахисні ініціативи, часто є тією силою, яка допомагає привернути увагу до порушень прав людини на міжнародній арені.

Соціальна нерівність і дискримінація на основі статі, раси, релігії чи сексуальної орієнтації залишаються одними з найбільших викликів у сфері прав людини. Дискримінація не лише порушує базові права людини, а й погіршує соціальну стабільність та економічний розвиток. Сьогодні боротьба з дискримінацією залишається актуальною темою на рівні міжнародних організацій і в межах національних правових систем. Одним з найскладніших аспектів боротьби з дискримінацією є глибоко вкорінені в суспільстві стереотипи та упередження. Вони передаються з покоління в покоління, формуючи негативні ставлення до певних соціальних груп.

Глобалізація також впливає на соціальні умови, що можуть посилювати чи змінювати ситуацію із захистом прав людини. Важливою є міжнародна солідарність у боротьбі з глобальними проблемами, такими як зміна клімату, міграція, біженці та інші соціальні катастрофи, які можуть призводити до масових порушень прав людини [3, ст.118]. Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, ОБСЄ та інші, відіграють ключову роль у координації міжнародних

зусиль щодо захисту прав людини і боротьби з глобальними проблемами. Вони розробляють міжнародні договори, стандарти і механізми моніторингу, а також надають гуманітарну допомогу.

Отже, захист прав людини в сучасному світі потребує комплексного підходу, який поєднує правові та соціальні аспекти. Міжнародні правові норми і механізми є основою для захисту прав людини, однак їхня ефективність часто залежить від політичної волі держав. Водночас соціальні фактори, зокрема економічна нерівність, дискримінація та глобальні виклики, впливають на здатність суспільства гарантувати ці права. Необхідно сприяти розвитку правозахисних організацій, поліпшення правової грамотності громадян та інтеграції міжнародних стандартів прав людини в національні правові системи для досягнення реального захисту прав людини в глобальному масштабі.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 року.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966). Генеральна Асамблея ООН.
3. Глобалізація. Енциклопедія історії України : Інститут історії України НАН України. К : Наукова думка, 2004. С. 118.

Демедюк Марина Сергіївна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Поняття «верховенство права» не є однозначним. Воно пов'язане з принципом законності, але не змішується з ним, і в різних правових системах може мати нюанси, які можуть бути релевантними. Так, наприклад, у широкому сенсі «верховенство права» було б тавтологічним виразом, оскільки всі форми влади прагнуть бути легітимізованими певною формою права, чи то позитивного, природного, чи божественного. Таким чином, кожна держава, або, іншими словами, кожна організована форма публічної влади, була б державою, що керується верховенством права.

«Верховенство права» або «правова держава» означає звичку та

санкціонування дотримання закону. Держава має бути законною – через свої інституції, а також суспільство – громадяни, які дотримуються закону, а у разі його порушення піддаються покаранню, що накладається незалежними, неупередженими судами.

Основним елементом верховенства права є підпорядкування закону, особливо – ми могли б додати – з боку державних органів. Таким чином, «верховенство права» у своєму практичному значенні було б подібним до «принципу законності», який по суті розуміється як підпорядкування державної влади закону.

Такий підхід також застосовується в ЄС, де ототожнення верховенства права з верховенством права також означає необхідність для судів мати необхідні інструменти для забезпечення реалізації судового захисту, який виникає для тих, хто шукає справедливості, внаслідок існування правової системи, що переважає над будь-якими свавільними діями, які можуть бути вчинені органами державної влади. Це, у свою чергу, вимагає незалежності судової влади, такої, що без такої незалежності не можна говорити про верховенство права, оскільки судовий контроль за дотриманням права ЄС є невід'ємною частиною існування верховенства права [2, с. 18].

Щодо систем державної влади та системи наддержавної влади – наприклад, Європейського Союзу – цей принцип означає, що система влади не лише ґрунтується на законі, а й підпорядковується закону.

Визначення верховенства права є складним – воно включає багато елементів, таких як вимога базувати діяльність влади на чіткому повноваженні, передбаченому законом, та в межах цього повноваження, судовий контроль за діяльністю влади відповідно до вищезазначених критеріїв та відповідальність влади за їх порушення.

У 1986 році Суд Європейського Союзу у своєму відомому та конституційно основоположному рішенні у справі *Les Verts* охарактеризував Співтовариство як «побудоване на верховенстві права» настільки, що як держави-члени, так і інституції ЄС підлягають перегляду своїх дій Судом ЄС з точки зору їхньої відповідності «конституційній хартії» Співтовариства – установчим договорам [5].

Повноваження Суду Європейського Союзу виносити рішення щодо порушення верховенства права державою-членом є, як показує практика цього суду, інструментом ефективного тиску, який може бути використаний для забезпечення підпорядкування політиці Берліна та Парижа. Особливо враховуючи, що країна, визнана такою, що порушує верховенство права, може бути позбавлена виплат з бюджету ЄС. Слід чітко наголосити, що рішення Суду ЄС щодо порушень верховенства права не є гарантією захисту інтересів держави-члена. Поняття верховенства права не є чітко визначеним і як таке може тлумачитися по-різному, що в поєднанні із зазначеною позицією та роллю Суду ЄС може мати негативні наслідки для остаточного вирішення спору щодо порушення верховенства права державою [4].

Прийнявши Договір про Європейський Союз, так званий Маастрихтський договір, який набрав чинності 1 листопада 1993 року,

держави-члени визнали, що верховенство права є принципом, на якому ґрунтується Союз, включивши його до статті 6 пункту 1 ДЄС (сьогодні стаття 2 ДЄС), а також до преамбули Хартії основних прав ЄС. У 2009 році Лісабонський договір перейменував принцип верховенства права на «цінність» [1].

Установчі договори та Договір про Європейський Союз чітко зазначають, що Європейський Союз був заснований на праві, діє на основі права (принцип верховенства права), формуючи окрему правову систему (принцип автономії та верховенства права ЄС). Держави-члени зобов'язані поважати ці цінності.

Верховенство права визначається Європейською Комісією як прозорий, підзвітний, демократичний та плюралістичний процес прийняття законів; правова визначеність; заборона свавілля в діях виконавчої влади; незалежні та неупереджені суди; ефективний судовий контроль, включаючи контроль за дотриманням основних прав, та рівність перед законом [3].

Отже, верховенство права є важливим елементом як ЄС, так і його держав-членів. Без верховенства права взаємна довіра, яка лежить в основі співпраці між різними державами-членами Союзу, не може функціонувати, і співпраця не зможе досягти своїх цілей. Тому необхідно визначити, як гарантується верховенство права як у ЄС, так і в його державах-членах, за участю європейських та національних органів влади.

Таким чином, верховенство права виступає наріжним каменем як національних, так і наднаціональних систем публічної влади, зокрема в межах Європейського Союзу. Незважаючи на відсутність уніфікованого, універсально прийнятого визначення цього поняття, його зміст наповнюється через низку правових принципів, серед яких – підпорядкованість органів державної влади закону, наявність ефективного судового контролю, незалежність судових органів, заборона свавілля з боку виконавчої влади, прозорість та підзвітність правотворчих процесів.

У контексті Європейського Союзу верховенство права закріплено як одна з базових цінностей, що становить основу інтеграційного процесу. Воно не лише гарантує стабільність правової системи ЄС, а й забезпечує реалізацію прав та свобод громадян, функціонування демократичних інституцій і взаємну довіру між державами-членами. Рішення Суду ЄС у справах щодо порушення принципу верховенства права підтверджують його ключову роль у захисті правопорядку Союзу та зміцненні інституційної цілісності ЄС.

У цьому контексті принцип верховенства права виконує не лише юридичну, а й політичну функцію: він слугує засобом впливу на держави-члени з метою приведення їх політики у відповідність до норм та цінностей Союзу. Водночас неоднозначність тлумачення цього принципу породжує ризики інструменталізації права в інтересах окремих держав або політичних груп.

Отже, забезпечення ефективного функціонування механізмів гарантування верховенства права є критично важливим завданням як для інституцій ЄС, так і для національних органів влади. Це передбачає постійне

вдосконалення інституційних та нормативних засад, що унеможлиблюють прояви правового нігілізму, сприяють утвердженню правової держави, демократичного врядування та зміцненню європейського правопорядку в цілому.

Список використаних джерел:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти від 07.02.1992 (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) https://zakon.rada.gov.ua/go/994_017 (дата звернення 30.04.2025).
2. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права. Дисертація на здобут. наук. ступеня кандид. юридичних наук за спец. 12.00.01. К. 2017. 195 с.
3. Closa C., Kochenov D. Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union. *International Journal of Constitutional Law*, Volume 15, Issue 3, July 2017, Pages 866–872, URL: <https://doi.org/10.1093/icon/mox064> (дата звернення 30.04.2025).
4. Husa J. Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law. *The Chinese Journal of Comparative Law*, Volume 6, Issue 2, December 2018, Pages 129–150, URL: <https://doi.org/10.1093/cjcl/cxy008> (дата звернення 30.04.2025).
5. Judgment of the Court of 23 April 1986. - Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament. - Action for annulment - Information campaign for the elections to the European Parliament. - Case 294/83. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61983CJ0294> (дата звернення 30.04.2025).

Дуденко Анастасія Сергіївна

здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД І ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ

У межах процесу європейської інтеграції Україна взяла на себе

зобов'язання забезпечити ефективні національні механізми захисту прав, що відповідають як вимогам статті 13 Європейської конвенції з прав людини, так і Копенгагенським критеріям щодо верховенства права. У цьому контексті запровадження у 2016 році інституту індивідуальної конституційної скарги стало важливим етапом розвитку української моделі конституційного контролю та частиною адаптації правової системи до європейських зразків.

Конституційна скарга дозволяє фізичним і юридичним особам звертатися до Конституційного Суду України у разі порушення їхніх конституційних прав законами, що підвищує інституційну спроможність держави в гарантуванні прав людини. Разом з тим, ефективність цього інституту, його доступність, швидкість розгляду та вплив на правозастосовну практику викликають жваві наукові дискусії та потребують подальшого осмислення.

Право на подання конституційної скарги виходить за межі формального слідування закону, адже надає індивіду можливість поставити під сумнів саму конституційність норми, що стала основою остаточного судового рішення. Такий механізм означає новий підхід до правової культури – з пріоритетом прав людини як вищої цінності, що превалює над будь-якими нормами, встановленими державою.

Венеціанська комісія «За демократію через право» у своєму звіті щодо запровадження конституційної скарги в Україні зазначила, що модель конституційної скарги, запроваджена в Україні, може бути ефективною у випадках, коли порушення конституційних прав і свобод особи зумовив неконституційний закон, однак зробила чимало застережень щодо її ефективності відповідно до вимог статті 13 Конвенції про захист основоположних прав і свобод людини і громадянина [5, с. 104].

Як слушно зазначають Ю. Барабаш та Г. Берченко, проблема ефективності інституту конституційної скарги є принципово важливою і для застосування пункту 1 статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також для забезпечення можливості посилання на гарантії, передбачені статтею 6 цієї Конвенції. У контексті діяльності Конституційного Трибуналу Польщі Європейський суд з прав людини зазначив, що конституційна скарга може вважатися ефективним засобом правового захисту лише за таких умов: якщо індивідуальне рішення, яке, ймовірно, порушує Конвенцію, ґрунтується на прямому застосуванні неконституційної норми національного законодавства; та якщо існують процесуальні механізми для перегляду таких рішень після встановлення їх неконституційності рішенням конституційного суду. Цей підхід, зокрема, був підтверджений у справі «Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland» (рішення ЄСПЛ від 7 травня 2021 року, заява № 4907/18), і він має бути врахований при оцінці дієвості конституційної скарги як національного засобу захисту в Україні [4, с. 11].

Практика Конституційного Суду України демонструє, що в окремих випадках інститут конституційної скарги дійсно виконує функцію ефективного засобу юридичного захисту. Це підтверджується низкою рішень, у яких Суд не лише визнав неконституційність окремих положень законів, а й

сформулював принципово важливі підходи до реалізації прав і свобод людини.

Так, у Рішенні від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021 Суд визнав неконституційним положення закону, яке передбачало делегування повноважень Кабінету Міністрів України щодо визначення мінімальних розмірів пенсій для осіб з інвалідністю, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Конституційний Суд наголосив на неприпустимості звуження соціальних гарантій для цієї категорії осіб залежно від фінансових можливостей держави, вказавши, що саме законодавець, а не виконавча влада, має визначати такі гарантії. Таким чином, було реалізовано принцип юридичної визначеності й забезпечено верховенство соціального змісту Конституції.

У Рішенні від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 Суд надав офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України щодо права на правову допомогу. Було підтверджено, що це право є загальним, невід'ємним і гарантується будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин із державою. Конституційний Суд підкреслив, що надання правової допомоги не обмежується виключно адвокатурою, якщо інше не передбачено законом. Раніше цю позицію було викладено ще у Рішенні від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000, в якому було визнано неконституційними положення Кримінально-процесуального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які звужували право особи на вільний вибір захисника.

Іншим важливим прикладом є Рішення від 25 листопада 1997 року № 6-зп у справі громадянки Дзюби Г. П., в якому Суд тлумачив право на судовий захист (стаття 55 Конституції України). Було підтверджено, що будь-яка особа незалежно від громадянства має право оскаржити до суду рішення, дії або бездіяльність органів влади чи посадових осіб, якщо вони порушують права людини. Це положення отримало подальший розвиток у Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп, де зазначено, що кожному гарантується право на судовий захист і заборонено відмову в доступі до правосуддя.

Ці рішення демонструють, що, попри окремі недоліки механізму конституційної скарги, у ключових справах Конституційний Суд України забезпечує реалізацію фундаментальних прав та формує сталі орієнтири для судової практики в умовах євроінтеграції.

Отже, для визнання конституційної скарги дієвим засобом правового захисту вона повинна бути не лише доступною, але й результативною. Сутність конституційної скарги полягає в перетворенні Конституції з декларативного документа на живий інструмент регулювання суспільних відносин. Її надання громадянам утворює концепт реального конституціоналізму – такого, у якому держава визнає людину носієм найвищих цінностей, а сама Конституція стає джерелом безпосередньої дії. Правовий режим конституційного контролю, закладений у Конституції України, виступає гарантією дотримання принципу верховенства права та забезпечення європейських стандартів захисту прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р./ Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Барабаш Ю., Берченко Г. Ефективність індивідуальної конституційної скарги як засобу захисту прав особи в Україні. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 9-21. URL: <https://ccu.gov.ua/library/efektyvnist-individualnoyi-konstytuciynoyi-skargy-yak-zasobu-zahystu-prav-osoby-v-ukrayini>
5. П'єцко Ю. Є. Конституційна скарга в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аспект. Юридичний вісник Національного авіаційного університету. Том 3 № 60. 2021. С. 103-109. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/16.pdf>
6. Конституція України в практиці конституційного суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції 1997-2023 / вступ С. П. Головатого; упоряд. С. П. Головатий, В. М. Бесчастний, Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Ю. М. Михеєнко. Київ : ВАІТЕ, 2024. 448 с. URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-v-praktyci-konstytuciynogo-sudu-ofitsiynе-tlumachennya-ta-yurydychni>
7. Крайник Г.С. Конституційний Суд України – реформування у напрямі євроінтеграції України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» ДВНЗ «Ужгородський національний університет» № 5. 2023. С. 139-146. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/25.pdf>

Жменяк Юрій Юрійович,
аспірант денної форми навчання
кафедри конституційного права та прав
людини Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,
завідувач кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України – це не лише геополітичний вибір, а й цивілізаційний вектор, який передбачає глибоку правову трансформацію. В умовах таких змін і поступової імплементації європейських стандартів у правову систему України ключове значення має дотримання основоположних принципів верховенства права та прав людини.

І проведення таких змін є нагально важливим в аспекті перспектив вступу України в Європейський Союз. Адже Європейський Союз чітко вимагає дотримання Копенгагенських критеріїв, одним з яких є стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права та дотримання прав людини.

Однією з них є принцип презумпції невинуватості, який є складовою права на справедливий суд і основоположним елементом верховенства права. Адже забезпечення дотримання цього принципу в кримінальному судочинстві – це гарантія того, що невинна людина не буде піддана кримінальному покаранню, та не буде порушено її природне право на свободу.

Цей принцип не є суто процесуальною нормою. Він є частиною більш широкого концепту гарантій справедливого судочинства, який визначає цивілізаційний рівень всієї правової системи. У контексті європейської інтеграції України реалізація презумпції невинуватості є не лише правовою, а й політико-інституційною вимогою, що впливає на оцінку України як правової та демократичної держави.

Принцип презумпції невинуватості закріплено у низці ключових міжнародних документів, які формують правові стандарти демократичних держав, зокрема у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Основних принципах незалежності судових органів ООН, Конвенції про права дитини, Хартії основних прав Європейського Союзу, Європейській конвенції з прав людини.

Зокрема Європейська конвенція з прав людини, яка не лише визначає

юридичні стандарти у сфері прав людини, а й виконує функцію нормативного орієнтира (дороговказу) для національних правових систем, у статті 6 § 2 передбачає, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено у встановленому законом порядку [1].

Європейський суд з прав людини тлумачить цей принцип широко, не обмежуючись буквою вказаної норми. Так, згідно з висновками ЄСПЛ презумпція невинуватості забороняє будь-які формулювання, що можуть свідчити про винуватість особи до ухвалення обвинувального вироку. Крім того, ЄСПЛ визначає, що презумпція невинуватості передбачає покладення обов'язку доказування виключно на сторону обвинувачення. При цьому суд має діяти неупереджено, не допускаючи створення публічного образу «вже винного». Також принцип проявляється у забороні будь-яких публічних заяв про винуватість з боку посадових осіб.

Протягом часу своєї діяльності ЄСПЛ послідовно розвиває зміст цього принципу, надаючи йому нового змісту, зокрема у справах:

- *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain* (1988): Суд вказав, що пункт 2 статті 6 Конвенції вимагає щоб члени суду при здійсненні правосуддя не відштовхувались від упередженого уявлення, що обвинувачений скоїв злочин, у якому його обвинувачують; тягар доведення вини обвинуваченого повинен бути покладений на обвинувача; а будь-які сумніви щодо вини особи повинні тлумачитись на користь обвинуваченого [2].

- *Minelli v. Switzerland* (1983): Суд зазначив, що презумпція невинуватості поширюється на всі стадії кримінального провадження. Презумпція невинуватості буде порушена, якщо судові рішення щодо особи, яка не була визнана винною згідно з законом і, зокрема, не мала можливості реалізувати свої права на захист, відображає думку про її вину. Презумпція порушується навіть тоді, коли у постановах чи заявах йдеться про «ймовірну винуватість» [3].

- *Allen v. United Kingdom* (2013): Суд зауважив, що навіть після виправдання, формулювання в офіційних документах держави можуть порушити презумпцію невинуватості. Було визнано, що будь-яке формулювання, яке ставить під сумнів невинуватість особи без вироку, порушує Конвенцію. У рішенні зроблено висновок, що презумпція невинуватості залишається після завершення кримінального провадження з метою забезпечення поваги до невинуватості даної особи стосовно будь-якого обвинувачення, яке не було доведено [4].

- *Грабчук проти України* (2006): ЄСПЛ визнав, що вказівка слідчим у постанові про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків притягнення до кримінальної відповідальності про те, що обвинувачена вчинила злочин, за відсутності вироку, який би визнавав її вину, є порушенням статті 6 § 2 Конвенції [5].

- *Karaman v. Germany* (2014): Суд зазначив, що пункт 2 статті 6 Конвенції забороняє не лише передчасне висловлення самим судом думки про винуватість особи, котру «обвинувачують у вчиненні кримінального

правопорушення», до того, як її вину буде доведено відповідно до закону, але й будь-які заяви з боку посадових осіб державних органів стосовно поточного кримінального розслідування, які давали б громадськості підстави вважати підозрюваного винним і упереджено оцінювати факти, що мають бути розглянуті компетентним судовим органом. Навіть за відсутності офіційного висновку достатньо певних міркувань, які свідчать про те, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним [6].

У законодавстві України зазначений принцип цивілізованого правосуддя був закріплений на найвищому рівні у Конституції України, а саме у статті 62 Основного Закону, яка містить одне із найбільш повних за змістом нормативних формулювань принципу презумпції невинуватості серед конституцій сучасних держав. Вона всебічно розкриває сутність цього принципу, поєднуючи основні його елементи, що закріплені у міжнародному праві.

Так, стаття 62 Конституції України закріплює, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. При цьому ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [7].

Надалі відповідний принцип було відображено також і у статті 17 Кримінального процесуального кодексу України.

На жаль у правозастосовчій практиці в Україні реалізація цього принципу залишається фрагментарною і поверховою, що проявляється у наступному:

a) У поведінці державних органів. Державні органи, в першу чергу правоохоронні, часто називають особу винною ще до вироку, публікують її фото, організують «шоу затримання», вчиняють інші дії для формування громадської думки про вину особи, що прямо порушує вимоги ЄСПЛ, зокрема рішення ЄСПЛ у справі *Allenet de Ribemont v. France* (1995). Часто високопосадовці коментують справи до їх завершення. Наприклад, вислови на кшталт "вбивця буде покараний", "корупціонер нестиме відповідальність" ще до постановлення вироку — порушують презумпцію невинуватості.

b) У впливі ЗМІ. Журналістські матеріали, в яких обвинуваченого зображено як винного, які містять інформацію про затримання «злочинця», взяття під варту «корупціонера» порушують баланс між свободою слова і правами особи на справедливий суд. Медіа часто публікують оціночні судження, які створюють у суспільстві враження про винуватість, створює негативну громадську думку, що перешкоджає подальшому неупередженому розгляду справи судом.

c) У тиску громадської думки. Суспільство часто сприймає факт затримання або оголошення підозри як доведення вини, а суди іноді приймають рішення, виходячи з "суспільного очікування справедливості", а не з презумпції невинуватості.

d) У використанні тримання під вартою як засобу демонстрації «вини». Судді часто обирають запобіжний захід у вигляді арешту, керуючись не лише процесуальними ризиками для слідства, а й очікуваннями суспільства щодо «справедливості». У свою чергу суспільне сприйняття тримання під вартою часто прирівнюється до визнання вини, а самі суди часто формально підходять до обґрунтування цього заходу. В обґрунтування тримання під вартою суди часто посилаються на «вагомість доказів винуватості», що саме по собі вже створює враження про наперед встановлену вину. Це суперечить практиці ЄСПЛ, зокрема висновкам у справі *Maksimov v. Russia* (2008), де Суд підкреслив: використання запобіжного заходу не може замінювати доведення вини.

e) У судовій риторичі. Суди часто вживають формулювання, які не узгоджуються з презумпцією невинуватості, наприклад: «не довів непричетність», «не надав переконливого спростування», що суперечить практиці ЄСПЛ, зокрема рішенням ЄСПЛ у справі *Telfner v. Austria* (2001), де наголошено, що обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість.

i) У перекладанні тягаря доказування на обвинуваченого. Попри те, що саме прокурор має довести вину, судді, зазвичай, очікують від обвинуваченого «спростування» обвинувачення як умови ухвалення виправдувального вироку.

Наведене свідчить про масштабність проблеми щодо застосування презумпції невинуватості як представниками правоохоронної системи, так і судової влади, а також про потребу в системному зрушенні в бік фактичної реалізації, а не тільки декларативного визнання відповідного принципу.

На жаль, застосування Верховним Судом принципу презумпції невинуватості, рішення якого є певним дороговказом щодо формування судової практики, також є радше винятком, ніж сталою практикою. Хоча у своїх рішеннях Верховний Суд згадує цей принцип, повноцінне його застосування – рідкісне й вибіркове явище.

Стриманість українських судів при застосуванні принципу презумпції невинуватості – це актуальна та багатогранна проблема, що стосується як процесуального підходу до оцінки доказів, так і загальної правової культури правосуддя в Україні.

Попри те, що українські суди на всіх рівнях визнають принцип презумпції невинуватості, часто це зводиться до формального відтворення положень статті 62 Конституції України або статті 17 КПК України. У реальному ж провадженні:

- Суди не дивлячись на вимоги частини 3 статті 62 Конституції України, нерідко обґрунтовують вину особи, у тому числі доказами, отриманими незаконним шляхом, а також припущеннями.

- Зазвичай сумніви щодо вини особи суди не трактують на користь обвинуваченого, як цього вимагає конституційна норма, а наявність сумнівів вини не стає підставою для винесення виправдувального вироку.

- Суд для ухвалення виправдувального вироку фактично очікує від обвинуваченого спростування обвинувачень, що є неприйнятним як з позиції ЄСПЛ, так і зі змісту частини 2 статті 62 Конституції України.

• Суди нерідко формулюють вирoki або ухвали з вживанням виразів на кшталт: «не доведено, що обвинувачений був непричетний», «обвинувачений не надав альтернативної версії подій», «ймовірно вчинив злочин, оскільки не спростував обставини».

• Суди зазвичай не визнають порушення презумпції невинуватості при наявності публічних заяв прокурорів або слідчих, пресрелізів МВС чи СБУ, де підозрюваних прямо називають злочинцями, навіть якщо формулювання очевидно упереджене.

Відтак не стільки законодавство України, яке регламентує питання презумпції невинуватості, потребує приведення у відповідність до міжнародних стандартів, як практика його застосування, в першу чергу судами України.

Презумпція невинуватості – це індикатор цивілізованості правової системи. Її реалізація є передумовою європейської інтеграції України як демократичної держави. Відтак впровадження стандартів ЄСПЛ та практики застосування конституційного принципу презумпції невинуватості у національну практику потребує постійного контролю, навчання правозастосувачів та етичної відповідальності медіа й посадовців.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Case of Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57429%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57429%22]}).
3. Case of Minelli v. Switzerland (Application no. 8660/79): Judgment of the European Court of Human Rights URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57540>.
4. Case of Allen v. The United Kingdom (Application no. 25424/09) : Judgment of the European Court of Human Rights URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-122859%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-122859%22]}).
5. Справа «Грабчук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини (Заява № 8599/02) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118#Text.
6. Case of Karaman v. Germany (Application no. 17103/10) : Judgment of the European Court of Human Rights URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-141197%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-141197%22]}).
7. Конституція України: Закон від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Залогіна Вероніка Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національна академія внутрішніх справ
Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМОМ І МУНІЦИПАЛІЗМОМ: ПРОБЛЕМИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасному правовому просторі важливого значення набуває вивчення взаємодії між загальнодержавними та місцевими механізмами організації влади, зокрема – конституціоналізмом та муніципалізмом, які є двома фундаментальними складовими демократичного устрою, що визначають засади організації публічної влади як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Процеси європейської інтеграції України актуалізували потребу в переосмисленні сутності конституціоналізму як не лише політико-правової ідеології, що забезпечує верховенство Конституції, розподіл влади та гарантії прав людини, а й як концептуальної основи для побудови ефективної системи децентралізованого врядування.

Конституціоналізм як наукова категорія може розглядатись як самостійна складова науки конституційного права України, що охоплює дослідження принципів обмеження державної влади, верховенства права, а також забезпечення прав і свобод людини. Можна зазначити, що об'єктом дослідження цієї категорії виступають комплексні теоретичні питання становлення народовладдя в Україні і його конституційного регулювання, сутності народного, державного і національного суверенітету, а також форми та механізми їх реалізації у практичній діяльності [1].

Крім того, нагальним питанням сьогодення є не тільки аналіз та оцінка конституційних засад щодо взаємовідносин між державою та громадянином, а й визначення особливостей правового статусу іноземців, осіб без громадянства, представників національних меншин, правових норм та гарантій внутрішньоопереміщених осіб та біженців.

У межах науки конституційного права особливе значення набуває дослідження механізмів реалізації принципів конституціоналізму на місцевому рівні, що безпосередньо стосується питань організації публічної влади в Україні. Одним із ключових інструментів у цьому контексті є місцеве

самоврядування, яке визнано формою реалізації народовладдя, закріпленою в Конституції України, так, ст. 7, визначає наступне: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» [2], а розділом XI, ст. 140 визначено: «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [2]. Крім того, розділ XI Конституції України деталізує питання складу, повноважень та організації діяльності органів місцевого самоврядування.

Відтак, цілком закономірно, що в межах сучасного українського конституціоналізму формується окрема теоретико-правова категорія — муніципалізм, що розглядається як філософія і практика самоврядного управління, орієнтована на децентралізацію влади, посилення автономії територіальних громад та наближення влади до людини.

Варто зазначити, що місцеве самоврядування – це правовий інструмент, гарантом якого є Конституція України, а муніципалізм – це ідеологічне й практичне наповнення цього інструменту. Відповідно, муніципалістський підхід передбачає, що громада активно реалізує своє право на самоврядування, створює горизонтальні механізми управління, запроваджує бюджети участі та забезпечує публічну відповідальність місцевої влади.

Отже, муніципалізм виступає природним продовженням і конкретизацією ідеї конституціоналізму, оскільки саме через нього реалізуються такі базові принципи, як верховенство права, участь громадян в управлінні державними справами, субсидіарність, публічна відповідальність і демократичне урядування [3]. Таким чином, у системі національного права муніципалізм можна розглядати як інституціоналізований механізм забезпечення прав людини й ефективного самоврядування, що функціонує в межах конституційного порядку.

Розглядаючи конституціоналізм та муніципалізм у сучасному правовому просторі, варто наголосити, що ці категорії взаємодіють як взаємозалежні правові явища, які відображають тенденцію до демократизації та децентралізації влади. Конституціоналізм у міжнародному праві проявляється через процес його конституціоналізації, який передбачає включення до міжнародного правового регулювання інструментів, притаманним національним правовим системам. Зокрема, правопорядок Європейського Союзу визнає конституційні традиції держав-членів як невід'ємну складову свого правового простору, що формує основу композитної конституційної структури ЄС [4].

Цей підхід створює передумови для гармонізації правових стандартів держав-членів із загальноєвропейськими цінностями та забезпечує цілісність правового порядку Європейського Союзу.

У свою чергу, муніципалізм конкретизує ідеї конституціоналізму на рівні локального врядування, акцентуючи на принципах субсидіарності, участі громадян, публічної відповідальності та демократичного управління.

У контексті євроінтеграції України такі принципи набувають ключового

значення як елементи адаптації національної правової системи до стандартів ЄС.

Відображення цих принципів можна простежити у правовій основі функціонування Європейського Союзу, яка закріплена в його первинному праві. Зокрема, Консолідована версія Договору про Європейський Союз містить системне вираження фундаментальних цінностей і норм, що лежать в основі конституціоналізованого правопорядку ЄС [5].

Стаття 2 цього Договору формулює спільні цінності Європейського Союзу, такі як: «Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та поваги до прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві, в якому панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність чоловіків і жінок» [5].

У цьому контексті важливо підкреслити, що саме розвиток ефективного конституціоналізму та впровадження принципів муніципалізму є стратегічно важливими для поступової інтеграції України до правового, політичного й інституційного простору Європейського Союзу. Вони забезпечують не лише відповідність формальним критеріям членства, але й формують середовище демократичного врядування, орієнтованого на права людини, прозорість влади та участь громадян.

Таким чином, взаємодія конституціоналізму та муніципалізму в умовах європейської інтеграції України має не лише національне, а й міжнародне значення. Вона сприяє імплементації європейських стандартів демократичного врядування на локальному рівні та забезпечення реалізації принципів правової держави як на внутрішньодержавному, так і у міждержавному контексті.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. Ю. М. Тодики, д-ра юрид. і політ. наук, проф. В. С. Журавського. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 10.06.2025 р.)
3. Батанов О. Принципи муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії / *Український часопис конституційного права*. 2024. № 2.
4. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: *Монографія*. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
5. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. (2010/С 83/1). Документ 994_b06, від 30.03.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 10.06.2025р.)

Захарченко Юлія Євгенівна

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
експертно - криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Системи розпізнавання облич стали невід'ємною частиною сучасного цифрового світу, забезпечуючи зручність, безпеку та ефективність у багатьох сферах. Водночас їх широке застосування викликає серйозні питання щодо порушення приватності. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція) гарантує кожному право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8), що актуалізує потребу врівноваження між технічним прогресом і захистом особистих свобод [1]. У цьому контексті важливо дослідити межі застосування таких систем і можливості їх регулювання відповідно до міжнародних стандартів.

Розпізнавання облич широко використовується в різних галузях, зокрема в правоохоронних органах, комерції, транспорті та охороні здоров'я. Завдяки цим системам можна швидко ідентифікувати особу, підвищити рівень безпеки в громадських місцях або забезпечити персоналізований доступ до послуг. Однак у процесі збору, зберігання та аналізу біометричних даних зростає ризик зловживань, таких як незаконне використання даних або стеження за громадянами без їхньої згоди. Це створює серйозні виклики для демократичного суспільства, яке прагне забезпечити баланс між безпекою і свободою.

Згідно зі статтею 8 Конвенції, втручання у приватне життя допускається лише у випадках, коли це необхідно в демократичному суспільстві та передбачено законом [1]. Це означає, що використання систем розпізнавання облич має бути чітко регламентоване і підконтрольне. Наприклад, такі системи можуть бути виправдані для запобігання злочинам або захисту громадської безпеки, але повинні застосовуватися лише тоді, коли менш інвазивні методи є недостатніми. Таким чином, Конвенція встановлює чіткі обмеження для уникнення непропорційного втручання у права громадян.

Однією з головних проблем є відсутність прозорості у використанні

систем розпізнавання облич. Часто громадяни навіть не знають, що їхні обличчя скануються, а зібрані дані можуть зберігатися і передаватися третім особам. Це суперечить принципу правової визначеності, який вимагає від держав чіткого і зрозумілого регулювання. Застосування систем розпізнавання облич повинно супроводжуватися обов'язковим інформуванням громадян і отриманням їхньої згоди, якщо це не суперечить громадським інтересам.

Крім того, ризик дискримінації є серйозною загрозою під час використання таких систем. Дослідження показують, що технології розпізнавання облич можуть бути менш точними для певних етнічних груп, що може призводити до несправедливих рішень. Це суперечить принципу рівності, закріпленому в Конвенції, та підриває довіру до цих технологій. У зв'язку з цим міжнародні організації закликають до розробки стандартів, які б мінімізували технічні похибки та забезпечували справедливе ставлення до всіх громадян [3, с. 526].

Держава має забезпечити наявність ефективного механізму захисту прав громадян у разі порушень, пов'язаних із використанням систем розпізнавання облич. Відсутність чітких правил або зловживання цими технологіями можуть призвести до масового стеження, що є неприйнятним для демократичних суспільств. Важливу роль у цьому процесі відіграють незалежні органи з нагляду за обробкою персональних даних, які повинні мати достатні повноваження для реагування на порушення.

Ще одним ключовим аспектом є необхідність міжнародної координації у використанні технологій розпізнавання облич. У багатьох країнах відсутні однакові стандарти щодо зберігання, передачі та видалення біометричних даних. Це створює юридичну невизначеність, особливо в контексті транскордонного обміну даними. Конвенція може слугувати базою для створення уніфікованих правил, які б забезпечували ефективний захист прав людини на міжнародному рівні.

Технології розпізнавання облич також викликають етичні питання, пов'язані з довірою до державних і приватних структур. У разі порушень довіра до таких інструментів швидко знижується, що може призвести до соціальної напруги. Саме тому важливо не лише встановити правові обмеження, але й запровадити етичні принципи, які б регулювали застосування цих систем. Це сприятиме підвищенню прозорості та відповідальності [2, с. 20].

Судова практика Європейського суду з прав людини також визначає межі втручання у приватне життя. Рішення Суду вказують на те, що будь-яке використання систем розпізнавання облич повинно мати пропорційний характер і враховувати потенційний вплив на особисту автономію. Наприклад, у випадках, коли такі системи використовуються у громадських місцях, держава повинна довести, що їх застосування є абсолютно необхідним.

Однак не всі аспекти використання систем розпізнавання облич є негативними. У правильному контексті вони можуть бути потужним інструментом для запобігання злочинності та забезпечення суспільного порядку. Головне завдання полягає в тому, щоб знайти баланс між безпекою

та приватністю, забезпечуючи, щоб такі системи використовувалися відповідально і в інтересах суспільства.

Таким чином, використання систем розпізнавання облич має величезний потенціал, але вимагає ретельного регулювання відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Правові, етичні та технічні обмеження повинні бути встановлені з метою мінімізації ризиків та забезпечення прозорості. Лише за таких умов ці технології можуть стати корисними для суспільства, не порушуючи фундаментальні права громадян.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кронівець Т.М., Тимошенко Є.А. Правові та ціннісні особливості феномену штучного інтелекту як елемент правової дійсності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2022. Вип. 2. С. 20-23. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-2-4>.
3. Тимошенко Є. А., Долян І. В. Правове регулювання використання систем штучного інтелекту в смарт сіті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 525-528. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/135>.

Зіновчук Марина Русланівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно - криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТІВ ТА ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ: РОЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, стала першим універсальним документом, що визначає основоположні права і свободи кожної людини. У сучасних умовах, коли світ стикається зі збройними конфліктами, кліматичними змінами, пандеміями та економічними кризами, значення цього документа набуває особливого масштабу.[1]

Збройні конфлікти мають руйнівний вплив на права людини,

гарантовані цією декларацією. Найчастіше порушуються: право на життя та безпеку (ст. 3), заборона катувань і жорстокого поводження (ст. 5) та право на притулок для осіб, які шукають захисту від переслідувань (ст. 14).

Також серед прикладів порушень можна виділити:

- Порушення права на житло та належний рівень життя (ст. 25): Через військові дії мільйони людей втрачають домівки, засоби до існування та доступ до базових послуг, таких як вода, їжа та медицина. Особливо гостро ця проблема проявляється в регіонах, що постраждали від військових конфліктів, як-от Україна, Ємен, Сирія.

- Загроза свободі висловлювань та права на інформацію (ст. 19): У зонах конфлікту обмежуються права журналістів і активістів, а доступ до об'єктивної інформації ускладнюється через цензуру та пропаганду.

- Сексуальне та гендерно зумовлене насильство: У багатьох конфліктах жінки та дівчата стикаються з сексуальним насильством, що використовується як зброя війни. Це грубе порушення статті 5 Загальної декларації з прав людини, яка забороняє катування та нелюдське поводження.

Загальна декларація прав людини виступає основою для міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції, які забезпечують захист цивільного населення під час війни. Її принципи також лягли в основу роботи міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд. [2]

Організація Об'єднаних Націй (ООН), Управління Верховного комісара ООН з прав людини та неурядові організації активно використовують положення Загальної декларації прав людини для документування порушень прав людини, забезпечення гуманітарної допомоги та притягнення винних до відповідальності.

Сучасний світ, крім збройних конфліктів, стикається з іншими глобальними кризами, що порушують права людини. Пандемія COVID-19 стала одним із найгостріших проблем. Вона висвітлила глобальні нерівності в доступі до базових послуг і призвела до обмежень свободи пересування, труднощів з доступом до медичної допомоги та посилення економічної нерівності. Найбільш постраждали вразливі групи, зокрема працівники неформального сектору. ООН і ВООЗ закликали до дотримання принципів Загальної декларації прав людини навіть у надзвичайних умовах.

Кліматична криза також є серйозною загрозою для прав людини, зокрема права на життя, житло та гідний рівень життя. Кліматичні катастрофи, такі як повені, посухи та урагани, призводять до погіршення умов існування і змушують людей залишати свої домівки. Найбільш уразливими є країни Глобального Півдня, які, попри мінімальний внесок у глобальні викиди вуглекислого газу, страждають від їхніх наслідків. Приклади спроб захисту прав людини в умовах кліматичної кризи включають Паризьку угоду щодо клімату 2015 року та ініціативи ООН, спрямовані на підтримку кліматичних біженців, а також активну участь громадянського суспільства, яке вимагає кліматичної справедливості.[3] Проте існують суттєві виклики, серед яких недостатнє фінансування програм для країн, що розвиваються, і відсутність

юридичного статусу для кліматичних біженців, що обмежує їхній правовий захист.

Загальна декларація прав людини залишається універсальним орієнтиром для захисту прав людини в будь-яких умовах. Її принципи надихають уряди, міжнародні організації та активістів на боротьбу з порушеннями прав людини, а також сприяють розробці нових нормативних документів. Декларація активно використовується у документуванні воєнних злочинів, зокрема в Сирії та Україні, а також у програмах підтримки біженців. На її основі створюються ініціативи для захисту прав жінок і дітей у кризових ситуаціях.

Однак для посилення впливу цієї декларації необхідно вдосконалювати механізми її реалізації. Це передбачає розширення повноважень міжнародних організацій для швидшого реагування на порушення прав, збільшення фінансування гуманітарних програм і удосконалення міжнародного законодавства, зокрема для захисту кліматичних біженців. Лише за умови активної співпраці світової спільноти ці ідеї можуть бути втілені в життя, забезпечуючи дотримання прав людини навіть у найскладніших обставинах.

Підсумовуючи, Загальна декларація прав людини залишається фундаментальним інструментом у забезпеченні гідності, рівності та безпеки кожної людини, особливо в умовах сучасних глобальних проблем, таких як збройні конфлікти, кліматична криза, пандемії та економічна нестабільність. Її універсальність і гуманістичний характер надають моральну й правову основу для протидії порушенням прав людини та сприяють розвитку міжнародного права. Однак ефективна реалізація принципів декларації вимагає значного посилення політичної волі, підвищення оперативності міжнародних організацій, розширення фінансування гуманітарних програм і більш тісної співпраці між державами.

У світі, де конфлікти й кризи стають частиною повсякденності, принципи вищесказаної декларації нагадують про непорушну цінність кожного людського життя. Дотримання цих принципів - це не лише питання справедливості, а й запорука глобальної стабільності та миру.

Список використаних джерел:

1. Задорожній В. Загальна декларація прав людини. Українська дипломатична енциклопедія. К: Знання України, 2004. Т.1. 760 с.
2. Захист жертв війни. Юридична енциклопедія: [у 6 т.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 744 с.
3. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 року. Юридична енциклопедія / Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 736 с

Зозуля Олександр Ігорович,
завідувач наукового сектору
порівняльного конституційного та
муніципального права Науково-
дослідного інституту державного
будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії
правових наук України, доктор
юридичних наук, професор,

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ № 13304 ЩОДО СУМІСНОСТІ ДЕПУТАТСЬКОГО МАНДАТА

Нещодавно на розгляд Верховної Ради України було подано законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень» від 21.05.2025 р. реєстр. № 13304 [1]. Передусім, слід підтримати прагнення до розвитку правових засад статусу народних депутатів України, зокрема в частині уточнення норм щодо сумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Втім, запропонований підхід до законодавчого врегулювання є доволі дискусійним і незбалансованим, що актуалізує подальший пошук й узгодження оптимальних підходів до вирішення питання сумісності (несумісності) депутатського мандата. З огляду на це маємо висловити деякі пропозиції та зауваження до даного законопроекту, спрямовані на уточнення його положень і усунення прогалин.

Законопроектом насамперед передбачено віднесення до видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень, «обіймання посад у виконавчій владі, що не належать до посад державної служби, зокрема посади Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віцепрем'єр-міністра, міністра, ...інших політичних посад». При цьому, така діяльність, «може здійснюватися як на оплатній, так і на безоплатній основі».

Зауважимо, що Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 04.07.2002 р. № 14-рп/2002 [2] раніше вже дійшов висновку, що Конституція України не передбачає поєднання мандата народного депутата України з діяльністю членів Кабінету Міністрів України. У Пояснювальній записці до законопроекту йдеться, що ця правова позиція Конституційного Суду України нібито «була сформована за обставин і політичного устрою, що істотно відрізняються від нинішніх умов» [3]. Водночас підкреслимо, що у дійсності означене Рішення Конституційного Суду України стосується членів Кабінету Міністрів України «незалежно від того, чи віднесено їх посади до категорій державних службовців», а тому не втрачає своєї актуальності через зміну їх статусу на державних політичних діячів. Крім того, залишається незмінною й така ключова засада конституційного ладу як принцип поділу влади.

Втім, зважаючи на неодноразове внесення за цей час змін до Конституції України, дане питання дійсно може потребувати додаткового обґрунтування.

Так, Конституція України прямо не забороняє народним депутатам України обіймати вище перелічені урядові посади. Втім, така заборона впливає зі змісту ч.2 ст.78 Конституції України, згідно якої народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, «обіймати інші оплачувані посади», займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності). В основу таких обмежень, передусім, закладене прагнення уникнути конфлікту інтересів під час виконання депутатських повноважень.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 304 закріплені правила визначення посадових окладів членів Кабінету Міністрів України, що свідчить про оплачуваність даних посад. Тому передбачений законопроектом дозвіл на одночасне зайняття народним депутатом України посади у складі Уряду на оплатній основі суперечитиме ч.2 ст.78 Конституції.

У випадку ж подібного суміщення на безоплатній основі слід вказати на ч.1 ст.120 Конституції України, згідно якої члени Кабінету Міністрів України «не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою» (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час). При цьому, як наголошено у Рішенні Конституційного Суду України від 04.07.2002 р. № 14-рп/2002 на час дії депутатського мандата діяльність народних депутатів України розглядається саме як «професійна робота на постійній основі». Таким чином, вказана конституційна норма, що не містить уточнення щодо оплачуваності відповідної роботи, також унеможлиблює поєднання посад члена Уряду та народного депутата України як на оплатній, так і на безоплатній основі.

Крім того, законопроектом пропонується закріпити, що «депутатські повноваження мають пріоритетний характер і не можуть бути обмежені чи підмінені іншими видами діяльності». Згідно ч.1 ст.19 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 р. № 1861-VI, під час парламентської сесії передбачена участь народних депутатів України у пленарних засіданнях Верховної Ради України, у роботі її комітетів, тимчасових комісій, депутатських фракцій (груп), а також з виборцями. Отже, ці та інші депутатські повноваження матимуть пріоритет для народного депутата України перед виконанням повноважень за, вочевидь, не менш відповідальною і працемісткою посадою члена Уряду. З огляду на це вбачається дискусійною спроможність однієї особи однаково ефективно й у повному обсязі виконувати одночасно повноваження як народного депутата України, так і члена Уряду.

При цьому, у Рішенні Конституційного Суду України від 04.07.2002 р. № 14-рп/2002 безпосередньо наголошено, що будь-яка робота, яка здійснюється «на постійній основі», виключає її поєднання з певними посадами в органах публічної влади, які передбачають роботу на такій же постійній основі, зокрема на посадах керівників органів виконавчої влади.

Окрему увагу варто приділити питанню доцільності суміщення посад народного депутата України та члена Кабінету Міністрів України. З тими чи іншими особливостями подібна практика має місце в низці європейських країн

(Австрія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Чехія та ін.) й загалом сприяє більшій політичній відповідальності парламенту. Водночас підхід щодо суміщення посад членів парламенту та членів уряду не набув загального визнання в межах Європейського Союзу. Наприклад, таке суміщення прямо заборонене в Естонії, Португалії, Словаччині та Франції. Зазвичай у такому разі член парламенту лише призупиняє виконання своїх депутатських повноважень на час перебування на посаді в уряді (подібний підхід вбачається найбільш збалансованим і для України, хоча й потребує відповідних конституційних змін).

Згідно ч.1 ст.6 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Натомість же запропонована законопроектом легалізація суміщення посад народного депутата України та члена Кабінету Міністрів України може порушувати основоположний принцип поділу державної влади й існуючу систему стримувань і противаг, а також сприяти надмірній консолідації влади. Тому вирішення даного питання лежить у площині можливості реального досягнення балансу між принципом поділу влади та принципом політичної відповідальності парламенту й уряду, що у поточних політико-правових реаліях України може викликати певні сумніви.

Законопроект до видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень, окремо відносяться науково-технічна діяльність та медична практика (як на оплатній, так і на безоплатній основі). Втім, ч.2 ст.78 Конституції України прямо забороняє народним депутатам України «займатися іншою оплачуваною ...діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності)». Оскільки майбутній Закон України не може розширювати зміст конституційних виключень з наведеного обмеження, народні депутати України могли би здійснювати вищевказану діяльність лише на безоплатній основі.

Те саме стосується й закладеного законопроектом дозволу народним депутатам України перебувати на військовій службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях «на період дії воєнного стану». Окрім безпосередньої невідповідності вимогам ч.2 ст.78 Конституції України (проходження військової служби неможливе без отримання відповідного грошового забезпечення) це фактично може перешкоджати ефективній роботі парламенту під час війни. Адже складні умови бойової обстановки та численні воєнні ризики об'єктивно перешкоджатимуть народним депутатам України, які перебуватимуть на військовій службі, брати участь у парламентській діяльності, можливо й навіть унеможливлючи тим самим ухвалення рішень парламентом.

Таким чином, законопроект від 21.05.2025 р. реєстр. № 13304 відповідно до висловлених пропозицій і зауважень доцільно відхилити. В основу вдосконалення законодавчого регулювання сумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності має покладатись безумовне дотримання Конституції України, зокрема принципу поділу державної влади та існуючої заборони парламентарям обіймати інші оплачувані посади. У разі ж внесення

змін до Конституції України одним із перспективних шляхів посилення політичної відповідальності парламенту й уряду могло би стати призначення народних депутатів України на посади у Кабінеті Міністрів України виключно за умови призупинення ними на цей час виконання своїх депутатських повноважень.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень: проєкт Закону України від 21.05.2025 № 13304. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2906328>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 04.07.2002 № 14-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28. Ст. 1332.
3. Пояснювальна записка до проєкту Закону України від 21.05.2025 № 13304. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2906333>.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та
інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх
справ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституціоналізм має багатоаспектну правову природу. Тривалий час в Україні згадана проблематика перебуває у полі зору науковців. Як зазначають дослідники, конституціоналізм – це публічно-правова система конституційної організації сучасного суспільства на основі права, демократії та утвердження конституційно-правової свободи людини, змістом якої є конституція та конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість, конституційний правопорядок; функціонування цієї системи спрямоване на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини [1, с. 127]. Вчені обґрунтовують також інші визначення конституціоналізму. Взагалі за результатами наукових досліджень сформувався кілька підходів щодо його розуміння. Уникаючи наукових дискусій з проблеми визначення конституціоналізму, зупинимось на питанні гендерної рівності, яка є невід’ємною його складовою.

В сучасних умовах проблематика гендерної рівності та недискримінації набули особливої актуальності для України, в тому числі у зв’язку з дією правового режиму воєнного стану.

Як слушно зазначила З. Кузнецова, в умовах надзвичайних та інших ситуацій, таких як воєнний стан, принципи та мета конституціоналізму залишаються незмінними, оскільки в будь-яких екстремальних ситуаціях утвердження конституційно-правової свободи людини та захист прав людини

є пріоритетом [2, с. 158]. Феномену конституціоналізму притаманний принцип гарантування прав, свобод та інтересів людини.

Звернемо увагу, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 64) [3].

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Але частина із конституційних прав і свобод, що передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції, не можуть бути обмежені навіть у згаданих умовах. Ці положення поширюються і на ст. 24 Основного Закону, яка встановлює, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

Отже, принцип гендерної рівності є конституційним.

На виконання положень Конституції України було прийнято Закон від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4]. Його метою є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Рівні права жінок і чоловіків – це відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі. У свою чергу рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків (ст. 1).

Відповідно до ст. 3 Закону основними напрямками державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; запобігання та протидія насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримка сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганда серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької

діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Крім того, Закон заборонив дискримінацію за ознакою статі. При цьому не вважаються дискримінацією: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії.

Розроблено механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, закріплені суб'єкти та їх повноваження цій у сфері, а також суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

Також передбачено забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері (наприклад, виборчому процесі, державній службі); соціально-економічній сфері (праця та винагорода за неї, підприємництво); сфері освіти та медіа (здобутті освіти та професійній підготовці, діяльності медіа). У цих напрямках держава має забезпечувати рівні права та можливості жінок і чоловіків.

У подальшому Закон України від 06.09.2012 «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [5] заборонив дискримінацію з боку державних органів влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, юридичних осіб публічного та приватного права, а також фізичних осіб. Дія зазначеного законодавчого документа поширюється на різні сфери суспільних відносин (ст. 4).

Зауважимо, що в кожній галузі законодавства закріплено принцип гендерної рівності.

Крім розглянутого, до інших нормативно-правових актів, що стосуються гендерних питань, відносяться Указ Президента України від 30 вересня 2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку «Україна на період до 2030»; Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»; Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997 «Питання проведення гендерно-правової експертизи» та інші.

У свою чергу МВС України прийнято наказ від 28 травня 2021 року № 407 «Про організацію виконання заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства». На виконання зазначеного наказу, наприклад, у Національній академії внутрішніх справ схвалено План заходів на період 2021-2025 років. Фахівці академії постійно беруть участь у заходах з проблем гендерної рівності.

Враховуючи викладене, в Україні гендерна рівність, будучи основою конституціоналізму, гарантована на законодавчому рівні. У свою чергу суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері забезпечення рівних прав та

можливостей жінок і чоловіків, у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, повинні продовжити практику пропагування культури гендерної рівності, ненасильницької моделі поведінки, взаємоповаги та рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків між жінками та чоловіками.

Список використаних джерел:

1. Крусян А. Р. Тенденції сучасного українського конституціоналізму в умовах глобалізації. *Альманах права*. 2023. Випуск 14. С. 127-133.
2. Кузнєцова З. В. Сучасний український конституціоналізм: загальні засади та виклики сьогодення. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 3 (17). С. 154-164.
3. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр).
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон від 06 верес. 2012 р. № 5207-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

Калініченко Олександр Федосійович,
доцент кафедри права Київського
кооперативного інституту бізнесу і
права, кандидат юридичних наук,
доцент

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І МУНІЦИПАЛІЗМ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА УМОВ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти суверенної України актуалізує проблематику українського конституціоналізму. Адже, конституціоналізм є універсальним носієм теоретичної енергії конституційної демократії, основою парадигми конституційної практики, критерієм конституційності дій органів публічної влади та інших суб'єктів права. Український конституціоналізм, маючи вражаючу національну історію та сягаючи своїм корінням в західно-правову культуру європейського права та державотворення, став науково-теоретичним, ідеологічним підґрунтям практичного утвердження України як суверенної, незалежної, демократичної, правової, європейської держави. Саме такий розвиток українського конституціоналізму на основі найкращих традицій європейської політико-правової культури та європейських цінностей став однією з причин агресії РФ – держави-терориста (політичний режим якої є нацистським за своєю суттю і практикою та ідеологічно наслідує націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим і є повною протилежністю ідеологій, теорій та практиці сучасного конституціоналізму) проти України, що

розпочалася у 2014 р., а у лютому 2022 р. набула жахливого продовження у вигляді широкомасштабної збройної агресії [1, с. 2].

Актуальність питань українського конституціоналізму у контексті війни та воєнного стану є предметом наукових доробок таких учених, як: М.О. Баймуратов, О.М. Бориславська, М.І. Козюбра, О.В. Марцеляк, М.В. Савчин, О.В. Скрипнюк, Ю.С. Шемшученко та ін.

У центрі доктрини та практики конституціоналізму є людина, оскільки саме людина – це основний вимір науково-практичної парадигми конституціоналізму, головний ціннісний орієнтир його подальшого розвитку, індикатор перевірки на можливість реалізації конституційної теорії, ідеології і практики, а визнання, забезпечення та захист прав, свобод та законних інтересів людини є практично кінцевою метою функціонування системи конституціоналізму. При цьому, важливим є те, щоб ці зміни не «посягали» на вищезазначені сутність та мету конституціоналізму. Саме їх збереження є важливим для подальшого сталого розвитку України та її євроінтеграції.

Так, у контексті визначення актуальних проблем щодо функціонального механізму українського конституціоналізму під час війни слід особливу увагу звернути на конституційно-правовий статус людини і громадянина, який в умовах воєнного стану має певні особливості, що зумовлені воєнною загрозою та виявляються в наступному: змінюється нормативно-правове підґрунтя статусу людини і громадянина через дію надзвичайних (тимчасових) та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини безпосередньо в умовах воєнного стану; встановлюється тимчасове обмеження прав і свобод, відповідно до ст. 64 Конституції України; актуалізується виконання конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України; запроваджуються засоби виключного захисту прав та свобод; застосовуються додаткові засоби забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Під час війни коригується функціональна спрямованість органів публічної влади відповідно до особливостей правового режиму воєнного стану, який передбачає «надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності» (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015р.

Наступною проблемою у контексті функціонування конституціоналізму є те, що в умовах війни трансформується конституційне законодавство України (при незмінності Конституції України), яке є нормативною основою сучасного конституціоналізму. Зокрема, війна обумовила прийняття нормативно-правових актів, які слід віднести до спеціального законодавства, спрямованого на створення законодавчого підґрунтя для загальнонаціонального оборонного спротиву, що потребує свого подальшого удосконалення.

Крім того, актуальним у контексті подальшого розвитку українського конституціоналізму є продовження євроінтеграційних процесів, які

реалізуватимуться у прийнятті «євроінтеграційних законів» та інших нормативно-правових актів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з правом ЄС.

Змінилася й основна функціональна роль громадянського суспільства в умовах війни, якою є взаємодія громадянського суспільства з органами публічної влади у процесах протидії та подоланні негативних наслідків збройної агресії росії проти України. Українське громадянське суспільство стало надійною опорою державі з багатьох суспільних потреб.

Сьогодні є переконливість в тому, що існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними повноваженнями, може забезпечити ефективне і близьке до громадянина управління [2]. З 2022 року органи місцевого самоврядування функціонували у надзвичайно складних умовах, викликаних воєнним станом, масовими переміщеннями населення, руйнуванням критичної інфраструктури та потребою у масштабному відновленні країни. Ці проблеми ставлять перед органами місцевого самоврядування нові завдання: забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (а також і осіб, що повертаються до України), відновлення житла та інфраструктури, розвиток громадянського суспільства та прозорих механізмів публічного управління. Основні тенденції включають посилення потреби у ресурсах та активізацію співпраці з міжнародними партнерами та впровадження механізмів прозорого та ефективного публічного управління [3, с. 92].

Таким чином, сучасні умови війни детермінують проблематику змін у практичній парадигмі українського конституціоналізму, що потребують відповідного наукового дослідження з тим, щоб забезпечити функціонування системи конституціоналізму та визначити основні тенденції його розвитку у період повоєнної відбудови держави в контексті євроінтеграційних прагнень України та глобалізаційних викликів сучасного світу. Муніципалізм та розвинуте і дієдатне місцеве самоврядування виступає не тільки як локальний вимір вітчизняного, європейського та світового конституціоналізму в цілому, а є системоутворюючою детермінантою його виникнення, існування та перспективного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Крусян А. Український конституціоналізм в умовах війни: до постановки основних науковопрактичних проблем та повоєнних тенденцій. Український часопис конституційного права. Київ. 2023. С. 16-18.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційному віснику України" від 03.04.2015 № 24.
3. Батанов О. Муніципальне право України в умовах російсько-української війни: проблеми реалізації та розвитку. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Дев'ятої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 вересня 2024 р.). Київ: АПСВТБ 2024. С. 89–95.

Карпюк Аліна Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
експертно - криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

СВОБОДА СЛОВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Свобода слова є однією з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, закріпленою міжнародними та національними правовими актами, водночас у контексті збройного конфлікту свобода слова зазнає значних обмежень, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, боротьбою з пропагандою та дезінформацією. В Україні проблема свободи слова в умовах збройного конфлікту набуває особливої актуальності через триваючу російську агресію. Держава змушена шукати баланс між захистом свободи слова та необхідністю протидії пропаганді, що поширюється державою-агресором, і впливу дезінформації на суспільну стабільність, це питання актуальне також у контексті забезпечення прозорості державної політики, підтримки журналістів та захисту їхніх прав під час висвітлення подій у зоні бойових дій.

Конституція України визначає, що «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», однак наголошує на можливості обмеження цього права в інтересах національної безпеки. Інший нормативно-правовий акт визначає свободу слова як фундамент своєї діяльності, без існування якої мета її функціонування з реально практичного автоматично переходить у суто декларативну, що саме по собі ставить під сумнів сенс її чинності. Так, Закон України «Про медіа» визначає ґрунтовним принципом право вільного вираження думок, поширення, обміну і отримання інформації, водночас зазначає законну підставу будь-яких обмежень та повну заборону цензури. Допускаючи думку, що преса є значною частиною та умовою існування демократії, можливість та забезпечення вільної її діяльності є пріоритетним завданням політики, направленої на людей [1, с. 55].

Європейський парламент вже давно підтримує ініціативи Європейського Союзу щодо регулювання цифрових платформ та зміцнення потенціалу ЄС у боротьбі з дезінформацією та кіберзагрозами. На позачерговій сесії 1 березня 2022 року була ухвалена резолюція, в якій засуджується інформаційна війна, що ведеться російською владою,

державними ЗМІ та довіреними особами «для створення розколу з принизливим змістом і неправдивими наративами» щодо ЄС. Це призвело до заборони діяльності Russia Today і Sputnik в ЄС, а також до звернень до Google і YouTube щодо видалення акаунтів, які пропагують війну. Резолюція закликала до повного використання режиму кіберсанкцій ЄС проти осіб, організацій та органів, відповідальних або причетних до різних кібератак, спрямованих на Україну, а також до дій для підтримки України та країн-партнерів у покращенні їхньої стійкості до можливих російських атак. 9 березня 2022 року на пленарному засіданні парламенту було рекомендовано створити європейський центр для боротьби з загрозами та посилити заходи щодо боротьби з дезінформацією на онлайн-платформах [2, с. 94].

Згідно із Законом України «Про медіа», прийнятим у 2023 році, суб'єктам у сфері аудіовізуальних, друкованих та онлайн-медіа забороняється поширювати інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності, недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора, її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором, у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності, програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним з учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці [3, с. 35].

Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», де відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України та статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» постановлено затвердити Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до цього Указу на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». 24 березня Верховна Рада України ухвалила законопроект № 7189 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (далі – Закон). Відтак Кримінальний кодекс доповнився статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації

про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [4, с. 77].

Таким чином, свобода слова є ключовою цінністю демократичного суспільства, однак у контексті збройного конфлікту ця свобода стає об'єктом численних викликів і обмежень. Більшість конституційних обмежень обумовлені реаліями сьогодення в яких перебуває суспільство та держава [5, с. 7]. У таких умовах держава повинна забезпечити баланс між захистом свободи висловлювань і необхідністю гарантувати національну безпеку, протидіяти дезінформації, ворожій пропаганді та маніпуляціям інформаційним простором. Отже, у збройному конфлікті свобода слова стає інструментом як захисту демократичних цінностей, так і протидії зовнішнім загрозам. Важливо розробляти законодавчі та практичні механізми, які дозволять ефективно захищати інформаційний простір України, не порушуючи фундаментальні права людини, що сприятиме посиленню національної безпеки та формуванню стійкого й проінформованого громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Русавська А.О., Т.В. Михайліна. Проблеми реалізації свободи слова в умовах збройної агресії. 2024. С. 52-59. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14912>.
2. Кострубіцька А.В. Свобода слова та окремі аспекти державного регулювання діяльності засобів масової інформації під час війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. С. 93-97. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/3_2022.pdf#page=99
3. Бойчук І. Медіа в умовах збройного конфлікту. 2024. С. 34-37. URL: <http://surl.li/aarwty>
4. Похиленко І. Щодо обмеження права на свободу слова в умовах воєнного стану. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2022. С. 77-79. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/12470>
5. Предместніков О.Г., Халюк С.О., Карпунець В.Д. Актуальні питання обмеження прав і свобод людини та громадянина під час дії воєнного стану. *Академічні візії*. 2024. № 33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12796066>

Кобелєва Анна Віталіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Халюк Сергій Олександрович,
завідувач кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕСЕЛЕНИХ ОСІБ

Проблематика статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні залишається однією з найактуальніших тем у контексті триваючого збройного конфлікту, що спричинив масове переміщення населення. З 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, кількість ВПО в Україні зросла до понад 8 мільйонів осіб, що становить значну частку населення країни. Ця ситуація вимагає комплексного підходу до правового регулювання, соціальної підтримки та інтеграції ВПО, а також вирішення системних проблем, які перешкоджають реалізації їхніх прав. Юридична література, конституційні норми та пропозиції науковців дозволяють глибше проаналізувати ці виклики та розробити ефективні механізми їх подолання. У цьому контексті важливо звернутися до правової бази, зокрема до Конституції України, а також врахувати пропозиції дослідників, які пропонують шляхи вдосконалення політики щодо ВПО.

Юридичний статус ВПО в Україні регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII, який встановлює основні права, обов'язки та механізми підтримки ВПО. Цей закон базується на положеннях Конституції України, зокрема статтях, що гарантують основні права і свободи громадян. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність є найвищою соціальною цінністю, а держава відповідає за забезпечення цих прав. Стаття 24 гарантує рівність громадян перед законом і забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками, що є ключовим для ВПО, оскільки вони часто стикаються з упередженням у приймаючих громадах. Стаття 33 Конституції закріплює право на свободу пересування та вибір місця проживання, що має особливе значення для ВПО, які змушені залишати свої домівки через небезпеку. Крім того, стаття 46 гарантує право на соціальний захист, включаючи доступ до житла, що є критично важливим для переміщених осіб, які втратили майно. Проте реалізація цих конституційних гарантій для ВПО часто ускладнена через бюрократичні перешкоди, обмежені ресурси держави та недостатню координацію між органами влади [2, с. 17].

Юридична література висвітлює низку проблем, пов'язаних із правовим

статусом ВПО. Однією з ключових є складність процедури отримання статусу ВПО, яка вимагає надання документів, що підтверджують факт переміщення. У багатьох випадках ці документи втрачені або недоступні через окупацію чи бойові дії, що створює бар'єри для доступу до соціальних виплат, житла чи медичних послуг. Зокрема, Тимчик Г.С. у своїй роботі наголошує, що законодавство України потребує спрощення процедур ідентифікації ВПО та вдосконалення механізмів захисту їхніх майнових прав, зокрема через створення ефективних компенсаційних програм за втрачене майно. Інший дослідник, Бовкун Е.М., зазначає, що правовий статус ВПО має бути адаптований до міжнародних стандартів, зокрема до Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення, які акцентують на необхідності забезпечення недискримінаційного доступу до прав і свобод. Окремо варто відзначити проблему обмеженого доступу до правосуддя, оскільки ВПО часто не мають можливості звертатися до судів через брак фінансових ресурсів чи юридичної обізнаності [3, с. 167].

Соціально-економічні виклики також є значними. Втрата роботи, майна та соціальних зв'язків робить ВПО особливо вразливими до бідності. Науковці, такі як Гордієнко Н.В. та Навошицький М.Т., пропонують розширити програми професійної перепідготовки та працевлаштування, які б враховували специфіку регіональних ринків праці. Наприклад, у регіонах із низьким рівнем економічного розвитку ВПО часто не можуть знайти роботу, що відповідає їхнім навичкам, що поглиблює їхню соціальну ізоляцію. Крім того, Малиновська О.А. у своїй аналітичній записці підкреслює необхідність вивчення зарубіжного досвіду, зокрема Грузії та Колумбії, де успішно впроваджувалися програми мікрокредитування та підтримки підприємництва серед ВПО, що сприяло їхній економічній інтеграції [1, с. 329].

Щодо вирішення житлових проблем, то, як зазначає Кофман Б.Я., створення довгострокових житлових програм, а не лише тимчасових притулків, є критично важливим для забезпечення стабільності ВПО. Проте, як показують повідомлення на платформі X, у деяких регіонах України кошти, виділені на житло для ВПО, використовуються неефективно через корупційні схеми або завищення цін підрядниками. Це вказує на необхідність посилення прозорості та контролю за розподілом ресурсів. Науковці також пропонують залучати міжнародні організації до фінансування житлових проєктів, що могло б зменшити навантаження на державний бюджет.

Психологічна підтримка ВПО є ще однією сферою, яка потребує уваги. Жванія Т.В. у своїй роботі наголошує на важливості створення мережі психологічних центрів, які б надавали безкоштовну допомогу ВПО, особливо дітям і підліткам, які пережили травматичний досвід. Вона також пропонує інтегрувати психологічну підтримку в освітні програми, щоб сприяти соціальній адаптації молодих ВПО. Водночас проблема стигматизації психологічної допомоги залишається актуальною, що вимагає проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності.

На нашу думку, запропоновані науковцями рішення, такі як спрощення процедур отримання статусу, створення компенсаційних програм та підтримка

економічної інтеграції, є обґрунтованими та необхідними. Особливо важливим є акцент на міжнародному досвіді, оскільки країни, які вже стикалися з подібними викликами, можуть запропонувати ефективні моделі. Наприклад, програми мікрокредитування, як у Грузії, могли б стати дієвим інструментом для підтримки підприємницької ініціативи ВПО в Україні. Водночас, вважаємо, що ключовим є посилення координації між державними органами, місцевою владою та міжнародними організаціями, оскільки розрізненість зусиль часто знижує ефективність підтримки. Крім того, важливо приділяти увагу не лише економічним, але й соціокультурним аспектам інтеграції, щоб зменшити напругу між ВПО та приймаючими громадами.

Отже, варто зазначити, що вирішення проблем статусу ВПО в Україні стикається з низкою викликів. По-перше, бюрократичні перешкоди ускладнюють доступ до прав і послуг, що потребує спрощення процедур і цифровізації, наприклад, через розширення можливостей порталу «Дія». По-друге, обмеженість фінансових ресурсів держави гальмує реалізацію масштабних житлових і соціальних програм, що вимагає активнішого залучення міжнародного фінансування та посилення контролю за використанням коштів. По-третє, психологічна та соціальна ізоляція ВПО залишається значною проблемою, вирішення якої потребує комплексного підходу, включаючи просвітницькі кампанії та підтримку громадських ініціатив. Політична маргіналізація ВПО, зокрема обмеження їхньої участі у місцевих виборах, знижує їхню здатність впливати на рішення, що стосуються їхнього життя. Подолання цих викликів можливе лише за умови системної реформи законодавства, посилення міжсекторальної співпраці та врахування потреб вразливих груп серед ВПО, таких як діти, жінки та особи з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Гордієнко Н.В., Навошицький М.Т. До проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та організації соціальної роботи з ними. *The 10th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects»* (May 4-6, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. P. 323-333.
2. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб під час російськоукраїнської війни : тематичний науково-аналітичний огляд інформаційних джерел / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Наук. б-ка ім. М. Максимовича, Інформ.-бібліогр. від. ; [упоряд. Н. В. Кошлякова ; за заг. ред. І. І. Тіщенко ; іл.: novograd.city]. Київ : [б. в.], 2023. 36 с.
3. Тимчик Г.С. Проблеми правового забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Правове регулювання економіки*: зб. наук. пр. /М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Юридичний ф-т; редкол.: В.Ф. Опришко (головн. ред.) [та ін.]. Київ: КНЕУ, 2014. Вип. 14. С.161–172.

Ковтун Денис Олександрович,
Здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, питання правового статусу іноземців та осіб без громадянства набуває особливої актуальності. З одного боку, Україна, демонструючи свою відданість міжнародним стандартам у сфері прав людини, продовжує забезпечувати певний рівень правового захисту для цієї категорії осіб. З іншого боку, специфіка воєнного часу, запровадження особливих режимів та обмежень, а також зростання гуманітарних викликів зумовлюють необхідність ретельного аналізу та розуміння особливостей їхнього правового становища.

Варто зазначити, що правовий статус таких осіб забезпечується насамперед Конституцією України, Законами України «Про громадянство», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а також іншими нормативно-правовими актами.

Для подальшого розуміння викладу, необхідно визначити значення термінів: іноземець та особа без громадянства. Відповідно до Закону України «Про громадянство», іноземець – особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. В свою чергу особа без громадянства – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [1].

Вищенаведені особи, які перебувають на території нашої держави згідно з статтею 26 Конституції України користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2]. А також додаючи дане твердження, зазначаємо, що іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави [3].

Говорячи про особливості під час воєнного стану, то підкреслюємо, що

згідно з Указом Президента України №132/2022 від 14 березня 2022 року запроваджено тимчасовий безвізовий режим в'їзду в Україну для громадян іноземних держав, які є співробітниками міжнародних медичних чи гуманітарних організацій, фондів чи програм, інших організацій, які прибувають в Україну на запрошення Кабінету Міністрів України для надання гуманітарної допомоги населенню [4].

Постановою Кабінету Міністрів України №1202 від 21 жовтня 2022 року врегульовано питання використання іноземцями та особами без громадянства посвідок на тимчасове та постійне проживання, строк дії яких закінчився у період дії воєнного стану [5].

Виокремлюємо також іноземців, які боронять цілісність нашої держави на добровільних засадах. Законодавці врегулювали правові засади та умови їх перебування на території України. Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України», з основного виділяємо: закон дозволяє іноземцям та особам без громадянства, які перебували на службі в Силах оборони, подавати декларацію про відмову від іноземного громадянства; іноземці мають можливість на спрощений порядок набуття громадянства, тобто це особи, які проходять або проходили військову службу за контрактом у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту або Національній гвардії України, а також особами, залученими до захисту України у складі сил територіальної оборони або добровольчих формувань територіальної громади; перелік документів, які підтверджують право на проживання в Україні доповнюється військовим квитком, виданим іноземцю чи особі без громадянства, яка служить в Силах оборони України [6].

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні в умовах воєнного стану є врегульованим на законодавчому рівні та враховує як потреби національної безпеки, так і дотримання прав людини. Держава демонструє готовність підтримувати іноземців, які надають гуманітарну допомогу або беруть участь у захисті територіальної цілісності України, надаючи їм правові гарантії та можливості для легалізації перебування чи набуття громадянства. Це свідчить про прагнення України дотримуватись міжнародних стандартів навіть у надзвичайних умовах.

Списки використаних джерел:

1. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III : станом на 24 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
4. Про тимчасове запровадження безвізового режиму : Указ Президента України від 14.03.2022 № 132/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/2022#Text>
5. Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 21.10.2022 № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1202-2022-п#Text>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України : Закон України від 20.08.2024 № 3897-IX : станом на 6 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3897-20#Text>

Крижна Анастасія Євгенівна,

здобувачка ступеня вищої освіти магістра Навчально-наукового експертно -криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та досягла кульмінації у 2022 році, викликала безпрецедентну гуманітарну кризу, що вплинула на всі сфери життя українського суспільства. Особливої уваги вимагає захист прав дітей, які стали однією з найуразливіших груп населення в умовах війни. Діти зазнають не тільки фізичних та психологічних травм, але й втрачають доступ до основних соціальних благ, таких як освіта, охорона здоров'я, та безпека. Нові реалії поставили під загрозу базові людські права, в тому числі і права дитини. Правила, що формувалися десятиліттями у цивілізованому світі припиняють існувати. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед новими викликами і сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з критичних станів [1].

Захист прав дитини в умовах збройної агресії Росії проти України включає кілька ключових аспектів. Перш за все, важливо забезпечити безпеку дітей, які можуть бути вразливими в зоні конфлікту. Це включає захист від

фізичного насильства, забезпечення їхнього фізичного здоров'я та психічного благополуччя. Навіть у випадку збройного конфлікту, діти мають право на освіту, тому необхідно забезпечити їхнє навчання, навіть у випадку евакуації або переміщення. Діти, які переживають війну, можуть мати психологічні травми, тому важливо забезпечити їм доступ до психологічної підтримки та допомоги. Окрім того, діти, які знаходяться в зоні конфлікту, можуть бути вразливими до сексуального насильства, тому необхідно забезпечити їхню безпеку та захистити від такого насильства. Важливо також підтримувати сімейні зв'язки, щоб діти могли зберігати зв'язок зі своїми близькими, навіть якщо вони були переміщені або евакуйовані. Врешті-решт, діти мають право на житло, їжу, медичне обслуговування та інші основні потреби, тому важливо забезпечити їхнє здоров'я та благополуччя. Ці аспекти є важливими для забезпечення.

Соціальною цінністю і передумовою усіх інших прав є право дитини на життя. Війна є найбільшою загрозою життю дитини. За офіційними даними в Україні через агресію Росії станом на 24 листопада 2024 року понад 23795 постраждали: 593 дітей загинули, 16 постраждали від сексуального насильства, 1707 отримали поранення різного ступеню тяжкості, 19546 депортовані або примусово переміщені, 1933 вважаються зниклими [2]. Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Київській, Чернігівській, Луганській областях.

Одним із факторів національної безпеки країни є охорона здоров'я, тому захист права дитини на охорону здоров'я є одним із пріоритетних напрямків державної політики. В районах України, охоплених повномасштабним вторгненням, це право зазнає численних порушень. Поширюються соціально небезпечні та інфекційні хвороби, відбувається скорочення програм імунізації, погіршується доступ до послуг охорони здоров'я. Незважаючи на норми та звичаї, закріплені міжнародним гуманітарним правом, об'єктами обстрілів стають заклади охорони здоров'я, автомобілі швидкої допомоги, існує гостра нестача медичного обладнання та ліків. Неможливість отримати медичну допомогу неспівмірно впливає на найуразливіші групи, перш за все, на дітей, що є прямим порушенням права дитини на охорону здоров'я [3].

Основні проблеми захисту прав дітей в умовах збройної агресії Росії проти України включають недостатню інфраструктуру, яка була зруйнована війною, що призвело до втрати доступу до основних послуг, таких як медичне обслуговування, освіта та житло. Діти, які пережили війну, часто страждають від посттравматичних стресових розладів (ПТСР), що впливає на їхнє психічне здоров'я. Вони також більш вразливі до сексуального насильства, що потребує спеціальних заходів для їхнього захисту.

Правовий захист дітей в Україні базується на низці законів та нормативних актів, які спрямовані на забезпечення їхніх прав на життя, здоров'я, освіту та захист від насильства. Серед них Конституція України, закон України "Про охорону дитинства". Надання гуманітарної допомоги в Україні здійснюється через міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ, Всесвітня організація здоров'я та Міжнародний комітет Червоного Хреста, а

також українські організації, як-от Український Червоний Хрест та Український благодійний фонд допомоги дітям. Партнерства з міжнародними донорами, зокрема з Європейським Союзом та США, також відіграють важливу роль у наданні фінансової підтримки для гуманітарної допомоги. Міжнародні організації та національні інституції, такі як Міністерство соціальної політики України, активно працюють над забезпеченням прав дітей в умовах збройної агресії. Всі ці заходи спрямовані на захист фізичного і психічного здоров'я дітей, забезпечення їхньої освіти, безпеки та підтримки сімейних зв'язків, а також задоволення їхніх основних потреб.

Список використаних джерел:

1. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
2. Інформаційний портал «Діти війни» URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата останнього звернення 24 листопада 2024)
3. *Захист прав дітей у правоохоронній діяльності: курс лекцій*. Л. М. Сукмановська. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 182 с.

Кулик Євгенія В'ячеславівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО УКЛАДЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Укладення міжнародних договорів є важливою складовою зовнішньої політики держав, що регулює відносини між країнами у різних сферах: політиці, економіці, праві та культурі. Україна як суб'єкт міжнародного права активно бере участь у таких процесах, підписуючи угоди, які стають частиною її правової системи. Однак, важливість дотримання міжнародних стандартів та належного врегулювання цього питання в національному законодавстві стає ключовою в умовах євроінтеграції.

Мета статті полягає в аналізі міжнародних стандартів укладення договорів, порівнянні їх з українським законодавством, а також визначенні

проблем та шляхів вдосконалення правового регулювання цієї сфери в Україні.

Міжнародний договір це «основна форма врегулювання відносин між суб'єктами міжнародного права, зокрема державами та міжнародними організаціями» [5, с. 22]. Згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів (1969), міжнародний договір визначається як «угода, укладена між державами в письмовій формі та регульована міжнародним правом, незалежно від її конкретного найменування» [1].

Ключовими документами, що визначають стандарти укладення міжнародних договорів, є:

- Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 року) [1], яка регулює процес укладення, тлумачення, виконання та припинення міжнародних угод. Вона встановлює принципи, такі як добросовісність, свобода договору та *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися).

- Хартія ООН, яка вимагає, щоб усі міжнародні договори відповідали принципам міжнародного права та не суперечили цілям Організації Об'єднаних Націй [3, с. 12].

Міжнародне право акцентує свою увагу на процедурі укладення договорів, а саме:

1. переговори;
2. підписання;
3. ратифікація, прийняття чи приєднання;
4. реєстрація в Секретаріаті ООН для набуття публічної чинності [4, с. 128].

У свою чергу, в Україні правовідносини щодо міжнародних договорів регулюються Конституцією України, Законом України «Про міжнародні договори України» та іншими нормативно-правовими актами. Стаття 9 Конституції закріплює, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2], як і в ст. 13 Закону України «Про міжнародні договори України» вказано, що «чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства» [5].

Закон України «Про міжнародні договори України» також встановлює порядок ініціювання, підготовки, укладення та виконання міжнародних договорів. Він також визначає повноваження органів влади, до прикладу:

- Президент України підписує міжнародні договори від імені держави.
- Верховна Рада ратифікує угоди, які мають важливе політичне чи економічне значення.

- Кабінет Міністрів здійснює міжурядову співпрацю.
- Одночасно, невідповідність національного законодавства сучасним міжнародним стандартам є серйозною проблемою. Наприклад, Україна не завжди встигає гармонізувати свою правову систему з нормами ЄС у процесі імплементації угод [3].

- Основними проблемами у цій галузі та темі нашого дослідження є наступне:

- Довготривала процедура ратифікації.
- Наприклад, деякі угоди залишаються нерозглянутими роками, що уповільнює міжнародну співпрацю.
- Недостатня координація між органами державної влади.
- Відсутність єдиного підходу до укладення договорів часто спричиняє дублювання функцій або конфлікти інтересів.
- Недосконалість механізмів імплементації.

Нерідко міжнародні договори формально ратифікуються, але не знаходять відображення у внутрішньому законодавстві.

Однак, для вдосконалення правового регулювання укладення міжнародних договорів в Україні, на нашу думку, доцільно: гармонізувати законодавство з європейськими стандартами, що є особливо актуально в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; оптимізувати процедуру ратифікації через скорочення строків розгляду міжнародних угод парламентом, що дозволить прискорити інтеграційні процеси; запровадити моніторинг виконання договорів, адже такий механізм забезпечить реальне виконання міжнародних зобов'язань; і нарешті, підвищити професіоналізм кадрів, адже організація спеціальних тренінгів для держслужбовців, які займаються укладенням договорів, допоможе уникнути юридичних помилок.

Таким чином, укладення міжнародних договорів є важливим інструментом інтеграції України у світове співтовариство. Попри наявність нормативно-правової бази, українське законодавство потребує подальшого вдосконалення для відповідності міжнародним стандартам. Запровадження ефективних механізмів імплементації, спрощення процедур та підвищення компетенції відповідальних органів сприятиме зміцненню міжнародного авторитету України.

Список використаних джерел:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
2. Корміч Б. А. Українська правова система в контексті міжнародного права: виклики та перспективи. Юридичний вісник України. 2022. № 3. С. 10–15.
3. Кресіна І. О. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ : Юридична практика, 2021. 432 с.
4. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Таксон, 2012. 344с.
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

Лесь Ірина Олександрівна
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
адвокат

КОНЦЕПЦІЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Важливою функцією у забезпеченні безпеки є обмеження розповсюдження та особливі умови застосування зброї масової знищення та технологій подвійного призначення, що застосовуються під час його виробництва.

Дослідження в галузі ядерної енергії, що почалися наприкінці ХІХ ст., призвели до технологічних проривів, що істотно впливають на міжнародне право та глобальну безпеку. Відкриття та вивчення радіоактивності, а також подальший розвиток технологій штучного розщеплення атома створили два вектори розвитку ядерної енергії. З одного боку, ядерна енергія стала джерелом «мирного атома», сприяючи науковому та економічному розвитку у світі, а з іншого боку, дослідження в галузі ядерної енергії призвели до створення ядерної зброї, яка сформувала загрозу масового знищення людства.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення безпеки при використанні атомної енергії.

Предметом роботи виступають норми міжнародного права, а також норми національного законодавства, що регламентують питання безпеки у сфері використання атомної енергії.

Поява ядерної зброї фундаментально змінила стратегічну картину світу, породила низку критичних проблем, пов'язаних з організаційними аспектами її застосування та розповсюдження. Необхідність негайної розробки міжнародних норм та правил визначалася як новизною самої зброї, так і її вражаючим чинником, оскільки ядерна зброя за лічені хвилини могла знищити великі міста будь-якої держави.

Перед міжнародним співтовариством стояло важливе завдання з розробки та впровадження комплексу заходів, які були необхідні для забезпечення безпеки всієї міжнародної спільноти та збереження в ній стабільності. Ці заходи були спрямовані не лише на те, щоб скоротити досить велику кількість ядерної зброї, яка вже була на той момент, але також і на те, щоб запобігти її поширенню надалі [1, с. 360-361].

Завдяки спільним зусиллям глав держав та міжнародних організацій у ХХ ст. були прийняті такі міжнародно-правові акти як: Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою 1963 року, Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла

1967 року, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року, Договір між СРСР та США про обмеження підземних випробувань ядерної зброї 1971 року, Договір між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності 1987 року, Договір між СРСР та США про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь 1991 року. Саме зазначені вище договори стали основними положеннями скорочення його кількості, а також обмеження чи заборони застосування ядерної зброї у різних шарах біосфери нашої планети.

Однак, з часом, стає очевидним, що прийнятих світовим співтовариством у ХХ ст. заходів виявилось недостатньо для вирішення всіх проблем, які є у сфері регламентації питань щодо застосування ядерної зброї. І особливо актуальним це питання є наразі, коли відбувається трансформація від біполярного світу до багатополярного.

Нині значне занепокоєння, зокрема й у сфері ядерної безпеки, викликає збільшення рівня невизначеності, зумовленого численними військовими кризами. Крім того, тривогу викликає і сам факт того, що країни, які мають ядерну зброю, мають досить значну кількість ядерних боєголовок, що, у свою чергу, не виключає можливості випадкового виникнення ядерної війни або ескалації неядерного конфлікту до рівня ядерного.

Наразі використання ядерної енергії неухильно продовжує зростати. Ядерні технології використовуються дедалі інтенсивніше, що в свою чергу, призводить до необхідності дедалі більшого збільшення обсягу ядерних і радіоактивних матеріалів, а отже, і збільшення кількості об'єктів, призначених для їхнього зберігання та обробки.

Але, незважаючи на те, що використання мирного атома вважають одним із найбезпечніших, його неналежне використання може призвести до страшних та руйнівних аварій. Не можна також виключати і різного роду порушення правил і вимог, допущених при зберіганні і транспортуванні ядерних матеріалів, порушень у сфері поводження з радіоактивними відходами, а також можливого вчинення протиправних дій (правопорушень та злочинів) з використанням ядерних матеріалів [2, с. 338-339].

Перші міжнародно-правові документи щодо питань забезпечення ядерної безпеки у сфері використання мирного атома були прийняті після того, як у квітні 1986 р. на Чорнобильській АЕС сталася аварія. Ця ситуація показала гостру значимість забезпечення безпеки у процесі здійснення діяльності, пов'язаної з використанням ядерної енергії.

Спираючись на сумний досвід Чорнобильської АЕС, міжнародним співтовариством були прийняті: «Конвенція про оперативне сповіщення про ядерну аварію» та «Конвенція про допомогу у разі ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації», 1986 р. А також один важливий міжнародний правовий акт щодо питань ядерної безпеки – «Конвенція про ядерну безпеку», 1994 р.

Усі вищезазначені Конвенції безумовно були прийняті з метою забезпечення ядерної безпеки у світі. Кожна з них наголошує на необхідності забезпечення високого рівня ядерної безпеки, зміцнення міжнародного

співробітництва в цій галузі. З тексту Конвенції про ядерну безпеку випливає, що вона була прийнята задля того, щоб сприяти питанням підтримки необхідного рівня ядерної безпеки. Держави, які підписали цю Конвенцію, прийшли до думки, що завдання забезпечення ядерної безпеки, передусім має бути проблемою тієї держави, яка експлуатує ядерну енергію і, в більшості випадків, саме вона несе всю відповідальність за безпеку щодо інших держав.

МАГАТЕ є дуже значною, важливою та необхідною для кожної держави при створенні нею національних правових актів, що регулюють питання в галузі ядерної безпеки.

Стандарти безпеки, що містяться в нормах МАГАТЕ, включаються також і нормативно-правові акти нашої країни у сфері забезпечення ядерної безпеки. Україна є членом МАГАТЕ.

Підсумовуючи дослідження, ще раз підкреслимо, що у XXI ст. питання щодо забезпечення ядерної безпеки не лише не втратили своєї актуальності, а й відносяться до питань першорядної важливості у сфері співробітництва держав [3, с. 553-554].

Незважаючи на це, до теперішнього часу чіткого визначення поняття ядерна безпека не міститься у жодному з наявних у міжнародному праві, а також у законодавстві нашої країни нормативних правових актів.

З урахуванням викладеного, зазначимо, що нині є дуже актуальною необхідність законодавчого закріплення загальноприйнятого визначення ядерної безпеки.

Вважаємо, що ядерну безпеку, в міжнародно-правовому контексті, можливо, можна визначити як – стан захищеності життя та здоров'я населення, держави, навколишнього середовища від негативних наслідків, які можуть бути викликані застосуванням ядерної зброї якоюсь державою проти території іншої держави, порушенням правил і умов експлуатації ядерної установки, правил зберігання, транспортування, захоронення ядерних матеріалів, а також факти можливого вчинення протиправних дій щодо них.

Список використаних джерел:

1. Лесь І.О. Інституційні механізми забезпечення міжнародного співробітництва у галузі забезпечення використання атомної енергії в мирних цілях / Том 2 № 78 (2023): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 359-364
2. Лесь І.О. Правомірність застосування ядерної зброї у міжнародному праві / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право №78 (2023) Ч. 2 :. С. 334-340.
3. Лесь І.О. Роль МАГАТЕ у становленні міжнародних стандартів використання атомної енергії (ретроспективний аналіз) / Аналітично-порівняльне правознавство :електронне наукове видання №4, 2023. С. 551-558.

Лимаренко Альона Василівна

здобувачка ступеня освіти бакалавр
Навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,

завідувач кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ АСПЕКТИ

Права та свободи людини становлять одну з ключових цивілізаційних цінностей, що формувалася протягом століть. Вони є не лише філософською чи юридичною категорією, а й практичним механізмом, через який реалізується взаємозв'язок між особою, державою та суспільством. В історичному контексті розвиток конституційних прав в Україні був складним і нерівномірним процесом, який відбувався під впливом як загальноєвропейських тенденцій, так і специфічних обставин державного, правового та культурного становлення українського народу.

Питання еволюції конституційних прав і свобод в Україні активно досліджували такі науковці, як М. Козюбра, С. Головатий, О. Скрипнюк, П. Рабінович, В. Шаповал, С. Шевчук та інші. Їхні праці допомагають краще зрозуміти, як змінювалося розуміння прав людини від історичних витоків до сучасних викликів.

Українська правова традиція у добу Київської Русі, козацько-гетьманських формацій і навіть у межах Російської та Австро-Угорської імперій демонструвала окремі прояви правової свідомості, які містили елементи поваги до людської гідності, не можна сказати, що було все системно унормовано, але держава мала меті удосконалити вже існуюче законодавство, тому гарантувала людям адміністративні, цивільні та ін. права, які хоча б якось могли спростити життя громадянам країни. Прус зазначає, що системне розуміння та закріплення прав людини як конституційної категорії стало можливим лише в епоху модерного державотворення. Перша спроба створення української конституції – Конституція Пилипа Орлика 1710 року – мала великий прогрес на той час і передбачала обмеження гетьманської влади, утвердження виборного представницького органу – Генеральної ради, а також формувала механізми, які дозволяли контролювати виконання повноважень керівництва [1, с.75].

Пробко І.Б. вказує, що у радянський період права людини, хоча формально декларувалися в конституціях СРСР, на практиці обмежувалися політичним режимом. Правозахисний дисидентський рух в Україні,

представлений такими структурами, як Українська Гельсінська Група, відіграв ключову роль у збереженні ідеї прав людини в національному контексті. Саме завдяки ним, ідеї про гідність, свободу і національну свідомість не зникли, а стали фундаментом незалежності України у 1991 році [2, с. 86].

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 року конституційні права та свободи людини і громадянина вперше були закріплені в більш-менш системному та узгодженому вигляді.

Вона чітко окреслює людину як найвищу соціальну цінність (ст. 3) [3], закладаючи фундамент для правової держави і громадянського суспільства.

У розділі II Конституції України вперше в історії нашої державності у такому обсязі закріплено фундаментальні права і свободи особи, які раніше або не визнавалися, або мали суто декларативний характер. Серед них – право на життя (ст. 27), повага до гідності особи (ст. 28), свобода та особиста недоторканність (ст. 29), а також недоторканність житла (ст. 30), таємниця кореспонденції (ст. 31), захист приватного життя (ст. 32), свобода пересування (ст. 33), свобода світогляду і віросповідання (ст. 35), право на об'єднання (ст. 36) [3]. Важливим є те, що усі ці права отримали належне законодавче закріплення та відповідають міжнародним стандартам, зокрема Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції з прав людини. Усі ці положення є результатом глибокого переосмислення цінностей особистої автономії, людської гідності й індивідуальної свободи в посттоталітарному суспільстві. Важливий вимір еволюції конституційних прав в Україні стосується поступової зміни акцентів у правозахисній парадигмі – від формального декларування до фактичного забезпечення.

Афанасенко С.І. вказує, що еволюція конституційних прав в Україні тісно пов'язана з інтеграційними процесами до європейського правового простору. Орієнтація на стандарти Ради Європи, імплементація практики ЄСПЛ у національне судочинство та оновлення нормативної бази є важливими кроками на цьому шляху. Одним із ключових та найбільш «видимих» сфер цього процесу стало впровадження практики ЄСПЛ у практику українських суддів. Такий підхід дозволить ефективно вирішувати ті чи інші справи та більш адаптуватися до країн Європи [4, с. 3].

Отже, еволюція конституційних прав і свобод в Україні – це тривалий шлях від поодиноких проявів правової свідомості до системного визнання та закріплення прав людини як базової цінності. Попри історичні виклики та періоди формального декларування, сьогодні Україна впевнено рухається в нових напрямках, що демонструє здатність адаптуватися до нових перепон: військових, гендерних, політичних тощо. А Європейська інтеграція стає позитивним активатором змін, що змушує нас змінюватись у кращому чи гіршому напрямку, але це буде видно тільки з часом, спрямованих на утвердження верховенства права, поваги до людської гідності та інших прав.

Список використаних джерел:

1. Прус В.З., Корольчук В.В. Генезис прав і свобод людини в історії української державності. Редакційна колегія. 2021. С. 75.

2. Пробко І.Б. Поняття та класифікація конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, гарантії їх реалізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. № 11. С. 86.
3. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Афанасенко С.І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3-5.

Лудченко Софія Сергіївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чеханюк Леся Володимирівна,

доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Право на освіту є одним з основних прав людини. Воно дає людині можливість до особистісного розвитку, що впливає на майбутнє нашої країни. Кожен має право на освіту, що гарантується ст. 53 Конституції України [1], тобто кожен має змогу долучитись до розвитку сильної, свідомої та сучасної європейської держави. Набуття чинності з 5 вересня 2017 р. Закону України «Про освіту» поставило питання щодо того, наскільки ефективно в Україні забезпечується право на освіту і як його можна захистити [2].

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан на всій території України [3]. Більшість українців були змушені виїхати за кордон, шукаючи безпеку. Багато з них зупинилися в країнах Європейського Союзу. Велика кількість молоді потребували продовження навчання і завдяки підтримці ЄС, діти змогли навчатись за кордоном, також є можливість дистанційного навчання, залишаючись при цьому студентами в українських закладах освіти. Попри важкі реалії нашого часу у молоді, яка зараз навчається поза межами України, є чудова можливість здобути корисні навички та продемонструвати усьому світу, який сильний та талановитий є український народ. Підтримка та допомога країн ЄС показала, наскільки українцям важливо наблизитись до європейського освітнього рівня.

У сучасних реаліях в Україні відбувається системна трансформація сфери освіти з метою підвищення її якості на всіх рівнях: від дошкільної освіти – до вищої освіти. Європейська інтеграція України вимагає суттєвого оновлення та модернізації в різних галузях, включаючи освіту. Аналіз наукових досліджень

і суспільно-політичних процесів дав змогу відокремити найбільш актуальні напрями реформування освітньої системи в Україні, зокрема такі як:

- інтернаціоналізація, що передбачає розширення закладами вищої освіти міжнародних зв'язків і співпраці з іноземними університетами, установами та організаціями;

- мовна політика, яка має забезпечити спрямування державної освітньої політики на вирішення питань відповідності мовних норм та знань для інтеграції України в європейський освітній простір;

- академічна свобода та автономія закладів освіти, шляхом реалізації заходів, які дозволяються їм діяти відповідно до європейських стандартів [4].

З метою адаптації навчання до вимог ринку праці та допомогти молоді і дорослим реалізувати власний потенціал, ЄС та його держав-члени для підтримки реформи професійно-технічної освіти в Україні створили освітню програму «EU4Skills». EU4Skills працюватиме над залученням роботодавців до планування та викладання навчальних програм. Це допоможе випускникам отримати практику під час навчання та відповідати вимогам ринку праці [5].

Незважаючи на доброзичливість країн ЄС, українські студенти стикаються з великою кількістю викликів які потребують вирішення для продовження якісного навчання. Одним із важливих викликів є мовний бар'єр. Для вирішення цієї проблеми створюють підготовчі курси, завдяки яким студенти мають змогу покращити свій рівень знання мови. Ще одним викликом є проблеми з визнанням українських дипломів. Для вирішення цієї проблеми відбувається зміцнення співпраці між українськими та європейськими закладами освіти, укладаються угоди про визнання українських дипломів в країнах ЄС.

Підсумовуючи, варто відмітити, що євроінтеграція України є важливою складовою як для сьогодення, так і для майбутнього. Без підтримки Європейського Союзу наші студенти не матимуть можливості розвиватися в сучасному освітньому процесі. Участь у програмах які представляють нам Європейські країни є вагомим кроком на шляху до побудови якісного європейського рівня освіти. В час, коли Україна зіткнулась із труднощами, підтримка та допомога країн ЄС показала, наскільки українцям важливо наблизитись до європейського освітнього рівня.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. Відомості Верховної Ради України, 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

4. Клочко, А. А. (2024) Державна політика у галузі освіти в контексті європейської інтеграції України. Публічне управління і адміністрування в Україні (41). С. 54-60.

5. Ганна Новосад: до 2023 року програма EU4Skills змінить умови та зміст профосвіти. URL: <https://mon.gov.ua/news/ganna-novosad-do-2023-roku-programa-eu4skills-zminit-umovi-ta-zmist-profosviti>

Луковська Катерина Юріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового експертно
-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Толерантність та недискримінація є основними цінностями, що визначають розвиток сучасної Європи. Ці принципи закріплені у головних документах Європейського Союзу та Ради Європи й активно реалізуються на практиці. В умовах глобалізації, міграції та посилення цих норм стає дедалі термінованим. Толерантність - терпимість до інших поглядів [1].

Толерантність універсальна та незамінна концепція: політично-прагматичні (забезпечення миру), епістемологічні (не існує остаточного інтерсуб'єктивного знання істини) чи етичні (захист прав і свобод людини). Толерантність – невід’ємна складова демократичних країн: динаміка демократії базується на розбіжності думок, тому окремі думки не можуть бути ані виключені без розгляду, ані прийняті без висловлення незгоди. На сьогодні обидві сторони толерантності (пасивна у значенні відсутності дискримінації розбіжних думок, і (про)активна в сенсі конструктивного розгляду цих думок) є умовою демократичної поведінки. Демократія ґрунтується на знаходженні компромісу. Для цього потрібна культура діалогу, яка запобігає насильницьким конфліктам (але не конфліктам взагалі), попереджає, що з напруги виростає ворожість, і допомагає перетворити це розуміння на співпрацю і розвиток. Таким чином, толерантність є основою трансформаційних процесів та базовою чесною демократії [2].

Принцип недискримінації є прямим наслідком визнання рівності всіх людей у своїй гідності та правах. Він передбачає заборону будь-якого розрізнення, виключення, обмеження або переваги, що ґрунтуються на певних ознаках (раса, етнічне походження, стать, релігія, інвалідність, сексуальна

орієнтація тощо) і мають на меті або наслідком усунення або применшення рівного визнання, користування чи здійснення прав людини та основних свобод.

Реалізація прав і свобод, закріплених у Європейській конвенції з прав людини, має гарантуватися без жодної дискримінації, незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, походження, народження або будь-якої іншої ознаки. [3].

Нормативно-правове закріплення принципів толерантності та недискримінації в європейському просторі:

Договір про Європейський Союз (Лісабонський договір): Стаття 2 Договору про Європейський Союз закріплює повагу до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та повагу до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин, як основні цінності Союзу [4];

Директива ЄС щодо недискримінації: Низка директив ЄС спрямована на боротьбу з дискримінацією в різних сферах, включаючи зайнятість, освіту, доступ до товарів та послуг [5];

Забезпечення рівних можливостей: Європейські держави впроваджують програми та законодавчі ініціативи, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього походження, статі, віросповідання чи інших ознак. Це включає заходи у сфері освіти, працевлаштування, охорони здоров'я та соціального забезпечення [6];

Інклюзивна політика щодо осіб з інвалідністю: Європейські країни впроваджують політику інклюзії, спрямовану на забезпечення повної та рівної участі осіб з інвалідністю у всіх сферах життя [7];

Проблеми інтеграції мігрантів та біженців: Недостатня інтеграція мігрантів та біженців може призводити до соціальної напруженості та дискримінації [8].

Отже слід зазначити, що толерантність і недискримінація є невід'ємними та ключовими засадами європейського простору, що відображенні в нормативно-правових актах Європейського Союзу, Ради Європи, тощо. Їхнє практичне втілення важливим для забезпечення рівних можливостей, захисту прав меншин та проти дії расизму та ксенофобії. Подальше зміцнення толерантності та недискримінації потребує комплексних зусиль з боку держав, інституцій громадянського суспільства та кожного громадянина, спрямованих на вдосконалення правового захисту та підвищення обізнаності. Лише таким чином європейський простір зможе повною мірою реалізувати свій потенціал як простір миру, справедливості та рівних можливостей для всіх.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnnyk.me/dict/vts/%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

2. Проактивна толерантність як шлях до миру. URL: <https://munkacs-diocese.org/ua/2019/08/09/proaktyvna-tolerantnist-yak-shlyah-do-myru/>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу - Консолідований варіант Договору про Європейський Союз - Протоколи - Декларації, що додаються до Заключного акта Міжурядової конференції, яка прийняла Лісабонський договір, підписаний 13 грудня 2007 року - Таблиці еквівалентностей. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>
5. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для рівного ставлення у сфері зайнятості та професії, Офіційний вісник L 303, 02/12/2000, стор. 0016-0022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0078>
6. Стратегія гендерної рівності. Досягнення та ключові напрямки діяльності. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en
7. European Disability Card and European Parking Card. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030/european-disability-card-and-european-parking-card-persons-disabilities_en
8. UNHCR: Funding crunch increases risks of violence, danger and death for refugees. URL: <https://www.unhcr.org/>

Лук'яненко Марія Юріївна,

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр

Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ доктор
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Євроінтеграція – цивілізаційний вибір України, саме під її гаслами у 2013

році розпочалися наповнені драматизмом події, відомі як Революція Гідності. З того часу євроінтеграційний курс є не тільки визначальним зовнішньополітичним пріоритетом України, але в значній мірі впливає і на внутрішній розвиток країни [1, с. 80].

На сучасному етапі, країни, що є кандидатами на членство у ЄС, мають відповідати певним критеріям.

По-перше, вони мають бути «європейськими». Однак це положення слід трактувати не стільки як вимогу щодо географічного розташування, скільки як очікування від держави кандидата відповідності європейським культурним, правовим і політичним традиціям. По-друге, держава-кандидат має поважати загальноєвропейські принципи конституційного устрою, а саме: демократичний лад, права і свободи людини і громадянина, дотримання верховенства права [1, с. 81].

Одним з основоположних принципів правової, демократичної держави є принцип верховенства права, він лежить в основі її розбудови, а саме у напрямку підвищення соціальних цінностей, забезпечення економічної стабільності, можливості реалізації основних прав і свобод людини і громадянина [2, с. 52].

Судом Справедливості Європейського Союзу сформовано судову практику, у якій принцип верховенства права ЄС полягає у тому, що: 1) у разі виникнення колізії між нормою національного права та *acquis* ЄС пріоритет у застосуванні повинна мати норма права ЄС; 2) національні суди повинні тлумачити норми національного права згідно норм права ЄС для уникнення подальших протиріч. Таким чином, основне завдання принципу верховенства права ЄС полягає у забезпеченні однакового та ефективного застосування права ЄС у всіх країнах-членах [3].

Принцип верховенства права отримав міжнародне визнання і є європейським принципом. Підтвердження тому є Статут Ради Європи, де в статті 3 зазначається, що «Кожний член Ради Європи обов'язково має визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією...».

В Україні принцип закріплено у статті 8 Конституції, де зазначено, що : «В Україні визнається і діє принцип верховенства права.» [4]. Приєднання України до Статуту Ради стало знаменною подією для держави, адже Україна згодом стала повноправним членом Ради Європи і тим самим зобов'язалась виконувати всі приписи, які зазначені в Статуті, а особливо визнати принцип верховенства права, що сприяло імплементації даного принципу в українському праві [2, с. 55-56]. У 2005 році Україною було здійснено перші кроки у напрямку утвердження верховенства права, зокрема, з інституційного забезпечення цього процесу, а саме: 5 липня 2005 року Указом Президента України було створено Національну комісію із зміцнення демократії та утвердження верховенства права. Комісія утворена як постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Президентові України, до якого увійшли представники органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, що робить її ефективним інструментом аналізу ініціатив на

предмет відповідності європейським стандартам та вироблення експертних пропозицій [5, с. 5]. Співпраця між Україною та ЄС з метою утвердження верховенства права має непересічне значення для обох сторін. Україна рухатиметься до ідеалу правової держави та відповідності політичному критерію членства (першому Копенгагенському критерію); ЄС у свою чергу зацікавлений у сприянні політичній стабільності у своєму найближчому оточенні, поширюючи європейські цінності в країнах-сусідах [5, с. 6]. Врахування аспектів значення принципу верховенства права надасть можливість здійснити подальшу демократизацію правової системи України, реформування системи законодавства України, вдосконалення взаємовідносин з органами державної влади з метою забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Однією із головних ознак принципу верховенства права є його засадничий характер, так як він є фундаментальним принципом для побудови правової системи не тільки нашої держави, а й європейської правової системи [2, с. 56].

У звіті Європейської Комісії за 2024 рік визнаються досягнення України в політичних реформах та верховенстві права, вказуючи на ключові сфери покращення. У ньому зазначається, що країна досягла помітного прогресу у впровадженні реформ, спрямованих на зміцнення незалежності судової влади та обмеження політичного втручання в судову систему.

Це є значним кроком уперед у досягненні критеріїв вступу до ЄС, оскільки неупереджена судова система є основою верховенства права. Наприклад, створення Громадської ради доброчесності у 2023 році дозволило громадянському суспільству активніше брати участь в оцінці доброчесності суддів. У звіті також схвалюються ініціативи України щодо боротьби з корупцією та організованою злочинністю, відзначаючись нещодавні успіхи в антикорупційній інфраструктурі.

Реформи державного управління та державної служби також визнаються позитивними кроками до створення прозорої системи, що базується на заслугах, яка зменшує вплив корупції та кумівства. Ці зміни мають вирішальне значення для побудови надійної державної адміністрації, що відповідає стандартам ЄС. Здатність проводити такі реформи навіть під тиском війни демонструє відданість України демократичним цінностям [6].

Отже, принцип верховенства права виступає не лише фундаментом демократичного ладу України, а й ключовою умовою її європейської інтеграції. Його визнання на міжнародному рівні, закріплення у нормативно-правовій базі Європейського Союзу та Ради Європи, а також імплементація у внутрішнє законодавство України свідчать про його стратегічне значення.

Відданість Україні європейським цінностям підтверджується не лише політичними заявами, але й реальними кроками — зокрема реформами у сфері судочинства, антикорупційної політики, та державного управління. Звіт Європейської Комісії за 2024 рік визнає суттєвий прогрес у цих напрямках, що свідчить про наближення України до критеріїв членства в ЄС. Забезпечення незалежності судової влади, участь громадянського суспільства в оцінці доброчесності суддів, реформи державної служби — це не лише формальні

кроки, а прояв глибоких трансформацій у правовій системі. У контексті євроінтеграції принцип верховенства права є не лише вимогою, а й орієнтиром розвитку України як сучасної правової держави, що сповідує демократичні цінності, гідність та справедливість.

Список використаних джерел:

1. Заврічко Д. Г. Правовий вимір європейської інтеграції України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. С. 80-81 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/37.pdf
2. Кархут О. Я принцип верховенства права у контексті євроінтеграції С. 52-56 URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/31/10.pdf>
3. Віннікова О.О. Принцип верховенства права єс Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. URL: http://www.lex-line.com.ua/?Language=ru&go=full_article&id=3728
4. Конституція України - Розділ І URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini>
5. Посилення співпраці між Україною та єс щодо утвердження верховенства права в Україні аналітична доповідь та рекомендації. Міжнародний фонд «відродження» інститут відкритого суспільства – Брюссель С. 5-6 URL: <https://www.helsinki.org.ua/files/docs/1160817910.pdf>
6. Захист демократії: шлях України до ЄС посеред війни та реформ URL: <https://europeandemocracyhub.epd.eu/defending-democracy-ukraines-eu-path-amid-war-and-reform/>

Лях Аліна Олександрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно - криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПІДХОДИ ЄС ДО ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН І ЇХ АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДОВСТВІ

Всеукраїнський перепис населення, який востаннє проводився у 2001 році, продемонстрував, що на теренах нашої держави проживає понад 130 національностей і народностей, чисельність яких становила 22,2 % від загальної кількості населення країни [1]. Наявність національних меншин є вагомим чинником консолідації українського суспільства та формування

української політичної нації на поліетнічній основі. Хоч за оцінками таких міжнародних організацій, як ООН, РЄ, ОБСЄ, українське законодавство щодо захисту прав національних меншин і відповідає міжнародно-правовим стандартам у цій сфері, однак проблеми функціонування національних меншин, забезпечення їхніх прав є актуальним як для національного, так і міжнародного рівнів.

На території сучасної України найбільша концентрація представників національних меншин спостерігається на території Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської та Львівська області, що межують з Словаччиною, Польщею, Румунією та Угорщиною.

За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року, на вказаних вище територіях, проживало 24,7 тис. поляків, 146,9 тис. румун, 5,8 тис. словаків та 152,1 тис. угорців, а питома вага національних меншин у цих областях складала: Закарпатській – 19,5 %, Івано-Франківській – 2,5 %, Львівській – 5,2 %, а в Чернівецькій – понад 25 % [1].

Гарантії прав національних меншин, підтримання міжетнічної злагоди та миру є запорукою суспільної стабільності у державі. Серед основних міжнародних нормативно-правових актів у сфері забезпечення прав національних меншин доречно виділити Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, Європейську хартію регіональних мов та мов меншин, Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту, Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин.

У національному законодавстві України першим документом, з часу набуття нашою державою суверенітету, у сфері забезпечення прав національних меншин, стала Декларація прав національностей України 1991 року [2, ст. 799].

Закон України «Про національні меншини в Україні» 1992 року, до національних меншин відносив групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою [3, ст. 529].

На даний час у Україні діє Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» 2023 року, що визначає національну меншину (спільноту) України, як сталу групу громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Нормами даного закону, представникам національних меншини (спільнот) гарантовані права та свободи на: самоідентифікацію; свободу громадських об'єднань та мирних зібрань; свободу вираження поглядів і переконань, думки, слова, совісті та релігії; участь у політичному, економічному та соціальному житті; використання мови національної меншини (спільноти); освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот); збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти) [4, ст. 114].

Мусимо констатувати, той факт, що на тепер у законодавстві європейських країн не існує однозначного юридичного визначення поняття «національна меншина». Серед загальних ознак за якими країни ідентифікують цю частину населення, можна визначити наступні:

- представники національної меншини у відсотковому відношенні до іншої частини населення держави перебувають у меншості;
- вони є громадянами даної держави, постійно проживають на її території, але, враховуючи історично об'єктивні або ж суб'єктивні фактори, мають іншу історичну батьківщину;
- мають етнічні, мовні, культурні, релігійні риси, відмінні від аналогічних рис більшої частини населення держави.

До прикладу в Румунії, Словаччині та Польщі відсутні спеціальні законодавчі акти щодо національних меншин [5, с. 248], а положення, які розкривають сутність їхніх прав, узагальнені у галузевих нормативно-правових актах. У Словаччині питання задоволення потреб національних меншин регулюють Конституція країни, Закон Словацької Республіки «Про використання мов національних меншин в СР» та міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані парламентом держави.

Румунія також взяла на себе низку зобов'язань, щодо захисту прав національних меншин імплементуючи у національне законодавство Рамкову конвенцію про захист національних меншин та Європейську хартію регіональних мов або мов меншин. В Угорщині з 2010 року було значно розширено політичні права національних меншин.

Однією з ключових вимог до України на шляху євроінтеграції є наявність ефективної законодавчої основи для забезпечення реального здійснення прав етнічних спільнот. Лише за умови належного нормативно-правового регулювання можна досягти суспільної злагоди в поліетнічному українському суспільстві та зміцнити міжнародний авторитет держави в цій сфері. Попри те, що чинне українське законодавство щодо прав національних меншин вважається одним із найбільш прогресивних у світі, на сучасному етапі особливої актуальності набуває завдання чіткого впровадження міжнародно-правових стандартів у національну правову систему. Йдеться насамперед про конкретизацію цих норм з метою їхньої повноцінної інтеграції до законодавства, що дозволить забезпечити ефективну реалізацію на практиці як з боку державних інституцій, так і за участі громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнський перепис населення. Державний комітет статистики України. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>
2. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 53, ст. 799. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12#Text>
4. Про національні меншини в Україні. Закон України від 25.06.1992 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 36, ст.529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>

5. Про національні меншини (спільноти) України. Закон України від 13.12.2022 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#top>

6. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація. Підручник В. Б. Євтух, А. А. Попок, В. П. Трощинський та інші. За ред. В. Б. Євтуха. К.: Альтерпрес, 2011. 304 с.

Медведь Юлія Володимирівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Інституту заочного та дистанційного навчання Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ І МУНІЦИПАЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі український конституціоналізм і муніципалізм зазнають глибоких змін, що зумовлені чітко вираженим прагненням держави до інтеграції в європейську та євроатлантичну спільноту. Особливо активізувалися ці процеси після Революції Гідності у 2013-2014 роках та внесення до Конституції положень, які закріпили євроінтеграційний напрям у 2019 році.

Однією з ключових подій у розвитку українського конституціоналізму стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 7 лютого 2019, який вніс зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на членство в ЄС і НАТО. Відповідні зміни внескні у Преамбулі Конституції України та інших статтях, що визначило нові принципи державної політики на конституційному рівні.

У преамбулі Основного закону, додавали положення про «підтвердження європейської ідентичності українського народу та незворотності європейського та євроатлантичного курсу України». Так, статтю 85 Конституції України доповнено частиною п'ятою, якою надано повноваження Верховній Раді України визначати засади внутрішньої і зовнішньої політики, «у тому числі реалізацію стратегічного курсу держави на повноправне

членство України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору» [1]. Статтю 102 доповнено частиною третьою, згідно з якою Президент України забезпечує «реалізацію стратегічного курсу держави на повноправне членство України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору». Подібні зміни було внесено до статті 116, де визначено одне з основних завдань Кабінету Міністрів України: забезпечити «реалізацію стратегічного курсу держави на повноправне членство України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору».

Ці конституційні зміни мали ґрунтовне значення для розвитку українського конституціоналізму, бо вперше на найвищому правовому рівні було закріплено стратегічні орієнтири держави. Це означало перехід від декларативних намірів до юридично обов'язкових норм, що створило правову основу для системної трансформації всіх сфер державного управління відповідно до європейських стандартів.

Укладення та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом стало ключовим кроком у правовому оформленні взаємодії та поступової інтеграції України до європейського правового простору [4]. Цей документ напряду пов'язаний з модернізацією українського конституціоналізму, адже передбачає гармонізацію національного законодавства з правовими нормами ЄС. Відповідно до статті 474 Угоди, Україна зобов'язана поступово узгоджувати своє законодавство з нормами Євросоюзу в різних сферах, серед яких: конституційне та адміністративне право, захист прав людини, судочинство і фундаментальні свободи. Особливу роль у цьому процесі відіграє Розділ III Угоди – «Юстиція, свобода та безпека», який передбачає комплексну реформу судової та правоохоронної системи, а також органів, відповідальних за забезпечення прав людини, відповідно до європейських стандартів.

З метою ефективного реалізації положень Угоди про асоціацію виникла необхідність у створенні спеціальної інституції. Постановою Кабміну було засновано Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, що відповідає за узгодження дій центральних органів виконавчої влади у процесі імплементації Угоди та підготовки України до вступу в ЄС і НАТО.

На кінець 2024 року Україна продемонструвала відчутні результати у виконанні взятих на себе зобов'язань за Угодою про асоціацію. За даними Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, рівень адаптації національного законодавства до норм ЄС досяг близько 65%, що свідчить про інтенсивне проведення реформ.

З 2015 року Україна намагається виконувати вищезазначену Угоду, для пришвидшення вступу до ЄС. Незважаючи на військову агресію з боку РФ, Україна не відступає від своїх зобов'язань, якби важко це не давалося. Проводяться реформи у всіх сферах життя держави та суспільства, підводячи все під європейські стандарти.

Починаючи з 2015 року, в Україні було розпочато масштабне

реформування територіальної організації влади, що завершилося у 2021 році затвердженням оновленої редакції Закону України «Про місцеве самоврядування» [10]. Ця реформа докорінно змінила адміністративно-територіальний устрій держави, започаткувавши створення спроможних громад, здатних якісно надавати публічні послуги населенню. Конституційні зміни, закріплені в Законі про децентралізацію, внесли правки до розділу XI Основного Закону, що регулює питання місцевого самоврядування [10]. Вони забезпечили суттєве розширення повноважень органів місцевої влади, зміцнили їх фінансову автономію та впровадили механізми контролю за ефективністю їх роботи. Перетворення системи місцевого управління в Україні відбувалося за підтримки міжнародної спільноти. Зокрема, вагомий внесок зробила ініціатива «U-LEAD з Європою», реалізована за фінансування та участі Європейського Союзу та його держав-членів. Ця програма надала значні ресурси – як технічні, так і фінансові – для зміцнення спроможності територіальних громад [13]. На сьогодні понад 1400 об'єднаних громад по всій країні, що сприяє якісному підвищенню рівня місцевого врядування.

Важливою складовою оновлення українського конституціоналізму стала трансформація механізмів захисту прав людини з урахуванням норм та практик, усталених у європейському правовому просторі. Імпульсом до цього процесу стала ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ще у 1997 році. Прийняття законодавства про виконання рішень Європейського суду з прав людини стало важливим кроком на шляху імплементації рішень міжнародної судової інстанції у внутрішнє правове поле України. Такий підхід забезпечив реальне втілення міжнародних стандартів у національній юриспруденції. На 2024 рік Україна досягла значного прогресу у виконанні рішень ЄСПЛ, що було зафіксовано у звітах Комітету Міністрів Ради Європи.

Трансформація сучасного українського конституціоналізму та муніципалізму в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції вирізняється комплексністю, системністю та невідворотністю. Конституційне закріплення євроінтеграційного напрямку у 2019 році стало юридичною основою для всіх наступних перетворень та заклало міцний фундамент для трансформації державно-правових інституцій.

Ключові здобутки цього процесу: по-перше, створення ефективної системи місцевого самоврядування шляхом децентралізації влади – що забезпечило спроможні територіальні громади та покращення публічних послуг, по-друге, модернізація судової системи разом із спеціалізованими антикорупційними органами, що значно підвищило рівень незалежності правосуддя; по-третє, цифровізація державного управління, завдяки якій тепер взаємодія громадян і держави є набагато ефективнішою та прозорішою.

Виклики воєнного стану довели міцність української конституційної системи та її здатність працювати навіть в екстремальних умовах, зберігаючи базові демократичні принципи та права людини.

Подальші перспективи розвитку пов'язані з набуттям повноправного членства в ЄС та НАТО, що вимагатиме завершення процесів адаптації

національного законодавства до європейських стандартів. Особливу увагу необхідно приділити розвитку цифрових прав, екологічного законодавства та системи соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini>
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Закон України «» від 2 грудня 2019 року № 2598-VIII.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. Ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.
7. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII.
8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII.
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (в редакції 2021 року).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10 грудня 2015 року № 888-VIII.
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.
12. Про затвердження Положення про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова КМУ від 4 жовтня 2023 року № 1106.
13. Програма «U-LEAD з Європою». Офіційний сайт: URL: <https://u-lead.org.ua/>

Нестеряк Ілля Віталійович

аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Осауленко Андрій Олександрович,

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ГЕНЕЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ В УКРАЇНІ

Генеza забезпечення прав людини, яка перебуває у конфлікті із законом є важливим аспектом Української демократичної держави. В Україні цей процес еволюціонував разом із розвитком національного законодавства, починаючи з моменту проголошення незалежності, продовжуючи прийняттям Конституції України 1996 року [1] та подальшим розвитком вітчизняного законодавства.

28 червня 1996 року було прийнято Конституцію України, в ст. 3 якої зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Вказана норма, що закріплена, одразу на початку акту дає чітке розуміння, закладення принципів гарантування прав і свобод людини, соціальний захист, забезпечення природніх прав людини.

Вбачається за необхідне звернути увагу на положення ст. 27 Конституції України, відповідно до якої, кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Важливим етапом у напрямку забезпечення конституційних прав стало прийняття Верховною радою України 17 липня 1997 року Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [2].

Доцільно також згадати рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 року у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) [3], в якому зазначено, що положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Статтею 59 Конституції України закріплено, що кожен має право на

професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Офіційне тлумачення вищезгаданого положення Конституції України було здійснено 16 листопада 2000 року рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) [4], відповідно до якого ч.1 статті 59 Конституції України про те, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Вбачається за доцільне згадати також рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2020 року у справі «Чернов проти України», в якому констатовано порушення ст. 4 Протоколу № 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з тим, що заявника двічі було притягнуто до суду та покарано за одне й те саме правопорушення. Відповідно до якого: Європейський суд зауважив, що факти, які двічі призвели до притягнення заявника до відповідальності, були нерозривно пов'язані між собою, а оцінка національних судів у кримінальному провадженні, по суті, стосувалася тих самих фактів, які були розглянуті у справі про адміністративне правопорушення.

Таким чином, заявника двічі притягнули до суду та покарали за одне і те саме правопорушення, що є порушенням принципу «ne bis in idem» [5].

Таким чином, положення Конституції України, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також рішень Конституційного Суду України сприяли поступовому внесенню зміни до деяких нормативно-правових актів, а також прийняттю Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про Національну поліцію», які утвердили гарантії прав осіб, що перебувають у конфлікті зі законом та способи їх забезпечення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>.

zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text.

7. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.

8. Рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>.

9. Рішення Європейського суду з прав людини від 10.12.2020 р. у справі «Чернов проти України» (Заява № 16432/10). URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f64#Text.

Ночовна Катерина Антонівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
експертно -криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ, СТРУКТУРА, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Страсбурзька правозахисна система протягом свого існування зазнала значних змін. Усі вони пов'язані з розширенням кола держав – членів ЄКПЛ і збільшенням кількості скарг, що надходять до Суду. Так, якщо на початку діяльності у зв'язку з відсутністю справ Суд перебував на «строгій дієті», а деякі судді навіть називали себе групою судових безробітних, бо збиралися тільки раз на рік, то сьогодні ЄСПЛ настільки переповнений справами, що для того, щоб розглянути лише ті, що вже є в Суді, знадобиться кілька десятиліть. У перші роки діяльності ЄСПЛ про нього було мало відомо як широкому загалу, так і правникам; сьогодні право на звернення в Суд з індивідуальною скаргою є основною рисою європейської правової культури.

I етап (1954–1998). Система складалася з трьох органів: Комісії з прав людини, ЄСПЛ та Комітету Міністрів Ради Європи. Комісія займалася

оцінкою прийнятності скарг, мирним врегулюванням спорів та передачею справ до Суду. На початку існування Суд майже не працював через відсутність справ, заявники не мали прямого доступу до нього.

II етап (1998–2010). Протокол № 11 [5] реформував систему: створено єдиний постійно діючий Суд, Комісію ліквідовано, а Комітет Міністрів втратив судові повноваження. Індивідуальні скарги стали доступними без згоди держави. Незважаючи на ефективність нової моделі, відсутність механізму фільтрації скарг призвела до перевантаження Суду.

III етап (з 2010 року). Протокол № 14 [6], який набув чинності 1 липня 2010 року, запровадив заходи з підвищення ефективності роботи Суду. Основна мета – оптимізація розгляду численних повторюваних справ і підвищення ролі держав у запобіганні порушенням. Запроваджено механізми відсіву неприйнятних скарг, що дозволило зменшити навантаження на суддів.

Протоколи № 15 [7] та № 16[8] спрямовані на посилення принципу субсидіарності, передбачають головну роль держав у забезпеченні прав людини та зміцнюють імперативність виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні [1, с. 3-4].

Сучасна європейська система захисту прав людини функціонує на базі Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) та складається з кількох взаємопов'язаних елементів, які забезпечують як розгляд скарг, так і контроль за виконанням рішень.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) - це головний орган, що розглядає індивідуальні й міждержавні скарги на порушення прав, гарантованих Конвенцією та її протоколами. Складається з суддів, які представляють кожну державу-члена Ради Європи. Суд працює постійно, справи розглядаються палатами, секціями або Великою палатою. Також може виносити обов'язкові для виконання рішення та надавати консультативні висновки (після набрання чинності Протоколу № 16).

Комітет Міністрів Ради Європи - цей орган не розглядає справи, але контролює виконання рішень ЄСПЛ. В разі невиконання рішення Комітет може застосовувати політичні чи юридичні санкції, аж до виключення держави з Ради Європи.

Національні органи влади держав-учасниць, згідно з принципом субсидіарності, саме держави несуть першочергову відповідальність за дотримання прав людини. Національні суди зобов'язані враховувати прецедентну практику ЄСПЛ. Конституції та закони більшості країн Ради Європи містять положення про пряме застосування Конвенції.

Протоколи до ЄКПЛ як інструменти структурних змін. Протокол № 11 (1998) – створив єдиний постійно діючий Суд, скасував Комісію, спростив процедуру подання скарг. Протокол № 14 (2010) – ввів фільтрацію скарг, скоротив повноваження суддів, посилив ефективність. Протокол № 15 (на етапі впровадження) – посилює принцип субсидіарності та зобов'язує держави діяти превентивно. Протокол № 16 – дозволяє вищим національним судам звертатися до ЄСПЛ за консультативними висновками ще до вироку [2, с. 46-78].

Серед міжнародно-правових механізмів, доступних у Європі, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є найефективнішим засобом захисту прав людини. ЄСПЛ демонструє здатність до реформ. Наприклад, у відповідь на перенавантаження Суду було ухвалено Протокол № 14 (2004 р.), а у 2013 р. – Протоколи № 15 і № 16. Протокол № 16 дозволяє вищим судовим органам країн-членів звертатися до ЄСПЛ за консультативними висновками, що посилює субсидіарність системи.

Виконання рішень Суду – важливий елемент його ефективності. Стаття 46 ЄКПЛ зобов'язує держави виконувати остаточні рішення Суду. Проте наявність численних «клонів» заяв свідчить про недостатню реалізацію системних реформ на національному рівні після рішень ЄСПЛ [3, с. 98-99].

Список використаних джерел:

1. Сенаторова О.В. Еволюція європейської системи захисту прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. – 7 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/>
2. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Захист прав людини, що здійснюється Радою Європи. Система захисту прав людини ЄС. Навч. посібник. Видавництво «ФОРМ Голембовська О.О.», Київ, 2018. - 168 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf
3. Матяшова М. В. Ефективність механізму захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. 2015. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/588b1653-a564-4c4e-81d3-af9f9be2fd899/content>
4. Європейська конвенція з прав людини від 17.07.1997 № 475/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525
5. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини. (Протокол ратифіковано із застереженнями Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_536#Text
6. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції. (Протокол ратифіковано Законом № 3435-IV (3435-15) від 09.02.2006, ВВР, 2006, № 27, ст.229) [Електронний ресурс] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_527#Text
7. Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. (Протокол ратифіковано Законом № 2156-VIII від 05.10.2017) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-13#n3
8. Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 28.06.2013 URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/f23689n529.pdf>

Нор Артем Григорович
адвокат
м. Київ, Україна

СУДДІВСЬКА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ

Протягом усього часу розвитку України як самостійної та незалежної держави її ученими-правниками приділяється увага питанню конституційних цінностей, розуміння, об'єктивізація та регламентація яких слугує індикатором розвитку суспільства. У вітчизняній науці сформувався пласт наукових досліджень, в яких дискутуються питання їх природи, поняття, ієрархії, класифікації тощо. Розбіжності у думках науковців обумовлені гнучкістю та множинністю інструментарію реалізації конституційних цінностей, а також темпоральним фактором. Адже, як слушно зауважується у літературі, «основні права та вимоги демократичного процесу означають, навіть в межах однієї конституції, щось інше час від часу... Без системи конституційних цінностей, конституційна практика ризикувала б упередженим чином сприяти одній конкретній цінності та перевернути її до чогось зовсім протилежного, легітимізувати несправедливість від імені конституційного права» [1].

У переважній більшості випадків практичний аспект дослідження конституційних цінностей закономірно вимагає аналізу їх текстуального закріплення у відповідній нормі Конституції України. У результаті обґрунтовується думка, що частина конституційних цінностей не мають свого прямого та чіткого нормативного вираження в Основному Законі держави, а втілені в ньому опосередковано, через ряд інших його положень та їх тлумачення. До таких, в окремих публікаціях віднесено незалежність судової влади як базовий принцип конституційного ладу України.

Наприклад, Д. Кулешов зазначає, що «принцип незалежності судової влади прямо не закріплено жодною нормою Конституції України, при чому не лише розділу I «Загальні засади», який практично весь складається з норм-принципів, що власне й становлять «Засади конституційного ладу України», але й навіть нормами розділу VIII «Правосуддя». Однак сама ідея гарантування незалежності судової влади як обов'язкова й визначальна передумова функціонування сучасної демократичної, правової держави, не викликає серед правознавців жодних заперечень. Адже судова влада є одним із головних інституційно-інструментальних елементів конституційно-правового механізму гарантування майже всіх конституційних цінностей, передусім – пріоритетного значення людини, її життя і здоров'я, недоторканності і безпеки, забезпечення прав і свобод людини, дотримання державою своїх обов'язків тощо» [2].

Загалом погоджуючись із аргументами, зазначена позиція все-таки видається нам такою, що потребує певних ремарок і уточнень.

Так, першочергово варто зауважити, що у статті 126 Конституції України закріплено наступне: «Незалежність і недоторканість судді гарантуються Конституцією і законами України» [3].

Цілком очевидно, що мова йде про незалежність суддів, яка не є категорією, тотожною незалежності судової влади. Проте саме суддівська незалежність є її фундаментом, базою, міцність якої, власне, і визначає життєздатність усіх подальших «надбудов» і конструкцій. Зауважимо, що існує значний масив наукових праць, присвячених проблематиці незалежності суддів зокрема і судової влади загалом як базовій цінності правової демократичної держави, що має різні виміри та рівні. Нині ця теза є сталою та безспірною. Але не втрачає своєї актуальності, про що свідчить також новітня практика Конституційного Суду України (далі – КСУ), яка також слугує ресурсом для розвитку наукової думки і не тільки.

Як приклад, КСУ у рішенні у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 сформулював висновок, відповідно до якого «інституційна незалежність судової влади є передумовою незалежності і безсторонності кожного окремого судді, тоді як незалежність, безсторонність кожного з них є умовою забезпечення інституційної незалежності судової влади» [4], таким чином продемонструвавши взаємозалежність і взаємозумовленість цих правових категорій.

А в одному зі своїх останніх рішень КСУ вкотре наголосив на такому: «Конституційний Суд України, ураховуючи свої юридичні позиції, висловлені в рішеннях від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, укотре наголошує, що приписи Конституції України, що гарантують незалежність та недоторканність суддів, пов'язані з принципом поділу державної влади й зумовлені потребою забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади...» [5].

Таким чином, очевидно стає політико-правова та соціальна цінність суддівської незалежності, яка зумовлює цінність судової влади як інституції, незалежність якої і прямо, і опосередковано, у поєднанні з людськими правами, справедливістю, верховенством права, визначає засади конституційного ладу нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Грищук О. Конституційні цінності та принципи: окремі аспекти застосування Конституційними Суди. *Конституціоналіст*. 06.06.2020. URL: <https://constitutionalist.com.ua/oksana-hryshchuk-konstytutsijni-tsinnosti-ta-pryntsypy-okremi-aspekty-zastosuvannia-konstytutsijnymy-sudamy/> (дата звернення 05.06.2025).
2. Кулешов Д.В. Незалежність судової влади як конституційна цінність та принцип конституційного ладу України. *Теорія і практика правознавства*.

2018. Вип. 1 (13). С. 1-13.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 05.06.2025).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 р. № 13-р/2020. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf (дата звернення 05.06.2025).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Євграфової Єлизавети Павлівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 7 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII (про єдиний статус суддів в Україні) від 26.03.2024 р. № 3-р(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-24#Text> (дата звернення 05.06.2025).

Оверченко Дарія Олександрівна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-науковий інститут права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-науковий інститут права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК МУНІЦИПАЛІЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року, зумовлене повномасштабною збройною агресією рф, кардинально змінило функціонування та розвиток суспільних відносин в усіх сферах життя [17, с. 104; 3, с. 1]. У цих надскладних умовах особлива відповідальність була покладена на органи державної влади та місцевого самоврядування [4, с. 384]. Саме місцеве самоврядування, яке пройшло значний шлях інституційного розвитку завдяки реформі децентралізації, що розпочалася ще у 2014 році, продемонструвало свою здатність ефективно управляти громадами та реагувати на безпрецедентні виклики війни [17, с. 105].

Реформа децентралізації надала органам місцевого самоврядування (далі-

ОМС) більшу автономію, нові можливості, спроможність та відповідальність, що дозволило їм оперативно реагувати на безпекову ситуацію, забезпечувати життєдіяльність громад, підтримувати Збройні Сили України та цивільне населення [12, с. 145]. Водночас війна висунула нові вимоги до правового регулювання та практичної діяльності муніципалітетів, що потребує детального аналізу їх трансформації.

Правовою основою діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є Конституція України [1], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] та, ключовим чином, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Відповідно до статті 140 Конституції України, місцеве самоврядування є гарантованим правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення [1]. Проте, з метою забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, на територіях, де введено воєнний стан, можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації [3, с. 2; 14, с. 119]. Рішення про їх утворення приймається Президентом України на підставі подання обласних державних адміністрацій або військового командування.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територіальних громад, де сільські, селищні, міські ради або їхні виконавчі органи чи голови не здійснюють покладені на них повноваження. Органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності військових адміністрацій у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, що передбачає три можливі режими їх співпраці: заміщення органів місцевої влади військовою адміністрацією, спільне управління громадою або розширені повноваження ОМС із частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня [14, с. 119]. У разі, якщо утворено військову адміністрацію, повноваження відповідної ради, її виконавчого комітету та голови переймає начальник військової адміністрації [3, с. 8]. На територіях, де не ведуться бойові дії та не утворено військових адміністрацій, повноваження сільських, селищних, міських голів було значно розширено Законом від 12 травня 2022 року № 2259-IX, який надав їм право одноосібно приймати рішення щодо передачі коштів з місцевого бюджету на потреби ЗСУ, демонтажу пошкоджених будівель, боротьби зі стихійними лихами та інших невідкладних питань [14, с. 119; 3, с. 7].

Попри продемонстровану стійкість, органи місцевого самоврядування стикаються з численними викликами, серед яких ключовими є брак фінансування, кадрова недостатність та проблеми у залученні міжнародної допомоги [16; 4, с. 383]. Масштабні руйнування, завдані війною, створюють нові виклики для ОМС, зокрема у сферах відновлення критичної інфраструктури та соціальної реінтеграції територій [16]. Загальна сума прямих збитків інфраструктурі станом на січень 2024 року перевищила 157 мільярдів доларів, де найбільша частка припадає на житлові будівлі (37,5%) та інфраструктуру (23,4%) [16]. Прямі збитки від руйнувань закладів освіти становлять 6,8 мільярда доларів [16]. Однією з головних проблем

функціонування об'єднаних територіальних громад залишається відсутність чіткого розподілу повноважень між їх керівними органами та військовими адміністраціями щодо фінансування відновлення постраждалих об'єктів [4, с. 383, 384]. Невирішеним також є питання законодавчого закріплення критеріїв поділу бюджетних надходжень між місцевим та державним бюджетом, а також порядку їх використання та контролю [4, с. 383].

В умовах війни та потреби у відбудові, не чекаючи її закінчення, особливої актуальності набувають процеси відновлення зруйнованого житла, інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення комунальних служб та культурної спадщини [14, с. 118]. Для цього в Україні розробляються нові підходи до публічного управління, спрямовані на ефективне використання ресурсів. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України № 1159 від 14 жовтня 2022 року затверджено Порядок розроблення програм комплексного відновлення області та території територіальної громади. Такі програми розробляються за рішенням виконавчого органу відповідної ради і є відповіддю на виклики, пов'язані з наслідками війни. Яскравим прикладом є Програма відновлення Бучанської міської територіальної громади «VDOMA KRASHCHE» на 2022-2027 роки, розроблена з метою реалізації заходів з відновлення та подальшого економічного розвитку. Прямі збитки громади оцінюються у 254,5 мільйона доларів США, а загальні втрати сягають 661 мільйона доларів. Фінансування програми передбачається за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, дозволених законодавством [16].

Для вирішення питання фінансування проєктів відновлення постановою Кабінету Міністрів України № 1286 від 15 листопада 2022 року було запущено експериментальний проєкт зі створення Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови, відомої як DREAM (Digital Restoration EcoSystem for Accountable Management). Ця унікальна державна екосистема забезпечує єдиний цифровий маршрут для всіх проєктів відновлення та слугує потужним інструментом для іноземних фінансових установ, урядів та приватних інвесторів. DREAM дозволяє міжнародним партнерам обирати проєкти для фінансування через єдину «вітрину проєктів» та контролювати використання коштів, що зміцнює потенціал місцевої влади та відкриває нові можливості для залучення інвестицій. Станом на сьогодні на порталі DREAM вже зареєстровано 7851 проєкт на загальну суму 465,83 мільярдів гривень, з яких понад 90% належить органам місцевого самоврядування. Крім того, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України працює над перетворенням Державного фонду регіонального розвитку на фінансовий інструмент для реалізації потреб відновлення на місцевому рівні, що базуватиметься на стратегічних планувальних документах та прозорому відборі через екосистему DREAM [16; 14, с. 120].

Отже, в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування України відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку територіальних громад. Успішна реалізація реформи децентралізації, що

розпочалася 2014 року, створила міцний фундамент для інституційної стійкості муніципалітетів, дозволивши їм ефективно реагувати на виклики, спричинені повномасштабною агресією. Попри значні труднощі, такі як брак фінансування, кадрова недостатність та руйнування інфраструктури, громади продемонстрували здатність до самоорганізації та виконання життєво важливих функцій. Створення військових адміністрацій та розширення повноважень голів громад стало необхідним кроком для адаптації системи управління до вимог воєнного часу. Водночас майбутня успішна відбудова України нерозривно пов'язана з подальшим розвитком муніципалізму, активним залученням міжнародної допомоги через прозорі механізми, як-от система DREAM, та посиленням кадрового і фінансового потенціалу громад. Подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз досвіду процесу об'єднання територіальних громад в Україні та вдосконалення правового регулювання їхньої діяльності в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
4. Баско А.В. Особливості діяльності органів місцевого самоврядування в об'єднаних територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 383–390.
5. Биков О. М., Самань В. В. Функціонування місцевого самоврядування в Україні у період правового режиму воєнного стану. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 266–269.
6. Буханевич О. М., Забожчук О. В. Військові адміністрації та місцеві органи влади: правові аспекти розподілу повноважень в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 111–114.
7. Камардіна Ю. В., Чінчін К. І. Розвиток територіальних громад в умовах воєнного стану. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 25. С. 85–93.
8. Кисіль В. А. Регіональна політика України в умовах воєнного стану: аналіз дослідницького дискурсу. *Політикус*. 2024. № 1. С. 53–59.
9. Ключковський Ю., Венгер В. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні в умовах війни та передумови проведення місцевих виборів після припинення воєнного стану. *Український часопис конституційного права*. 2022. № 4. С. 33–68.
10. Козьмініх А. В. Особливості та ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 168–169.

11. Криворучко І. В., Зубчик О. А. Інституційний розвиток місцевого самоврядування в умовах війни в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 3. С. 144–152.

12. Курилас В.В. Вплив результатів реформи децентралізації на функціонування та діяльність органів місцевого самоврядування в умовах дії воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 144–150.

13. Мартищенко С. Л. Проблемні питання здійснення адміністративно-територіальної реформи децентралізації влади в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 64–68.

14. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 1. С. 117–123.

15. Скоморовський В. Б. Інструменти здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 11–14.

16. Слободянюк Ю. Роль органів місцевого самоврядування у процесі відбудови України в умовах воєнного стану: проблемні аспекти та перспективи публічного управління. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2024. Вип. 31. С. 228–235.

17. Стешенко Т.В., Зозуля А.С. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 104–107.

18. Цимбалюк В. І. Діяльність місцевих органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2023. № 2 (67). С. 116–123.

Оганов Артур Тамазівич,
аспірант кафедри історії та філософії
Навчально-науковий інститут права та
психології Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:

**Кушакова-Костицька Наталія
Вадимівна,** професор кафедри теорії,
історії та філософії права ННІ права та
психології Національної академії наук
України, доктор юридичних наук,
професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ)

Дослідження повоєнного державного будівництва іноземних держав становить надзвичайну актуальність для України. Настання розв'язки існуючого конфлікту, який становить не абиякий виклик існуванню держави, у будь-якій формі, як це допускає міжнародне право, неминуче призведе до переорієнтації зусиль на відновлення повноцінного функціонування державних та суспільних інститутів. Розпочаті у довоєнний час реформи у рамках європейської та євроатлантичної інтеграції України потребуватимуть, ймовірно, ревізії, з урахуванням пост-конфліктних реалій як в середині країни, зокрема багатонаціонального українського суспільства, так і позиції держав-членів тих об'єднань, членство в яких для України визначено стратегічною метою.

Євроінтеграційний процес нерозривно пов'язаний зі змінами у національному законодавстві, адже, як свідчить досвід минулих років для потрапляння у «клуб» одного бажання та намірів недостатньо. Необхідні конкретні результати, особливо в тих сферах, які є надзвичайно чутливими для держав-членів, і такі результати повинні задовольняти в належній мірі обидві сторони.

У цьому контексті вже доцільно зосередитися на питаннях національних меншин в Україні. Відповідно до статті 11 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Крім цього, згідно зі статтею 53 Конституції громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

У світлі вищезазначеного корисним для дослідження є законодавство

Республіки Сербія. Країна, яка пережила розпад державного утворення - Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, до складу якої входили Словенія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Македонія і власне Сербія, а також у пост-конфліктний період – Сербії і Чорногорії- намагається приділяти значну увагу питанням нацменшин.

В Сербії захист прав національних меншин регулюється такими нормативно-правовими актами, як Конституція, Закон про права національних меншин – основний закон, що регулює права національних меншин в усіх сферах життєдіяльності, Закон про національні ради національних меншин, який регулює права національних рад національних меншин в галузі культури, освіти, інформації, використання мови та писемності, процедуру виборів до національних рад та їх фінансування. Підзаконним актом цієї ієрархії є Постанова Уряду Республіки Сербія про порядок розподілу коштів з державного бюджету для фінансування роботи національних рад національних меншин, яка регулює порядок фінансування з бюджету Республіки Сербія для фінансування національних рад національних меншин, які внесені до реєстру національних рад національних меншин.

Відповідно до статті 14 Конституції, Республіка Сербія захищає права національних меншин. Держава гарантує особливий захист національним меншинам з метою досягнення повної рівності та збереження їхньої ідентичності [2].

Стаття 18 Конституції передбачає, що права людини та меншин, гарантовані Конституцією, застосовуються безпосередньо. Конституція гарантує, і як така, безпосередньо застосовує права людини та меншин, гарантовані загальною визнаними нормами міжнародного права, підтвердженими міжнародними договорами та законами. Закон може встановлювати спосіб здійснення цих прав лише якщо це прямо передбачено Конституцією або якщо це необхідно для здійснення певного права в силу його природи, при цьому закон ні в якому разі не повинен впливати на сутність гарантованого права.

Положення про права людини та меншин тлумачаться на користь просування цінностей демократичного суспільства, відповідно до чинних міжнародних стандартів прав людини та меншин, а також практики міжнародних інституцій, які контролюють їх виконання.

Конституція, відповідно до статті 22, визначає, що кожен має право на судовий захист, якщо право людини або права меншини, гарантоване Конституцією, було порушено або йому було відмовлено, а також право на усунення наслідків, спричинених порушенням. Громадяни мають право звертатися до міжнародних інституцій за захистом своїх свобод та прав, гарантованих Конституцією.

Наступним документом, який регулює порядок здійснення індивідуальних та колективних прав, які гарантовані представникам національних меншин Конституцією Республіки Сербія та підтвердженими міжнародними договорами є Закон про захист прав і свобод національних меншин [3].

Серед окремих положень закону у даному дослідженні вважаться за необхідне привернути увагу до таких. Наприклад, стаття 5 Закону «Свобода вираження національної приналежності» передбачає, що відповідно до Конституції Республіки Сербія, яка гарантує свободу вираження національної приналежності, ніхто не може зазнати шкоди за вираження своєї національної приналежності або за утримання від цього. Будь-яка реєстрація представників національних меншин, яка зобов'язує їх заявити про свою національність проти їхньої волі, заборонена [3].

Члени національних меншин мають право на внесення даних про свою національність до офіційних облікових записів та збірників персональних даних відповідно до спеціального закону.

Дані про громадянство можуть використовуватися лише для тієї мети, для якої вони були зібрані, та у спосіб, передбачений законом, що регулює захист персональних даних.

Будь-які дії та заходи насильницької асиміляції представників національних меншин заборонені.

Закон встановлює зобов'язання поважати конституційний лад, принципи міжнародного права та суспільну мораль. Зокрема, стаття 7 забороняє зловживання правами, передбаченими цим законом, спрямоване на насильницьке повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності Республіки Сербія, порушення прав і свобод людини та меншин, гарантованих Конституцією, а також розпалювання та підбурювання до расової, національної та релігійної ненависті та нетерпимості [3].

Права, передбачені цим законом, не можуть бути використані для досягнення цілей, що суперечать принципам міжнародного права або спрямовані проти громадської безпеки, моралі чи здоров'я людей.

Здійснення прав, що регулюються цим законом, не може впливати на обов'язки та відповідальність, що випливають з громадянства.

Стаття під символічним номером 10 встановлює право користуватися рідною мовою. Члени національних меншин можуть вільно використовувати свою мову та писемність приватно та публічно [3].

Законодавець також передбачає захисні норми для культури, освіти і традицій меншин.

Представники національних меншин мають право на освіту своєю мовою у дошкільних, початкових і середніх навчальних закладах. Навчання мовою національної меншини не виключає обов'язкового вивчення сербської мови. Вищі навчальні заклади можуть організовувати лекторії з вивчення мов національних меншин, а представники національних меншин мають право створювати та утримувати приватні навчальні заклади, школи чи університети, навчання в яких буде організовано мовами національних меншин або двомовно.

Відповідно до статті 17 Закону члени національних меншин мають право на повну та неупереджену інформацію рідною мовою, включаючи право висловлювати, отримувати, надсилати та обмінюватися інформацією та ідеями через пресу та інші засоби публічної інформації. Держава забезпечує

інформаційний, культурний та освітній контент мовою національної меншини в програмах суспільного радіо та телебачення. Члени національних меншин мають право створювати та утримувати засоби масової інформації своєю рідною мовою.

Цікавим є положення про використання мови та писемності. Стаття 11 Закону передбачає, що на території одиниці місцевого самоврядування, де традиційно проживають представники національних меншин, їхня мова та писемність можуть бути в рівноправному офіційному вжитку. Орган місцевого самоврядування обов'язково своїм статутом вводить мову та письменність національної меншини в рівноправне офіційне використання, якщо відсоток представників цієї національної меншини в загальній чисельності населення на її території досягає 15% згідно з результатами останнього перепису населення.

Офіційне використання мови національних меншин включає, зокрема використання мови національних меншин в адміністративному та судовому провадженні та ведення адміністративного судочинства та судового розгляду мовою національної меншини, використання мови національної меншини у спілкуванні органів публічної влади з громадянами; видачу офіційних документів та ведення офіційних обліків і збірників персональних даних і даних мовами національних меншин та визнання цих документів цими мовами дійсними, використання мови у виборчих бюлетенях та матеріалах для голосування, використання мови в роботі представницьких органів.

З точки зору організації адміністрування місцевого самоврядування на територіях, зазначених у пункті 2 цієї статті, назви органів влади, що здійснюють публічні повноваження, назви одиниць місцевого самоврядування, населених пунктів, площ і вулиць та інші топоніми також пишуться мовою відповідної національної меншини, згідно з її традиціями та правописом.

Представники національних меншин, чисельність яких у загальній чисельності населення Республіки Сербія сягає щонайменше 2% згідно з останнім переписом населення, можуть звертатися до органів влади республіки своєю рідною мовою та мають право отримати відповідь цією мовою.

Член парламенту (народний депутат), який належить до національної меншини, має право виступати на засіданні Національних зборів (парламенту) та подавати письмові документи в роботі Національних зборів, передбачені Регламентом, своєю рідною мовою.

Коли депутат у роботі Національних зборів постійно або в окремому випадку використовує рідну мову у значенні пункту 10 цієї статті, Генеральний секретар Національних зборів зобов'язаний забезпечити синхронний переклад його усного виступу або поданого ним документа на сербську мову.

Іншим документом, який заслуговує на увагу є Закон про національні ради національних меншин. Цей закон регулює правове становище та повноваження національних рад національних меншин у сфері культури,

освіти, інформації та офіційного використання мов і письма, порядок обрання національних рад, їх фінансування та інші питання, що мають значення для роботи національних рад. Гендерна складова закріплена через використання термінології, а саме, відповідно до ч. 2 статті 1 Закону усі терміни, що використовуються в цьому законі в чоловічому роді, включають ті ж терміни в жіночому роді відповідно до закону [4].

Проведений аналіз чинного законодавства Республіки Сербія свідчить про те, що держава приділяє особливу увагу до питання національних меншин. Очевидно, що в основу підходу до формування такої політики лягли історичні події кількох останніх століть, а саме національно-визвольний рух під час Османської імперії, формування незалежного королівства, перша і друга світові війни, часи радянського впливу і зрештою сучасна Республіка Сербія. Історичні події в країні мають багато спільних рис з Україною, так само як і євроінтеграційні прагнення обох держав, тому досвід державного будівництва може бути корисний для вивчення та запозичення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. USTAV REPUBLIKE SRBIJE ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
3. ZAKON O ZAŠTITI PRAVA I SLOBODA NACIONALNIH MANJINA, ("Sl. list SRJ", br. 11/2002, "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html
4. ZAKON O NACIONALNIM SAVETIMA NACIONALNIH MANJINA ("Sl. glasnik RS", br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018) URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html

Охріменко Ольга Іванівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ В ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМАТИКА ПИТАННЯ

Відповідно до положень Конституції України (ст. 43) держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1]. Важливу роль в процесі формування гендерної збалансованості відводиться Кабінету Міністрів України, який на виконання вимог ст. 10 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» не лише забезпечує провадження єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, але й спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності [2].

Разом із тим, у межах діяльності органів та підрозділів Національної поліції України процес працевлаштування та звільнення фахівців здійснюється в порядку, визначеному законодавством про працю [3]. Це означає, що Національна поліція є одним із суб'єктів реалізації гендерної політики в Україні. Проте в реальності на даний час існує виражена ситуація гендерної асиметрії кадрового складу поліцейських організацій. Спостерігається наявність так званої «піраміди»: зі зростанням рівня посади зменшується кількість жінок, які працюють на них. Для жінок це створює певні перепони для самореалізації та кар'єрного зростання, а також формування особливого, відмінного від чоловіків, складу функціональних обов'язків, який часто не передбачає залучення до безпосереднього забезпечення публічної безпеки і порядку, затримання злочинців та інших заходів, що пов'язані з небезпекою та ризиком. Це формує певне ставлення до жінок та в подальшому обумовлює зменшення їх можливостей і конституційних прав [4].

Проте проблема залучення гендерно різних категорій осіб до поліцейської діяльності не зводиться до одного лише аналізу негативних факторів. Існує два

принципово різних підходи до цієї проблеми: універсалістський, або феміністичний, що передбачає незалежність професійно важливих якостей працівників силових структур від їх гендерної приналежності (для цього підходу наявність відмінностей в можливості здійснення службової діяльності представниками різних статей є негативним); підхід, який би розглядав гендерні відмінності в якості одного з істотних факторів для професійної підготовки та виконання функціональних обов'язків [5].

На увагу заслуговує й те, що наявність гендерних стереотипів відображається не тільки на процесі зовнішньої комунікації, зумовленої необхідністю здійснення службової діяльності, але й на процесі формування відносин всередині колективу. Так, зокрема, більшість чоловіків-керівників уявляють професійну роль жінок як менш значиму і пов'язану з наданням допомоги чоловікам та погано враховують індивідуально-психологічні особливості жінок-підлеглих, що безперечно створює систематичні труднощі упродовж корпоративної комунікації, а також доводить необхідність вдосконалення рівня гендерної та правової культури. Все це створює додаткові труднощі для жінок, професійним вибором яких та напрямом реалізації конституційного права на працю є діяльність у Національній поліції.

У той час, емпіричні дослідження в юридичній (правоохоронній) сфері доводять, що жінки не реалізують повною мірою свій особистісний та професійний потенціал, а також стикаються з обмеженням можливостей самореалізації, у зв'язку з чим не вбачають перспектив побудови професійної кар'єри [6]. Таким чином, гендерна компетентність сучасного персоналу правоохоронних органів є дуже важливим фактором, насамперед через те, що дає змогу впроваджувати принцип рівних прав та можливостей як для жінок, так і чоловіків та сприяти їх особистому розвитку й професійному становленню, незалежно від статі. Невід'ємною складовою професійної самореалізації має бути сукупність знань законодавчих актів, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства тощо. Це обумовлене також тим, що одним з поширених соціальних стереотипів є уявлення про те, що правоохоронна сфера є споконвічно чоловічою сферою діяльності, яка може бути джерелом труднощів для жінок-поліцейських при виконанні безпосередніх службових обов'язків.

Отже, гендерні проблеми професійної самореалізації та кар'єрного зростання в поліцейській діяльності повинні розглядатися на основі базового уявлення про гендерний соціокультурний простір. Саме формування комплексу таких уявлень здатне охопити всі соціальні інститути, будучи носіями певної правової культури і гендерної свідомості. Серед основних прорахунків у реалізації конституційного права на працю в поліції є насамперед несформованість системи саморозвитку та невизначеність напрямів самореалізації внаслідок групи чинників: обмежені можливості для кар'єрного просування, відсутність необхідної підготовки, підтримки з боку керівництва, впевненості у власних силах для ефективного виконання службових обов'язків тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточна редакція від 01.01.2020). *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86#w1_4
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (в редакції від 19.12.2024). *Відомості Верховної ради України*. 2005. № 52. Ст. 561. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
3. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (в редакції від 16.08.2024). *Відомості Верховної ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2#w1_7
4. Білевич Н. О. Роль психологічної готовності до ризику у професійній діяльності жінок-поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2(23). С. 156–170.
6. Zhanatayeva, U., Muhambetova, K., & Saliyeva, A. (2014). Female police officers: Life plans and values. *Psychology and Psychiatry, Sociology and Healthcare, Education: International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts (SGEM 2014)*, Vol. II, 311–317.
10. Osella, S., & Rubio-Marín, R. (2023). Gender recognition at the crossroads: Four models and the compass of comparative law. *Icon-International Journal of Constitutional Law*, 21(2), 574-602. doi: 10.1093/icon/moad045

Пантелєєва Мірабель Андріївна,

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ ТА ГАРАНТІЙ

Актуальність дослідження конституційних засад функціонування держави в умовах воєнного стану набуває особливого значення в контексті сучасних викликів, що постали перед українською державністю. Воєнний стан

як особливий правовий режим передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян, що потребує ретельного аналізу з точки зору збереження балансу між національною безпекою та дотриманням основоположних демократичних принципів.

Конституція України як Основний Закон держави закріплює фундаментальні права та свободи людини і громадянина, які є невід'ємними та непорушними [1]. Однак стаття 64 Конституції України передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану, за винятком прав і свобод, передбачених частинами першою, другою статті 24, статтею 25, частиною першою статті 27, частиною першою статті 29, частинами першою, другою статті 40, частиною другою статті 55, статтями 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Правове регулювання воєнного стану в Україні здійснюється відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", який визначає правові засади введення, підтримання і скасування воєнного стану, повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, права та обов'язки громадян у період воєнного стану [2]. Цей нормативно-правовий акт становить правову основу для функціонування державного механізму в умовах воєнної агресії та визначає межі можливих обмежень конституційних норм.

Введення воєнного стану в Україні у 2022 році внаслідок збройної агресії Російської Федерації актуалізувало питання практичної реалізації конституційних положень в умовах реальної воєнної загрози. Указ Президента України про введення воєнного стану став правовою підставою для застосування особливого правового режиму на всій території України [4]. Це рішення мало далекосяжні наслідки для функціонування всієї системи державного управління та реалізації конституційних прав громадян.

Особливої уваги заслуговує аналіз дотримання норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в умовах воєнного стану [5]. Стаття 15 цієї Конвенції передбачає можливість відступу від зобов'язань у випадку війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, за умови, що такі заходи є вкрай необхідними і не суперечать іншим зобов'язанням за міжнародним правом. Україна як держава-учасниця цієї Конвенції має забезпечувати дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Вплив воєнного стану на конституційні норми проявляється передусім у сфері обмеження окремих прав і свобод громадян. Зокрема, можуть бути обмежені свобода пересування, право на мирні зібрання, право на таємницю листування та телефонних розмов. Однак такі обмеження мають бути пропорційними загрозі національній безпеці та тимчасовими за своєю природою. Принцип пропорційності передбачає, що обмеження конституційних прав має відповідати меті їх запровадження та не може бути надмірним.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває питання захисту

майнових прав громадян. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану" регламентує процедури, за якими держава може здійснювати примусове відчуження приватного майна для потреб оборони [6]. При цьому важливо забезпечити дотримання конституційного принципу справедливої компенсації за відчужене майно та недопущення свавільного позбавлення власності.

Трудові відносини в умовах воєнного стану також зазнають істотних змін. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" встановлює особливості регулювання трудових відносин, включаючи можливість мобілізації працівників для виконання робіт оборонного характеру [7]. Ці зміни мають узгоджуватися з конституційним правом на працю та забезпечувати захист трудових прав працівників навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану потребує особливої уваги з точки зору дотримання принципу поділу влади. Концентрація повноважень у виконавчій владі, яка є характерною для періоду воєнного стану, має бути збалансована механізмами парламентського та судового контролю. Верховна Рада України зберігає свої конституційні повноваження щодо контролю за діяльністю виконавчої влади, включаючи право на скасування актів Кабінету Міністрів України.

Судова система в умовах воєнного стану стикається з численними викликами щодо забезпечення доступу до правосуддя та дотримання принципів справедливого судочинства. Евакуація судових органів з окупованих територій, зміна підсудності справ, особливості розгляду справ в умовах воєнного стану - всі ці чинники впливають на реалізацію конституційного права на судовий захист. Важливо забезпечити, щоб тимчасові обмеження не призвели до системного порушення права на справедливий суд.

Висновки дослідження свідчать про складність збалансування вимог національної безпеки та дотримання конституційних норм в умовах воєнного стану. Українська практика демонструє можливість збереження основоположних демократичних принципів навіть в умовах реальної воєнної загрози. Водночас існує потреба в постійному моніторингу та корекції заходів, що обмежують конституційні права, з метою недопущення їх надмірності та забезпечення їх тимчасового характеру.

Подальші дослідження мають зосередитися на розробці механізмів посилення захисту конституційних прав в умовах воєнного стану, удосконаленні процедур парламентського та судового контролю за дотриманням конституційних норм, а також на вивченні міжнародного досвіду функціонування демократичних інститутів в умовах надзвичайних ситуацій. Важливим напрямом є також розробка стратегії повернення до повного обсягу конституційних прав після завершення воєнного стану та запобігання інституційним деформаціям в постконфліктний період.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Власенко Д.А. Зарубіжний досвід забезпечення реалізації заходів правового режиму воєнного стану та можливості його використання в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Вип. № 2 (32). Ст. 396-404.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018. № 393/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Поважнюк Ксенія Олегівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукової інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,

завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ЗАХИСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України в 2022 році звернення громадян України до Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) через порушення конституційних прав людини набуло особливої актуальності. В умовах воєнного стану, який триває з 24 лютого 2022 року, деякі права людини та громадянина України можуть зазнавати обмежень та порушень з боку агресора, тому роль міжнародних механізмів захисту прав людини, зокрема Європейського суду з прав людини, стає дуже важливою.

Конституційні права, закріплені у Розділі II Конституції України, мають своє відображення у положеннях Європейської конвенції з прав людини. Наприклад, право на життя (ст. 27 Конституції, ст. 2 Конвенції), заборона катування (ст. 28 Конституції, ст. 3 Конвенції), право на свободу і особисту недоторканність (ст. 29 Конституції, ст. 5 Конвенції), право на справедливий суд (ст. 55 Конституції, ст. 6 Конвенції) тощо. Таким чином, захист конституційних прав у міжнародному вимірі здійснюється, зокрема, через механізми, передбачені Європейською конвенцією [1, 2].

Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у захисті конституційних прав громадян України в умовах війни. Його практика не лише забезпечує дотримання міжнародних стандартів прав людини, але й сприяє удосконаленню національного законодавства та правозастосовної практики. В умовах війни значення ЄСПЛ як гаранта прав людини істотно зросло.

ЄСПЛ не є наднаціональним апеляційним судом, однак він здійснює контроль за дотриманням державами положень Конвенції, встановлює факти порушення прав і свобод та зобов'язує державу-відповідача вжити заходів для відновлення порушеного права і запобігання подібним порушенням у майбутньому. Скарга до ЄСПЛ є міжнародним інструментом захисту конституційних прав після вичерпання національних засобів правового захисту, яка дозволяє громадянам оскаржувати закони або їх окремі положення, які, на їхню думку, порушують конституційні права. Цей механізм є важливим етапом перед зверненням до ЄСПЛ, оскільки вимагається вичерпання національних засобів захисту.

Саме після початку збройного конфлікту на сході України у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, Україна стала стороною рекордної кількості справ у ЄСПЛ. Однак є важлива деталь для уточнення, що ЄСПЛ розглядає справи пов'язанні з агресією Росії проти України подані до 16 вересня 2022 року, бо Росія вийшла з Ради Європи 16 березня 2022 року, а її юридичне припинення зобов'язань перед Конвенцією настало 16 вересня 2022 року. Серед найбільш резонансних є справа *Ukraine v. Russia (re Crimea)* [3], у якій Суд визнав прийнятною заяву України щодо масових порушень прав людини на тимчасово окупованій території Криму. У справі *Ukraine and the Netherlands v. Russia* [4] Суд прийняв до розгляду докази системних порушень під час конфлікту на Донбасі, включаючи вбивства, катування та незаконні затримання цивільних осіб.

Окрім міждержавних справ, ЄСПЛ розглядає тисячі індивідуальних скарг громадян України. Українці почали активно подавати індивідуальні позови проти Росії, що стосуються порушення їх прав через збройну агресію РФ. Види скарг мають різний характер, науковці Олена Ромців та Володимир Миханів дослідили, що найпоширеніші позови є руйнування та пошкодження власності, незаконні арешти та катування, обмеження свободи пересування та примусове переміщення дітей [5]. Проте, громадяни подають позови не тільки проти Росії, а і проти України, коли наша держава порушувала права людей. Наприклад, у справі *Makuch and Others v. Ukraine* Суд зосередився на

бездіяльності держави у контексті забезпечення належного медичного обслуговування в умовах війни, що порушило ст. 3 Конвенції [6].

Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції [2]. Більше того, як встановлено у п. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [7], суди мають враховувати практику ЄСПЛ при розгляді справ, оскільки це являється джерелом права. Це означає, що тлумачення прав людини, надане Судом, має прямий вплив на реалізацію і захист конституційних прав всередині країни. Крім того, Україна, як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язана дотримуватися рішень ЄСПЛ, які мають вплив на національну правову систему.

Отже, в умовах збройної агресії РФ проти України роль Європейського суду з прав людини набула особливої ваги як одного з головних міжнародних механізмів захисту конституційних прав людини. ЄСПЛ виконує функцію контролю за дотриманням державами зобов'язань, передбачених Європейською конвенцією з прав людини, що набуває особливої актуальності для українських громадян, чий права системно порушуються внаслідок війни.

Практика ЄСПЛ забезпечує не лише індивідуальний захист порушених прав, а й виконує ширшу місію – сприяє приведенню національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів прав людини, а також стимулює державу до впровадження системних змін, спрямованих на попередження нових порушень. Особливо цінною є здатність Суду впливати на зміни у правозастосовній практиці в Україні, зокрема в контексті воєнного стану та порушень, що виникають як з боку держави, так і з боку держави-агресора.

Розгляд міждержавних та індивідуальних скарг, у яких фігурують порушення прав українських громадян у контексті війни, формує прецеденти, що мають далекосяжні юридичні та політичні наслідки. Рішення ЄСПЛ є джерелом права в Україні й обов'язковими до виконання, що посилює їхню практичну значимість для відновлення порушених прав та гарантування їх захисту у майбутньому.

Таким чином, Європейський суд з прав людини виконує надзвичайно важливу функцію в системі гарантування прав людини для українських громадян у період війни, залишаючись надійним інструментом захисту, міжнародного контролю та джерелом правових змін усередині держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. European Court of Human Rights. *Case of Ukraine v. Russia (re Crimea)*, Application № 20958/14.

4. European Court of Human Rights. *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, Applications № 8019/16, 43800/14.
5. Ромців О., Миханів В. Вплив війни в Україні на конституційні права громадян та міжнародні механізми їх захисту. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2025/mar/38481/25028345maket-206-216.pdf>
6. European Court of Human Rights. *Case Makuch and Others v. Ukraine*, Applications № 46720/07.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

Протасов Денис Сергійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чеханюк Леся Володимирівна

доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування в Україні є важливою складовою частиною демократичного процесу, що дозволяє територіальним громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення. Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», під місцевим самоврядуванням в Україні необхідно розуміти гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Європейські цінності мають великий вплив на трансформацію місцевого самоврядування в Україні. Це такі цінності, як-от демократія, верховенство права, права людини, прозорість, а також ефективне управління. Вони сприяють оновленню системи місцевої влади на території України.

Емпіричний досвід історичного розвитку демократично орієнтованих держав засвідчив, що при централізованому управлінні й регулюванні процесів життєзабезпечення громадян зменшується ефективність виконання державою своїх функцій і погіршується якість публічних послуг, наданих

громадянам. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, або децентралізація, передбачає створення умов для формування ефективної, відповідальної місцевої влади, здатної забезпечити комфортне та безпечне середовище для проживання людей по всій території України. У загальному сенсі децентралізація в Україні – це не просто передача повноважень, ресурсів та компетенції вирішувати основні питання життя на найбільш наближеному до людини рівні, де це можна зробити найефективніше (відповідно до принципу субсидіарності), а створення базового суб'єкта місцевого самоврядування – спроможної територіальної громади [2].

Щодо прозорості у місцевому самоврядуванні, то прозорість відіграє ключову роль в ефективному управлінні. Прозорість забезпечує доступ усіх громадян до інформації про роботу органів влади, що дозволяє підвищити рівень довіри до структур влади та запобігти зловживанням владою. Сюди входять не лише відкритість фінансових потоків, а й процесів прийняття рішень та управління ресурсами. Прозорість дуже важлива, особливо в умовах децентралізації, коли громадяни отримують більше можливостей для самоврядування.

Належне врядування передбачає повне дотримання основних прав та свобод людини, а органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у гарантуванні дотримання прав людини через підзвітність обраних представників перед громадянами [3]. Тобто, на рівні місцевого самоврядування важливо, щоб права людини захищалися. Потрібно, щоб всі місцеві органи влади боролися з дискримінацією у всіх її проявах. Сюди входить забезпечення рівності між чоловіками та жінками, між культурними, етнічними належностями та релігією. Забезпечення прав людини передбачає активну співпрацю з громадськістю. Завдяки цьому, місцеве самоврядування може стати більш відкритим та справедливим, що підвищить довіру між владою та громадянами.

Корупція – одна з найбільших перешкод для місцевого самоврядування в Україні. Вона знижує довіру громадян до органів влади та гальмує розвиток територіальних громад. Європейські цінності, такі як прозорість, підзвітності та участі громадян у процесах прийняття рішень, сприяють боротьбі з корупцією. В Україні впроваджуються європейські стандарти, такі як електронні закупівлі (Prozorro), антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК) та е-урядування, що значно знижують можливості для зловживань. За допомогою залучення громадян до управлінських процесів через громадські слухання та петиції у громадян є можливість контролювати діяльність влади. Але незважаючи на прогрес, корупція досі залишається великою проблемою через політичні та економічні виклики, що вимагає подальшої роботи для створення ефективної та прозорої системи місцевого управління.

Місцеве самоврядування як вираження влади народу має забезпечити наближення управління до громадян, сприяти інтеграції України в демократичний простір європейського співтовариства та запровадженню нових законодавчих реформ відповідно до міжнародних стандартів. У процесі здійснення муніципальної діяльності такими стандартами виступають

міжнародні норми, що визначають її основні принципи, форми й методи, які прийняті державами світу в рамках міжнародних організацій. Особливостями міжнародних стандартів у цій сфері є те, що вони регламентують спільно вироблені державами підходи і міжнародні принципи становлення, формування та функціонування інституту місцевого самоврядування на територіях конкретних держав [5]. Одним із ключових аспектів є залучення громадян до прийняття рішень, які стосуються їхнього повсякденного життя. Крім того, місцеві органи влади мають підтримувати волонтерство, співпрацюючи з волонтерами для вирішення проблем, які стосуються соціального життя.

Громадська думка в Україні щодо євроінтеграції є складною і багатогранною. Згідно з дослідженнями, найбільшу підтримку євроінтеграція має серед молоді, міського населення та жителів західних і центральних регіонів України. Для цих груп інтеграція з ЄС асоціюється з новими можливостями в освіті, працевлаштуванні та особистісному розвитку. Натомість, серед старшого покоління, жителів сільських районів та східних регіонів, де історично домінували проросійські настрої, підтримка євроінтеграції є нижчою [5]. Молодь в більшій мірі підтримує європейські цінності та реформування місцевого самоврядування, оскільки молодь схильна до змін та інновацій. А старше покоління обмежене і має потребу в інформаційній підтримці і переконливих поясненнях, для того щоб не бути скептичними та подолати бар'єри щодо європейських підходів місцевого управління. Всі верстви мають бути однаково поінформовані для покращення і зміцнення європейських цінностей у суспільстві.

Таким чином, вплив європейських цінностей на удосконалення українського місцевого самоврядування важливий для розвитку демократії, підвищення ефективності управлінських процесів та зміцнення громадянської довіри до влади. Запровадження принципів прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті рішень значно покращує управління на місцях, знижуючи рівень корупції та сприяючи більш ефективному використанню місцевих ресурсів. Децентралізація, зміни у виборчій системі, е-урядування та антикорупційні органи мають позитивний вплив на місцеве самоврядування, наближаючи Україну до європейських стандартів. Є певні моменти, які стають на заваді, але продовження вдосконалення правових механізмів і підвищення правової свідомості громадян допоможуть досягнути ефективності у місцевому самоврядуванні.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 24. с. 170. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text>
2. Лукеря І., Ткачук А. Реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади. Інститут громадянського суспільства. Український незалежний центр політичних досліджень. 13.06.2025. URL: <https://web.archive.org/web/20210413043637/https://rpr.org.ua/groups->

rpr/04detsentralizatsiya/

3. Права людини на місцевому рівні. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/local-democracy-human-rights-at-local-level>

4. Європейські правові стандарти місцевого самоврядування: теоретичне обґрунтування та практика реалізації в Україні. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4bb27605-98e6-4197-b4b6-98d8aa30f193/content>

5. Євроінтеграція України в ЄС: політичні, економічні та соціальні аспекти. URL: <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/yevrointegracziya-ukrayiny-v-yes-1.pdf>

Романенко Людмила Миколаївна,
доцент кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, як молода європейська держава, перебуває в постійному процесі формування демократичних інститутів, системи прав і свобод людини та належного конституційного ладу.

У XXI столітті особливої актуальності набуло питання трансформації українського конституціоналізму, зокрема зміну принципів організації влади, оновлення змісту прав людини, адаптацію інститутів до нових викликів, таких як війна, євроінтеграція та глобалізація.

Становлення українського конституціоналізму бере свій початок після здобуття Україною незалежності в 1991 році. Саме тоді Україна розпочала складний процес формування власної правової системи, зокрема конституційного ладу. Основним етапом цього становлення стало прийняття Конституції України 28 червня 1996 року, яка закріпила принципи народного суверенітету, розподілу влади, прав людини, політичного плюралізму та правової держави [1].

Водночас із самого початку український конституціоналізм мав риси перехідного типу та поєднував у собі демократичні засади з елементами пострадянського адміністративного управління. Протягом 2000–2010-х років відбувалося кілька етапів реформування Основного Закону, зокрема у 2004, 2010 та 2014 роках, що значно вплинуло на баланс гілок влади.

Вже більш суттєво Україна почала розбудовувати курс на євроінтеграцію з 2014 року уклавши з Європейським Союзом Угоду про асоціацію (АА) та Глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA) на підставі чого відносини стали більш широкими та глибокими (EU-Ukraine Association

Agreement, 2014) [7].

У 2019 році Україна офіційно закріпила свій стратегічний курс на набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО у Конституції України. Членство в НАТО та ЄС стало стратегічними цілями зовнішньої та оборонної політики країни.

Рушійними силами трансформації українського конституціоналізму визначились інтеграція до умов Європейського Союзу та НАТО та воєнний стан в Україні. У цьому контексті український конституціоналізм проходить глибоку переоцінку й адаптацію до європейських цінностей та високих стандартів НАТО.

Під впливом євроінтеграції ключовими напрямками трансформації конституціоналізму постає посилення верховенства права, гарантування прав людини, реформа судової влади та парламентська реформа. Всі ці реформи полягають у підвищенні прозорості, підзвітності та стабільності законодавчої влади та децентралізація органів місцевого самоврядування як основа правової держави, демократичного врядування та європейської хартії місцевого самоврядування.

Сучасний український конституціоналізм оснований на цінностях правової держави, стійких європейських орієнтирах та адаптації до умов безпекової кризи. Ця модель поєднує демократичні стандарти ЄС і НАТО з механізмами внутрішньої мобілізації та суспільної згуртованості, створюючи інноваційний тип гнучкої конституційності (Погорілко, 2022) [5].

Згідно з доповіддю НАТО (2023) *Building Resilience and Democratic Security*, співпраця з Україною зміцнює її конституційні інститути, а високі стандарти НАТО зобов'язують Україну розвивати громадянський контроль над сектором безпеки, забезпечити прозорість в оборонному секторі та інституційну стійкість в кризових ситуаціях, що безпосередньо впливає на конституціоналізм в цілому [9].

Значущу роль в трансформації сучасного конституціоналізму відіграли Венеційська комісія та Європейський суд з прав людини.

Стандарти Венеційської комісії (Venice Commission, 2023) та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) стали фундаментом трансформації українського конституціоналізму [4].

Провідну роль у правовому наближенні до Європи зайняла Венеційська комісія її Консультативний орган Ради Європи, яка надала численні висновки щодо конституційних змін в Україні, зокрема в частині судової реформи, балансу гілок влади, повноважень президента й парламенту.

Наприклад, у 2023 році комісія рекомендувала вдосконалити процедуру добору суддів Конституційного Суду (Venice Commission, 2023) [2], на підставі якої було внесено зміни до Закону України Про Конституційний суд України, а саме долучено Главу 2¹. про Порядок відбору кандидатур на посаду судді конституційного суду та яку було активно запроваджено при наступних відборах суддів до Конституційного Суду за даними Центру політико-правових реформ [3, 8].

Під тиском Венеційської комісії також було ухвалено нові механізми

очищення судової влади (vetting), посилено роль громадських і міжнародних експертів у Вищій кваліфікаційній комісії суддів (ВККС).

Венеційська комісія неодноразово підкреслювала, що реформи в Україні повинні зберігати баланс між безпекою та правами людини, навіть в умовах війни.

Європейський Суд з прав людини в свою чергу визначив обов'язковість для України стандартів захисту прав людини, які активно інтегруються в українське законодавство та застосовуються при тлумаченні Конституції та через правозастосування в рішеннях Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України дедалі частіше звертається до практики ЄСПЛ у своїх рішеннях, одним з прикладів стало рішення №1-р/2023 щодо обмеження прав під час воєнного стану. Суд визнає, що конституційні права слід тлумачити в контексті практики Страсбурзького суду, що підвищує ефективність конституційної скарги та довіру до правового захисту [6].

Також Україна узгодила стандарти незалежності суду, прозорості процедур і відповідальності суддів за практикою Європейський Суд з прав людини, особливо у контексті справ про неправомірне втручання в приватне життя, свободу слова, затримання без рішень суду тощо.

Українське законодавство активно гармонізується з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950), а стандарти ЄСПЛ стали де-факто джерелом права в Україні [2].

Отже Завдяки орієнтації на висновки Венеційської комісії та рішення ЄСПЛ, український конституціоналізм зміцнюється в напрямках демократичного врядування, незалежності суду, балансу влади та захисту прав людини, що є умовою європейської та євроатлантичної інтеграції.

Варто врахувати і трансформацію конституціоналізму під час воєнного стану. Одним із самих суттєвих викликів для конституції стали обмеження прав людини та режим воєнного стану.

З початку воєнної агресії Російської Федерації у 2022 році відбувається серія обмежень конституційних прав, що дозволені ст. 64 Конституції України (2024) [1]. Водночас, постає питання співвідношення між необхідністю захисту держави та збереженням фундаментальних прав людини.

У період воєнного стану реалізується переоцінка функцій конституціоналізму — від класичної моделі розподілу влади до більш централізованої системи мобілізаційного типу (Погорілко, 2022) [5].

У таких умовах стало важливим забезпечити:

Пропорційність обмежень, адже згідно з практикою ЄСПЛ, навіть за умов надзвичайного стану не допускається свавільне порушення прав людини (Venice Commission, 2023) [4].

Конституційний контроль: Рішення КСУ №1-р/2023 вказує на необхідність юридичної легітимації всіх заходів, пов'язаних з обмеженням прав[6].

Забезпечення безперервності інституційної спроможності держави та адаптація до обставин, не втрачаючи правових основ.

Таким чином не тільки інтеграція до ЄС та НАТО, а й війна виступає каталізатором розвитку нового типу конституціоналізму, який має бути адаптивним, кризостійким та орієнтованим на збереження державності та забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: із змінами станом на 2024 р. Офіційний текст. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рим, 4 листопада 1950 р. Ратифікована Україною 17.07.1997. Офіційний переклад.
3. Закон України "Про Конституційний Суд України": від 13.07.2017 № 2136-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2017, № 35.
4. Venice Commission. *Opinion on the reform of the Constitutional Court of Ukraine*. Strasbourg, 2023. Retrieved from: <https://www.venice.coe.int/>
5. Погорілко, В. Ф. *Конституційне право України*. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 648 с.
6. Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2023 від 27.01.2023. Офіційний сайт КСУ. Retrieved from: <https://ccu.gov.ua/>
7. EU-Ukraine Association Agreement. (2014). Available at: <https://eu-ua.org>
8. Центр політико-правових реформ. *Аналіз реформ у сфері конституціоналізму в Україні*. Київ, 2023. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/>
9. NATO. *Building Resilience and Democratic Security: Ukraine's Strategic Path*. Brussels, 2023. Available at: <https://nato.int/>

Соха Юлія Вікторівна

старший слідчий відділення №1
слідчого відділу Голосіївського УП
ГУНП у м. Києві
майор поліції

Симоненко Наталія Олександрівна,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 407 І 408 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Процеси європейської інтеграції України зумовлюють не лише трансформацію політико-правових інститутів, а й потребу в адаптації кримінального законодавства до стандартів правової держави, демократичного контролю над сектором безпеки і оборони, а також верховенства права у сфері військової юстиції.

У цьому контексті особливої уваги потребує питання належної кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 Кримінального кодексу України, які охоплюють такі діяння, як самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство [1]. З огляду на об'єкт цих кримінальних правопорушень, вони посягають на встановлений порядок несення військової служби, а отже, мають особливу суспільну небезпеку, що вимагає належної правової реакції з боку держави.

У практиці органів досудового розслідування виявляються численні труднощі, які обумовлені як нормативними, так і фактичними аспектами. Ключова проблема полягає у встановленні юридично значимих обставин, що визначають межі складу кримінального правопорушення. Перш за все часто залишаються недостатньо дослідженими або ототожнюються з формальним фактом відсутності особи в підрозділі. Натомість принцип правової визначеності, який є однією з базових вимог Європейської конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ, вимагає чіткого встановлення не лише фактичних обставин, але й правових критеріїв кримінальної відповідальності.

Окрему складність становить ситуація з обліком особового складу. У низці випадків відсутній узгоджений механізм ведення паперових та електронних реєстрів, що значно ускладнює встановлення точного часу та місця зникнення військовослужбовця. Відсутність належного документального забезпечення призводить до викривлення фактичних обставин справи, унеможлиблює достовірне встановлення мотивів особи, що є критичним для правильної кваліфікації за ст. 407 або ст. 408 КК України. Порушення облікових процедур, у свою чергу, суперечить зобов'язанням України в контексті реформування сектору оборони відповідно до стандартів НАТО і ЄС, які передбачають прозорість та підзвітність військової системи.

Залишається проблемною й практика службових розслідувань, що здійснюються командирами військових частин. Часто в основу таких розслідувань покладаються неналежні докази, зокрема, пояснення військовослужбовців, які не знайомі особисто з відповідною особою або не можуть підтвердити факт його присутності чи відсутності у частині. Подібна практика порушує як вимоги кримінального процесуального законодавства щодо допустимості доказів, так і європейські стандарти щодо забезпечення ефективного розслідування. Кваліфікація таких дій як самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства у багатьох випадках спирається не на належну правову оцінку доказів, а на припущення, що суперечить презумпції невинуватості.

Актуальною також залишається проблема безпідставного внесення осіб до списків самовільно залишивших військову частину. Йдеться про випадки, коли військовослужбовець був направлений у відрядження до іншої частини, перебував на лікуванні після поранення або визнаний безвісно зниклим. У таких ситуаціях відсутність координації між командуванням, ВСП, медичними установами та органами досудового розслідування призводить до хибної кваліфікації, що має як правові, так і соціальні наслідки. В умовах європейської інтеграції України, подібна недбалість виглядає особливо

неприпустимою, адже держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення правової визначеності, дотримання стандартів справедливого судочинства та належної правової процедури.

Додатковою обставиною, що ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України, є непоодинокі випадки незаконного зарахування до військових частин осіб, які не є військовозобов'язаними або мають право на відстрочку. Так, на практиці мають місце випадки, коли студенти денної форми навчання, які відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також постанови КМУ № 518 від 07.05.2022 (із змінами), мають законне право на відстрочку, визнаються такими, що самовільно залишили військову частину [3, 4, 5, 6].

Зокрема, у справі, розглянутій Харківським окружним адміністративним судом 27.03.2023, студент Харківського національного університету будівництва та архітектури оскаржив наказ командира про його зарахування до військової частини та призначення на посаду. Суд дійшов висновку, що за відсутності належного призову через ТЦК дії командування були незаконними, а сам студент не підлягав мобілізації в силу свого правового статусу.

Зі схожими правовими ситуаціями держава зіткнулася на початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України, коли значна кількість громадян добровільно прибувала до пунктів територіальної оборони, але в подальшому без укладення контрактів, без проходження ВЛК та оформлення через ТЦК були включені до складу військових частин. Так деякі з них були визнані такими, що самовільно залишили військову частину, без з'ясування законності їх перебування у складі ЗСУ. Така практика суперечить положенням Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також порушує конституційні гарантії прав людини, зокрема право не бути незаконно притягнутим до кримінальної відповідальності [3].

Правову оцінку цим питанням дав і Верховний Суд України. У постанові від 11.04.2024 у справі № 520/7954/22 зазначено, що командири військових частин не мають повноважень призивати на військову службу осіб, які не є військовозобов'язаними – така компетенція належить виключно територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки. Таким чином, дії командирів, які зараховують осіб без проходження передбаченої законом процедури, є неправомірними, а отже, їхні накази не можуть слугувати належною підставою для кваліфікації подальших дій таких осіб як кримінальні правопорушення, передбачені ст. 407 чи 408 КК України [8].

Сучасне законодавство України справді не забороняє добровільної участі осіб у військовій службі під час мобілізації. Проте така участь повинна реалізовуватись у межах правових процедур: з укладенням контракту або з оформленням мобілізації через ТЦК. Будь-яке порушення цієї процедури не може автоматично створювати кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини.

Таким чином, проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України, мають нормативно-правове і практичне підґрунтя. В умовах європейської інтеграції особливої актуальності набуває необхідність вдосконалення підходів до ідентифікації ознак складу кримінального правопорушення, запровадження чітких стандартів доказування, забезпечення правової визначеності та дотримання принципу пропорційності. Такий підхід відповідає як Конституції України, так і зобов'язанням держави у сфері адаптації національного права до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи.

Отже, у контексті європейської інтеграції України та імплементації міжнародних стандартів у сфері військової юстиції, актуальним є вдосконалення підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 і 408 КК України. З огляду на це, необхідно наголосити на низці практичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності розслідування та правозастосування.

Передусім, важливим завданням є системне вдосконалення обліку військовослужбовців шляхом впровадження електронних інформаційних систем, що забезпечать оперативний та достовірний обмін даними між підрозділами та військовими комісаріатами.

Водночас, необхідно встановити чіткі механізми взаємодії між Військовою службою правопорядку та слідчими органами, які повинні передбачати оперативне надання матеріалів службових розслідувань, а також сприяння у забезпеченні явки свідків і посадових осіб для участі у слідчих діях.

Ключовим аспектом є належна організація службового розслідування командирами військових частин з дотриманням вимог законодавства, що передбачає ретельну перевірку обставин відсутності військовослужбовців, зокрема підтвердження поважних причин їхньої відсутності та унеможливлення формального підходу до документування.

Для забезпечення ефективності досудового розслідування слід передбачити можливість проведення допитів військовослужбовців та командирів у режимі відеоконференції, що є особливо актуальним в умовах оперативного реагування та дотримання процесуальних строків.

Крім того, важливо посилити відповідальність командирів військових частин за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 383 КК України, що дозволить мінімізувати випадки зловживань та підвищить рівень довіри до військової юстиції.

Реалізація зазначених заходів сприятиме не лише гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими стандартами, а й підвищенню правової культури та дисципліни у військових формуваннях України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.06.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.06.2025).
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. Дата оновлення: 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 24.06.2025).
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Дата оновлення: 30.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 24.06.2025).
5. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо надання відстрочки від призову: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. № 518. Дата оновлення: 15.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2022-п> (дата звернення: 24.06.2025).
6. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 1547. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1547-2022-п> (дата звернення: 24.06.2025).
7. Про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008> (дата звернення: 24.06.2025).
8. Постанова Верховного Суду від 11.04.2024 у справі № 520/7954/22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/24834> (дата звернення: 24.06.2025).

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНИ З ACQUIS COMMUNAUTAIRE У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У процесі євроінтеграції України особливого значення набуває гармонізація національного законодавства та правничої термінології з *acquis communautaire* (далі – *acquis*). Відповідно до статті 1 Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», *acquis communautaire* (*acquis*) - правова

система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [1]. Цей процес є неминучим при вступі країни до Європейського Союзу (далі - ЄС) згідно з Копенгагенськими критеріями. На сьогодні Україна активно здійснює процес адаптації національного законодавства у відповідність з *acquis*, тобто здійснює приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis*. Разом з цим процесом з'явилася потреба у правовому розумінні правничої термінології ЄС та правильному застосуванні її у національному законодавстві України. Для цього необхідно здійснити гармонізацію правничої термінології з *acquis*.

Гармонізацію правничої термінології з *acquis* означає узгодження українських правових термінів із тими, що закріплені в актах ЄС. Йдеться не про механічне калькування термінів, а про створення єдиної мовно-правової матриці, де термін у національному праві відповідає змісту і функції термінам у праві ЄС. Важливо, щоб правничі термінологія мала однакове значення як в національному законодавстві України так і в актах ЄС, в іншому випадку, адаптація національного законодавства у відповідність з *acquis* буде неможливою, оскільки суди, юристи та науковці можуть оперувати спільними категоріями без ризику подвійного тлумачення, що є недопустимим. Використовуючи кожен новий термін у національне законодавство, потрібно знати його сутність, від цього залежить якість нормативно-правових актів країни, тому важливо здійснити гармонізацію правничої термінології.

Правничі термінологія – це система правових термінів, які позначають та чітко окреслюють правове явище, що використовується у правотворчості, юридичній мові та правових наук [2, с.58].

Гармонізація правничої термінології з *acquis* - це процес узгодження державою правничих термінів із термінологією ЄС, забезпечуючи однакове їх правове значення, для уникнення колізій у тлумаченні та зберігаючи національну правову ідентичність держави.

Євроінтеграційний курс України зумовлює активне впровадження правничої термінології ЄС, оскільки відбувається адаптація національного законодавства до *acquis*. Попри те, що ЄС підкреслює право держав-членів і кандидатів зберігати мовну специфіку, у праві ЄС існують терміни, які не мають точного відповідника в національній мові. До прикладу, «Single market» часто перекладають як «єдиний ринок», але в праві ЄС цей термін має ширше значення: це простір без внутрішніх кордонів, де діють чотири свободи (товари, послуги, капітал, люди). В Україні такого інтеграційного рівня ще немає, тому прямого аналога нема. У таких випадках країни змушені застосовувати терміни в оригіналі та вводити нові категорії до національного правопорядку. ЄС розробила єдину правничу термінологію для ефективного функціонування свого права в 24 офіційних мовах держав-членів. Але зі вступом нових держав виникла необхідність адаптації правових понять у спосіб, який зберігає автентичність національного права. Як зазначає

Президент Суду ЄС Ленартс К., *acquis* має «універсальний каркас», але кожна країна імплементує його у спосіб, що відповідає її правовій традиції [3, с. 12]. Отже, держави адаптуючи національне законодавство до *acquis* можуть максимально зберігати ідентичність країни. Важливим є не втратити мовну ідентичність запозичуючи термінологію іншомовного погодження. Законодавці, правники та науковці мають ґрунтовно підходити до питання введення правничої термінології права ЄС у національне законодавство України. Перед вживанням нової термінології необхідно переконатися чи не присутній відповідник в національній мові і тільки після цього вводити термінологію іншомовного значення. Тільки у такий спосіб вдасться максимально зберігати національну мовну ідентичність держави.

Для ефективного та безконфліктного зближення правових систем необхідно формувати міждисциплінарні робочі групи з юристів, лінгвістів і фахівців з європейського права для розробки автентичних термінів. ЄС функціонує у 24 офіційних мовах, і точність термінології забезпечується саме через багаторівневу співпрацю фахівців. Україна, прагнучи вступити до ЄС, має наслідувати цю практику, щоб гармонізація була ефективною та безконфліктною. Поєднання фахівців з різних галузей дозволить збалансувати юридичну точність, мовну коректність та відповідність європейським стандартам, що є ключовим для успішної інтеграції.

Зараз в Україні процес гармонізації національного законодавства з *acquis* здійснюється як на нормативному, так і на інституційному рівнях. В умовах отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС у 2022 році інтенсивність цього процесу істотно зросла, що обумовлено необхідністю виконання Копенгагенських критеріїв та рекомендацій Європейської комісії.

Інституційний аспект гармонізації передбачає діяльність низки органів. Зокрема, Верховна Рада України через Комітет з питань інтеграції України до ЄС здійснює правову експертизу законопроектів щодо їх відповідності *acquis*. Координаційну функцію в системі виконавчої влади виконує Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, тоді як Міністерство юстиції України забезпечує юридичний аналіз та переклад актів ЄС. Важливу роль відіграють міжвідомчі робочі групи, які формуються для опрацювання галузевих аспектів адаптації законодавства, включаючи розробку та унормування правничої термінології.

Разом із тим процес гармонізації стикається з низкою викликів. Зокрема, чимало правових понять *acquis* не мають точних відповідників в українському правопорядку, що ускладнює їх переклад та застосування. У практиці трапляються випадки механічного калькування термінів без урахування контексту, що створює ризик колізій і подвійного тлумачення. Саме тому актуальною є потреба у формуванні міждисциплінарних робочих груп, до складу яких входили б юристи, лінгвісти та фахівці з європейського права, здатні виробляти автентичні та водночас змістовно коректні терміни.

Отже, гармонізація правничої термінології з *acquis* є необхідною умовою ефективної євроінтеграції України. Вона забезпечує єдність правового розуміння термінів, уникає подвійного тлумачення та сприяє збереженню

національної ідентичності. Успішність цього процесу можлива лише за умови міждисциплінарної співпраці юристів, лінгвістів і фахівців з європейського права.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
2. Сьох К.Я., Гультай М.М. Особливості правничої термінології Європейського Союзу/*Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління*. № 6. Київ. 2022. С. 56-61 [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6\(24\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6(24)-56-61)
3. Lenaerts K. European Union constitutional law: The *acquis* and its constitutional identity // *European Law Review*. 2021. Vol. 46, Issue 1. P. 3–18. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760344/IPOL_STU%282024%29760344_EN.pdf?utm_source=chatgpt.com

Тернавська Вікторія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Права та свободи людини і громадянина становлять зміст конституційно-правової політики кожної цивілізованої держави, визначають гуманістичний вектор міжнародної політики співіснування та подальшої співпраці міжнародного товариства у XXI ст. Права і свободи мають бути конкретними та забезпеченими, що зумовлює необхідність викладати їх не просто як вид можливої та дозволеної поведінки, наприклад, кожен має право на повагу до його гідності згідно з частиною першою статті 28 чинної Конституції України. Визначаючи права і свободи, потрібно також указувати на їх охорону, захист, забезпечення, гарантування чи відтворення державою [1, с. 88]. Як слушно зауважують українські правознавці, «права людини, не підкріплені засобами їхньої реалізації та захисту, припиняють бути правами, перетворюючись у декларації» [2, с. 181]. Відповідно, гарантії реалізації та захисту прав і свобод є важливим елементом конституційно-правового статусу особи, а також тим чинником, що вказує на реальний стан правової державності, верховенства права та законності.

У правовій доктрині категорія «гарантії прав людини» визначається як «система загальних і спеціальних юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень» [3, с. 53]. До загальних гарантій відносять політичні, соціально-економічні, ідеологічні, які створюють відповідні належні умови для практичної реалізації конкретних прав і свобод. Спеціальні (юридичні) гарантії є визначені в законах та інших нормативно-

правових актах правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються та захищаються права і свободи людини і громадянина. Однак закріплення в Основному Законі держави основних прав і свобод та конкретизація їх змісту у нормативно-правових актах ще не гарантує особі можливість реалізації та ефективного захисту всіх цих прав і свобод. Саме тому Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 (справа про рівність сторін судового процесу) зазначив, що конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації, оскільки їх відсутність нівелює сутність конституційних прав і свобод, що призводить до їх суто декларативного характеру, неприйняттого для правової держави [4]. Однак, якщо гарантії реалізації окремих прав і свобод сьогодні зумовлені таким об'єктивним фактором, як воєнний стан, то гарантії захисту не можуть, на нашу думку, залежати від жодних обставин. Це питання має підвищене соціально-правове значення, оскільки кількість осіб, які постраждали від військової агресії Російської Федерації проти України, втративши своє майно та зазнавши поранень, фізичних і психологічних катувань, сексуального насилля, зростає в рази порівняно з періодом 2014–2021 років. При цьому, ступінь і характер втрат є різним для кожного, а тому кожна постраждала від військової агресії особа потребує індивідуального підходу та тієї допомоги, що гарантована для осіб з певним правовим статусом. Кількість загиблих серед цивільного населення зростає щомісяця. Так, за даними Управління Верховного комісара з прав людини у період з 24 лютого 2022 року по 31 березня 2025 року в Україні загиблих серед цивільного населення щонайменше 12 910 людей, у тому числі 682 дитини, та майже 30 700 людей отримали поранення [5].

Організаційно-правові чи то інституційні гарантії – це визначені в нормативно-правових актах державні та недержавні інституції, які здійснюють на національному та міжнародному рівнях захист прав і свобод людини і громадянина юрисдикційними та неюрисдикційними способами (в цивільному праві форми). Так, відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України; кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [6]. Крім того, незалежними інституціями, які здійснюють ефективний захист прав людини є адвокатура, медіація, правозахисні громадські організації. Так, наприклад, за період роботи Секретаріату Уповноваженого з липня 2022 року по липень 2025 року в умовах повномасштабної війни було розглянуто понад 330 тис. звернень громадян, які перебувають в Україні і за кордоном; проведено 12 тис. моніторингових

візитів та відвідувань різних установ на предмет додержання прав людини; надано 11 тис. позицій до проєктів нормативно-правових актів, які спрямовані на поліпшення правового положення людини і громадянина в Україні; підготовлено понад 18 тис. рекомендацій органам публічної влади щодо усунення порушень прав людини та забезпечення умов для реалізації громадянами їх законних прав і свобод [7]. Серед недержавних інституцій можна відзначити Харківську правозахисну групу, яка вже протягом тридцяти років здійснює активний захист прав і свобод громадян, безкоштовно надаючи юридичні консультації та здійснюючи в окремих випадках представництво в суді, маючи також практичний досвід роботи з ЄСПЛ.

Велика робота проводиться і на міжнародному рівні щодо захисту українських громадян, постраждалих від російської військової агресії. Так, з метою реалізації пункту 4 Української Формули миру, який передбачає звільнення українських військовополонених, незаконно утримуваних цивільних осіб і повернення незаконно вивезених українських дітей, у 2024 році було створено Робочу групу при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими, до якої увійшли Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Офіс Генерального прокурора, СБУ, представники громадських організацій. Серед основних завдань Робочої групи: координація зусиль на рівні ООН та інших міжнародних організацій; адвокація, яка включає розширення переліку майданчиків, що можуть використовуватися для обговорення повернення громадян до України; робота над ідентифікацією місць утримання та переміщення українських громадян, які утримуються на території Російської Федерації і тимчасово окупованих територіях; безпосередній доступ та механізм повернення українських громадян тощо. Крім того, Комісар Ради Європи з прав людини опублікував у липні 2025 року спеціальний Меморандум щодо елементів прав людини для миру в Україні, в основу якого лягли *аналітичні матеріали українських правозахисних організацій щодо звільнення цивільних осіб, які незаконно утримуються Російською Федерацією* [8]. У цілому, результатом спільної роботи органів державної влади України з неурядовими організаціями за посередництва міжнародних партнерів є періодичне звільнення з російського полону українських військових, повернення з території Російської Федерації та тимчасово окупованих територій незаконно утримуваних цивільних громадян України та повернення насильно вивезених українських дітей. Зокрема, станом на липень 2025 року в рамках обміну в Україну повернуто 5757 військовополонених, 294 цивільних заручників, 1378 дітей [9].

Водночас, незважаючи на ефективну роботу державних і недержавних інституцій, залишаються питання, які можуть бути вирішені виключно в судовому порядку, зокрема, захист людської гідності українських громадян, які пройшли через фільтраційні табори, зазнавши не лише фізичного насилля, але і психологічного тиску та морального приниження. Однак саме питання захисту людської гідності є найбільш складним та потребує дієвого механізму, що не залежатиме від бажання держави-агресорки виконувати рішення національних і міжнародних судових інституцій. Таким чином, одним із

важливих завдань конституційно-правової політики на сьогодні є удосконалення всього механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина, де одним із важливих елементів є гарантії захисту.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М., Тернавська В. М., Колодій О. А. Модернізація Конституції України – головний напрямок правотворчої діяльності в умовах післявоєнного відновлення. *Нове українське право*. 2024. № 1. С. 83-92.
2. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. Х.: Право, 2017. 952 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>
5. ООН: В Україні загинуло щонайменше 13 тисяч цивільних. DW. 08.04.2025. URL: <https://www.dw.com/uk/oon-z-pocatku-vtorgnenna-rf-v-ukraini-zaginulo-sonajmense-13-tisac-civilnih/a-72179370>
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Офіс Омбудсмана виконує важливу місію – захист прав людини. *Омбудсман України*. 01.07.2025. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/ofis-ombudsmana-vikonuye-vazhlivu-misiyu-zahist-prav-lyudini
8. Комісар Ради Європи з прав людини у своєму меморандумі використав Стратегію звільнення цивільних, розроблену Центром громадянських свобод. *Центр громадянських свобод*. 14.07.2025. URL : <https://ccl.org.ua/news/komisar-rady-yevropy-z-prav-lyudyny-u-svoeyemu-memorandumi-vykorystav-strategiyu-zvilnennya-czyvilnyh-rozroblenu-czentrom-gromadyanskyh-svobod/>
9. Україна повернула з полону понад 5750 українців, з яких майже 300 цивільних – Лубінець. *Дзеркало тижня*. 02 липня. 2025. URL : <https://zn.ua/ukr/war/ukrajina-povernula-z-polonu-ponad-5750-ukrajintsiv-z-jakikh-majzhe-300-tsivilni-lubinets.html>

Тимчишин Павло,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВСТУПУ ДО ЄС: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Трансформація інституту публічної влади в Україні у контексті вступу до ЄС охоплює масштабні конституційно-правові зміни, спрямовані на інтеграцію національної системи врядування у європейський правовий простір. Об'єктом дослідження є система органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а предметом – вплив євроінтеграційних процесів на їхній конституційний статус, повноваження та взаємодію. Така трансформація зумовлюється необхідністю впровадження принципів верховенства права, демократії, дотримання прав людини та доброго врядування, які закладено у Копенгагенських критеріях та Договорі про Європейський Союз. Визнання стратегічного курсу на членство в ЄС на рівні Конституції стало важливим етапом політико-правової ідентифікації України з європейською спільнотою, а подальші реформи визначаються вимогами адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*.

Конституційна основа поділу влади в Україні визначена статтями 6 і 8 Конституції, які гарантують незалежність, рівновагу та взаємний контроль між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади [1]. У 2019 році внесення до Конституції положень про європейську ідентичність українського народу та незворотність європейського курсу відкрило простір для подальших глибинних змін у структурі публічної влади [2]. Законодавчі зміни останніх років орієнтуються на забезпечення прозорості, підзвітності, ефективного розподілу повноважень і високої якості законодавчого процесу. Верховна Рада України все активніше запроваджує процедури імплементації європейського права, створює профільні комітети, вдосконалює експертне забезпечення й парламентський контроль за урядовими ініціативами. Запроваджено підходи до правового регулювання, що відповідають принципам пропорційності, правової визначеності, заборони зловживання владою, а також забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень.

Виконавча влада в процесі євроінтеграції отримала нові інституційні та функціональні завдання. На уряд покладено координацію виконання

дорожньої карти реформ, розробленої відповідно до методології Європейської комісії, яка охоплює сотні конкретних завдань щодо наближення законодавства до *acquis* ЄС. Значну увагу приділено розвитку державної служби, підвищенню прозорості та підзвітності, запровадженню електронного урядування й реформі публічних закупівель. Місцеве самоврядування адаптується до європейських стандартів децентралізації, бюджетної автономії, управлінської спроможності, а також формування ефективних інструментів громадської участі. Ці зміни сприяють більш якісному та адресному виконанню функцій публічної влади, підвищенню довіри до органів управління й гармонізації з практиками країн-членів ЄС.

Реформа судової влади, натомість, відзначається особливим акцентом на незалежності та ефективності судочинства. Впровадження нових підходів до відбору суддів, функціонування органів суддівського самоврядування, антикорупційних механізмів, а також впровадження стандартів справедливого суду та рівного доступу до правосуддя відповідає європейським орієнтирам. Венеційська комісія неодноразово підкреслювала важливість незалежності Конституційного Суду як гаранта верховенства Конституції, обов'язковості його рішень для інших органів влади, а також необхідності повного дотримання рішень суду навіть у випадках, коли вони є непопулярними чи викликають суспільну дискусію. Українське законодавство у сфері судової реформи системно оновлюється відповідно до висновків міжнародних партнерів та з урахуванням новітньої європейської практики [3].

Процес адаптації національного права до *acquis communautaire* є ключовим інструментом гармонізації системи публічної влади з правовим простором ЄС. Україна, як країна-кандидат, повинна забезпечити ефективну імплементацію усіх 35 розділів *acquis*, включно з політичними критеріями, свободою пересування, судовою реформою, антикорупційними інструментами [4]. Відкриття переговорних кластерів з ЄС супроводжується аудитом практик, інституційних механізмів, а також оцінкою здатності державних органів до виконання зобов'язань за європейськими стандартами. Поступове закріплення пріоритету права ЄС у національній правовій системі, а також створення спеціальних адміністративних та судових структур для застосування норм ЄС є невід'ємною складовою цього процесу. Кожен етап переговорів супроводжується внесенням змін до національного законодавства, що має підвищувати рівень захисту прав людини, прозорості діяльності органів влади, а також професіоналізм та незалежність публічного управління [5].

Науковий аналіз цього процесу засвідчує унікальність української моделі трансформації публічної влади у порівнянні з країнами Центральної та Східної Європи, які вже пройшли шлях адаптації до *acquis*. Серед актуальних проблем залишається забезпечення реальної незалежності суддів, повне впровадження електронного урядування, посилення підзвітності органів виконавчої влади, розширення участі громадян у процесах прийняття рішень [6]. Для подальшого прогресу доцільно поглибити координацію між різними гілками влади, забезпечити систематичну оцінку ефективності реформ та розвивати

партнерство з європейськими інституціями на всіх рівнях управління.

Підсумовуючи, трансформація інституту публічної влади в Україні у контексті європейської інтеграції є складним, поетапним і багатовимірним процесом, що охоплює всі гілки влади, їхню взаємодію, адаптацію законодавства, реформу інституційних механізмів та практик управління. Конституційно-правовий вимір цієї трансформації полягає у встановленні національних стандартів, сумісних із європейськими цінностями та *acquis communautaire*. Успіх цього процесу визначатиметься не лише імплементацією формальних змін, а й здатністю інститутів публічної влади забезпечити реальний захист прав людини, ефективність державного управління, верховенство права та добросовісність політичної системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 16.06.2025).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) [Електронний ресурс] : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2019. № 9. Ст. 50. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 16.06.2025).
3. GIZ. Зміцнення верховенства права України для вступу до ЄС [Електронний ресурс] // Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). – Режим доступу: <https://www.giz.de/en/worldwide/200872.html> (дата звернення: 16.06.2025).
4. Сугак Л. 529 необхідних змін. Чому дорожня карта з верховенства права наближає Україну до ЄС [Електронний ресурс] // Європейська правда. 2025. 11 черв. Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/06/11/7213526/> (дата звернення: 16.06.2025).
5. Висновок спільний терміновий Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) щодо рішення КСУ № 13-р/2020 [Електронний ресурс] // Конституційний Суд України. 2020. 10 груд. Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/novyna/veneciyska-komisiya-parlament-ta-vykonavcha-vlada-mayut-povazhaty-rol-konstytuciynogo-sudu> (дата звернення: 16.06.2025).
6. Treaty on European Union (Summaries of EU Legislation) [Електронний ресурс] // EUR-Lex. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:114536> (дата звернення: 16.06.2025).

Ткачук Юрій Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Вартилицька Інна Анатоліївна,
професор кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ

В правових науках вважається, що санкція розкриває суть правового явища та юридично закріплену його форму. Існують науково обґрунтовані позиції, що санкція – це частина норми права, яка містить вказівку на вид відповідальності за порушення приписів диспозиції норми та на засоби державного примусу, які застосовуються спеціальними органами держави за порушення вимог диспозиції норми; вказує на заходи державного впливу, що застосовуються до порушника того правила, що передбачено диспозицією [1, с. 134]. Наявність множинності визначень поняття санкції норми права є закономірною, оскільки стрімкий розвиток юридичної науки, формування численних юридичних шкіл сприяє вдосконаленню поглядів на всі юридичні категорії [2, с. 463].

Кримінально-правова санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності протиправного діяння, розкриває правовий аспект покарання, указуючи на його вид і обсяг [3, с. 42]; санкція є необхідною частиною статті (норми) Особливої частини КК [4, с. 80]; частина статті Особливої частини КК, де визначено вид та розмір покарання за вчинення діяння. У більш широкому розумінні санкцію охоплюються й норми Загальної частини КК, де передбачено інші заходи кримінально-правового впливу, які застосовуються до осіб, які вчинили протиправне діяння [5, с. 127]; частина норми, яка визначає вид і міру покарання за вчинення передбаченого диспозицією суспільно-небезпечного діяння [6, с. 31]; частина кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і є формально визначеною об'єктивно-суб'єктивною моделлю заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили протиправне діяння [7, с. 101].

У кримінальному праві санкція розуміється як самостійна норма кримінального права; структурний елемент двочленної охоронної норми кримінального права; структурний елемент тричленної норми права, яка

одночасно є регулятивною (запобіжною) й охоронною (відновлювальною) [8, с. 29–30]. Відокремлене існування диспозиції і санкції неможливо, адже санкція є необхідним елементом правової норми, а щодо категорій «кримінальна відповідальність», «покарання», «кримінально-правова санкція», то слід зазначити, що вони не є тотожними, але є взаємопов'язаними та взаємозалежними [3, с. 136].

Слід вказати, що розуміння санкції як частини статті КК, що містить вказівку на вид та розмір покарання та є обов'язковою складовою статті (або частини статті) Особливої частини КК, що містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння [3, с. 42], викликає наукові дискусії з декількох причин. По-перше, у КК наслідки кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, не можна ототожнювати лише з покаранням, оскільки особу можуть засудити без призначення покарання або ж звільнити її від відбування призначеного покарання з випробуванням. По-друге, ці негативні наслідки для винного містяться в нормах Загальної частини КК. Тобто, санкція є правовою формою виявлення кримінальної відповідальності [9, с. 62]. Санкція кримінально-правової норми наділена ознаками санкцій інших правових норм, але вона не може не мати лише її притаманних специфічних рис. Законодавча регламентація покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання не завжди є адекватною санкції норми КК, оскільки не всі положення, що містяться в КК, мають відношення до санкції.

А.А. Вознюк вказує, що визначення санкції через покарання не повною мірою враховує сучасні здобутки науки кримінального права, адже покарання є ключовим елементом санкції, однак не єдиним. У зв'язку з цим, враховуючи наукові здобутки окремих вітчизняних науковців (Н.А. Орловської, В.В. Яроша, О.О. Книженко), дослідник стверджує, що санкція містить вказівку на кримінально-правові наслідки зазначеної в диспозиції поведінки. Такі наслідки можуть бути як негативними (у вигляді покарання), так і позитивними (у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового заохочення) [10, с. 644–646].

Говорячи про кримінально-правові санкції, слід зазначити, що в науковій літературі виділяються санкції кримінально-правової норми і санкції статті Особливої частини КК. Досить часто поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК» використовується як синонім поняття «кримінально-правова санкція». Вважається, що поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК» не є тотожним поняттю «кримінально-правова санкція», оскільки характеризує конкретну статтю чи частину статті Особливої частини КК. Поняття «кримінально-правова санкція» відноситься до поняття «кримінально-правова норма» кримінального права як галузі права взагалі. Як бачимо, «санкція статті чи санкція частини статті Особливої частини КК» є категорією кримінально-правового законодавства, а «кримінально-правова санкція» – категорією кримінального права як галузі права [2, с. 464]. Тому правильною є думка, що санкції норм

Особливої частини КК визначають покарання, які можуть бути призначеними судом за порушення правил поведінки, що містяться у диспозиціях відповідних статей. Санкціями статті (частини статті) Особливої частини КК визначений другий абзац статті (частини статті), що містить типізований варіант реакції на суспільно небезпечне діяння, який передбачає базовий перелік кримінально-правових заходів стимулювання виконання кримінально-правової заборони з вказівкою на їх види та, у абсолютній більшості випадків, межі [8, с. 357–358].

Як бачимо, поняття кримінально-правової санкції є набагато ширшим, більш абстрактним та виходить за межі поняття санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, охоплюючи інститути Загальної та Особливої частин КК [2, с. 464].

Список використаних джерел:

1. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Істина, 2007. 336 с.
2. Назимко Є.С., Коллер Ю.С. Поняття санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини Кримінального кодексу України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 461–464.
3. Денисова Т.А., Філей Ю.В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія. Київ, Центр навчальної літератури, 2008. 176 с.
4. Музика А.А., Горох О.П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2012. 404 с.
5. Мезенцева І.Є., Ярош В.В. Кримінально-правові санкції та заходи кримінально-правового впливу за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 (1). С. 126–130.
6. Кузнєцов О.В., Гіжевський В.К. Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях) : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 459 с.
7. Сидорук І. Санкції та покарання за розбещення неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 73 (2). С. 100–104. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.47>
8. Орловская Н.А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации, функционального анализа: монография. Одесса: Юрид. л-ра, 2010. 296 с.
9. Книженко О.О. Поняття санкцій у кримінальному праві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 79–84.
10. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІДЕАЛІЗМ ЯК ПЕРЕШКОДА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Загальновідомо, що правовий нігілізм є негативним явищем, яке полягає у недооцінці права, його здатності виступати регулятором суспільних відносин, свідомому ігноруванні або скептичному, зневажливому ставленні до законів, нормативного порядку. Проте протилежне йому явище – правовий ідеалізм так само шкідливий. Переоцінка права, його можливостей впливати на суспільство за допомогою законів, саме так можна охарактеризувати правовий ідеалізм, не менш деструктивне явище. В практичному плані не можна покладати на право великі надії, адже перш за все потрібні соціальні, економічні, політичні, організаційні та інші умови і засоби у поєднанні із дієвим законодавством. Закон оформлює суспільні відносини, що склалися в суспільстві. Всі перетворення, реформи, що відбуваються в державі потребують нормативного закріплення. Проте прийняття законів, якими б демократичними та прогресивними вони не були, як би не відповідали міжнародним стандартам та європейським цінностям, автоматично не вирішує проблеми в суспільстві. Сподівання на це є правовим ідеалізмом. Мало наповнити законодавство потрібними нормами, вони повинні відповідати реальному стану розвитку громадянського суспільства та бути забезпечені відповідними гарантіями реалізації, інакше нічого не варті. Наявність закону, який по суті не дієвий, породжує недовіру до законодавства та до держави в цілому. Одним із проявів правового ідеалізму є конституційний ідеалізм. Явище, сутність якого полягає в тому, що на Конституцію як основний закон держави та на конституційне законодавство в цілому покладають дуже великі надії. Проте реальний порядок здійснення державної влади, реалізації конституційних принципів, забезпечення закріплених прав і свобод громадян тощо іноді істотно відрізняються від порядку, закріпленого в Конституції. Саме тому існують поняття фактична та юридична конституція, між якими іноді суттєва прірва, викликана і конституційним ідеалізмом серед іншого також. Наприклад, національна Конституція проголошує Україну соціальною державою. В другому розділі Основного закону закріплене широке коло соціальних прав громадян, проте чи забезпечені вони насправді? Чи був врахований рівень економічного розвитку держави при закріпленні соціальних можливостей людини? Чи діють гарантії реалізації соціальних справ насправді? Норми конституційного законодавства перетворюються на

декларації без запровадження належного механізму їх реалізації, що в свою чергу призводить до конституційного нігілізму – негативного ставлення до Конституції, як до документа, який має лише декларативний характер, і хоча містить норми, що відтворюють в цілому цінності конституціоналізму та міжнародні стандарти насправді не діє. Це підриває авторитет влади і держави в цілому та не дозволяє рухатися далі на шляху побудови демократичної, правової держави, розвитку громадянського суспільства.

Особливо явище конституційного ідеалізму небезпечне та шкідливе на шляху до європейської інтеграції. Україна як кандидат на вступ до Європейського Союзу повинна відповідати певним критеріям, що потребує серед іншого прийняття ряду нормативно-правових актів для врегулювання тих чи інших відносин, реформування демократичних інституцій тощо. Так, політичні та правові вимоги, які повинна виконати держава-кандидат, безпосередньо пов'язані із вдосконаленням діючого конституційного законодавства у сфері правосуддя, свободи слова, захисту прав меншин та адаптацією законодавства до норм ЄС. Наприклад, однією з основних умов оцінки готовності країни до вступу в ЄС є верховенство права. Кандидати на членство мають продемонструвати відповідність цінностям і стандартам ЄС, особливо у сфері судочинства. Виміряти прогрес у сфері верховенства права дуже складно – цю сферу кожна держава здебільшого регулює на власний розсуд, орієнтуючись на міжнародні стандарти. Копенгагенські критерії наголошують на стабільних демократичних інститутах та дотриманні *acquis communautaire*. Дослідження, що проводяться незалежними експертами щодо результативності, наприклад, судової реформи в Україні свідчать про те, що в цій сфері поряд із досягненнями ще багато проблем [1, с. 11-12]. Їх аналіз вказує на те, що прийняття прогресивних законів не достатньо для успішної реформи. На сьогодні єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні немає кворуму, оскільки суб'єкти призначення суддів Конституційного Суду України не здійснюють таке призначення, хоча кандидати відібрані відповідно до запровадженої реформою демократичної процедури. Таким чином, розгляд окремих конституційних звернень фактично зупинений, що не сприяє утвердженню ідей конституціоналізму та верховенства права в державі. Інший приклад - в Україні достатньо розвинуто антидискримінаційне законодавство, проте існують проблеми в сфері відповідальності за дискримінаційні дії. Законопроекти, що встановлюють адміністративну відповідальність за дискримінаційні дії не пов'язані з насильством, багато років перебувають на розгляді Верховної Ради України. У звіті Європейської комісії з детальною оцінкою поточного стану та прогресу, досягнутого країнами-кандидатами, зазначено, що Україна, незважаючи на повномасштабне вторгнення, переглянула своє законодавство щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин, і просунулась у впровадженні важливих реформ у рамках Плану для України. Але проблеми лишаються і Комісія на них звертає увагу. Щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, то в травні 2025 р. Міністерство юстиції України запустило розробку Національної програми адаптації національного законодавства до права ЄС як основу

системної трансформації українського законодавства, що наблизить Україну до членства в Європейському Союзі. Національна програма має стати універсальним інструментом, головною метою якого є створення цілісного, системного плану, що дозволить гармонізувати українське законодавство з правом ЄС у повному обсязі. Програма охоплює не лише формальну транспозицію актів ЄС, але й інституційні зміни, необхідні для реальної імплементації європейських стандартів. Це дозволить Україні системно впроваджувати реформи в усіх сферах відповідно до *acquis* ЄС, що в принципі є ключовим завданням. Прийняття законів повинно супроводжуватися запровадженням механізмів їх реалізації, необхідними інституційними змінами. Конституційний ідеалізм представників органів державної влади, які намагаються якнайшвидше прийняти необхідні для вступу в ЄС закони без, в одних випадках, врахування реальної спроможності держави до їх втілення, в інших - без впровадження механізму їх реалізації, не наближає державу до Європейського Союзу. До того ж рівень правової культури та свідомості українського суспільства також повинен бути врахований, адже від нього залежить правореалізація. З іншого боку відсутність нормативного врегулювання відносин, які потребують врегулювання, і є вимогою щодо вступу в ЄС також віддаляє строки набуття членства. Зрозуміло, що європейська інтеграція вимагає надійної правової основи в політичній, правовій, економічній сферах. Проте необхідно щоб державний апарат чітко розумів межі та реальні можливості законів та запроваджував дієвий порядок їх втілення в життя із врахуванням реалій сьогодення. Держава, яка поділяє європейські цінності та втілює їх у життя не може бути створена шляхом суто прийняття необхідних законів як того вимагають європейські партнери. Факт наявності необхідного законодавства сам по собі нічого не змінює. Намагання зробити все як в розвинутих європейських державах незалежно від реальних можливостей і є ідеалізмом. Закони самі по собі нічого не змінюють, якщо вони не працюють. Конституційний ідеалізм представників органів державної влади необхідно викорінювати як явище, шляхом підвищення рівня правової культури та професіоналізму. Законодавець повинен вміти передбачати наслідки правотворчості, розуміючи реальну ситуацію в суспільстві, його готовність до реформ та реальну спроможність держави їх втілювати. Крім того, основні зусилля, спрямовані на входження у європейське співтовариство, зводяться нанівець без утвердження ідей конституціоналізму, насамперед слід зосередити увагу на неухильному виконанні Конституції та конституційного законодавства, яке в цілому втілює ці ідеї. Це тривалий процес, що вимагає високого рівня правової свідомості та правової культури як представників органів влади так і населення.

Таким чином, в умовах європейської інтеграції рівень професіоналізму та компетентності представників органів державної влади повинен бути таким, щоб: забезпечувати ефективну законотворчу діяльність, усуваючи прогалини в законодавстві та закладаючи основу для необхідних для інтеграції реформ із врахуванням реалій сьогодення; створювати дієві механізми реалізації прийнятих норм; впроваджувати за необхідності інституційні зміни для

ефективної правореалізації. Всі зазначені процеси повинні відбуватися за максимальної взаємодії усіх гілок влади, інакше будемо мати справу з посиленням іншого явища – конституційного нігілізму, боротися з яким набагато складніше, а деструктивний вплив на суспільство якого більш масштабний.

Список використаних джерел:

1. Як вдосконалити підхід до формування цільових індикаторів ЄС у кластері “Фундаментальні сфери”. Публічний звіт. Український центр європейської політики. 2024. 35с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/ucerp_anual_report_2024.pdf

Хальота Андрій Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,
виконуючий обов’язки провідного
наукового співробітника відділу
дослідження проблем
правотворчості та адаптації
законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз
Національної академії наук України

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європейська інтеграція є незворотним стратегічним курсом України, що був офіційно закріплений у Конституції України у 2019 році [1]. Отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі у червні 2022 року [2] відкрило нову, інтенсивну фазу цього процесу. Центральним елементом інтеграції є масштабна трансформація та адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу, відомого як *acquis communautaire*. Цей процес є безпрецедентним за своїм обсягом та складністю, охоплюючи практично всі сфери суспільного життя – від економіки та фінансів до соціальної політики, екології та правосуддя.

Успішна реалізація цього завдання потребує не лише реактивного підходу до існуючих вимог, а й проактивного – тобто ефективного прогнозування законодавчої діяльності. Прогнозування дозволяє завчасно виявляти потенційні проблеми, готувати необхідні законодавчі ініціативи, оптимізувати ресурси та мінімізувати ризики на шляху європейської інтеграції.

Прогнозування законодавства розглядається як складова частина правового прогнозування. Поняття юридичного прогнозування повинне базуватись на комплексному аналізі останнього як одного з видів соціального прогнозування, що дозволяє сформулювати основні ознаки, положення та принципи прогностичного дослідження, які втілюються в досягненні

майбутнього держави та права [3].

У контексті європейської інтеграції України, прогнозування законодавства України передбачає врахування європейських стандартів та правових норм, щоб забезпечити сумісність законодавства з вимогами ЄС. Тобто, цей процес не просто сприятиме еволюції національного права, але й допомагатиме цілеспрямованій адаптації до існуючої, динамічно змінюваної та постійно оновлюваної правової системи ЄС.

Основними об'єктами прогнозування в процесі гармонізації українського законодавства та наближенню до стандартів ЄС є:

- динаміка *acquis communautaire*, оскільки право ЄС – це жива матерія, яка постійно доповнюється новими директивами, регламентами, рішеннями Європейського Суду. Прогнозування цих змін дозволяє Україні завчасно готуватися до імплементації нових стандартів;

- секторальні пріоритети та "gap analysis", які передбачають визначення ключових галузей українського законодавства, що потребують першочергової гармонізації, а також виявлення "розривів" (gaps) між існуючим національним правом та вимогами ЄС. Це включає прогнозування строків імплементації певних блоків *acquis*;

- ресурсне забезпечення, оскільки воно передбачає оцінку необхідних фінансових, людських та експертних ресурсів, зокрема достатню кількість кваліфікованих юристів, перекладачів, які необхідно залучити до розробки, прийняття та впровадження нового законодавства;

- соціально-економічні наслідки, які проявляються у прогнозуванні потенційного впливу імплементації *acquis* на економічні показники (ВВП, інвестиції, експорт/імпорт), соціальну сферу (ринок праці, соціальний захист), конкурентоспроможність галузей економіки та якість життя громадян;

- інституційна спроможність прогнозується щодо посилення спроможності державних органів, зокрема, судової системи, органів виконавчої влади, антикорупційних інституцій, до ефективного застосування європейського права.

Для ефективного прогнозування законодавчої діяльності на шляху до ЄС, що передбачає аналіз поточного законодавства, вивчення права ЄС, а також оцінку необхідних реформ, необхідно використовувати інтегрований підхід, який поєднує різні методи та інструменти, зокрема:

- моніторинг та аналіз *acquis communautaire*. Постійний моніторинг змін у праві ЄС, використання спеціалізованих баз даних (наприклад, EUR-Lex [4]), створення аналітичних центрів, що спеціалізуються на європейському праві;

- секторальний "gap analysis" та розробка дорожніх карт. Для кожного сектора економіки (енергетика, фінанси, сільське господарство тощо) необхідно проводити детальний аналіз невідповідностей національного законодавства *acquis* та розробляти поетапні дорожні карти імплементації з чіткими термінами реалізації та відповідальними сторонами за імплементацію. Це дозволить прогнозувати обсяг та послідовність законодавчих змін;

- оцінка впливу регулювання (Regulatory Impact Assessment - RIA), яка передбачає проведення системного аналізу потенційних економічних,

соціальних, екологічних та інших наслідків імплементації європейських норм ще до розробки відповідних законопроектів [5]. Це дозволяє прогнозувати не лише потреби законодавчих змін, а й наслідки їх впровадження;

- сценарне планування та стратегічний аналіз. Розробка та постійне оновлення сценаріїв розвитку подій, що враховують різні політичні, економічні та геополітичні чинники, що впливають на темпи та пріоритети законодавчої гармонізації до *acquis*;

- залучення експертного середовища та публічні консультації. Активне використання досвіду та знань вітчизняних та міжнародних експертів через консультативні групи, круглі столи, фокус-групи. Проведення широких публічних консультацій щодо проектів законодавчих актів дозволяє отримати зворотний зв'язок від зацікавлених сторін та врахувати можливі наслідки;

- використання цифрових технологій. Розробка та впровадження автоматизованих систем управління законодавчим процесом, баз даних законодавства ЄС, інструментів для автоматизованого перекладу та порівняльного аналізу текстів законів. Це значно пришвидшує та спрощує процес прогнозування та розробки законодавства;

- системний моніторинг виконання Угоди про асоціацію шляхом проведення скринінгу. Постійний моніторинг прогресу у виконанні зобов'язань за Угодою про асоціацію є ключовим індикатором для прогнозування подальших законодавчих потреб та визначення пріоритетів.

Отже, прогнозування законодавства є ключовим елементом успішного шляху європейської інтеграції України. Воно дозволяє не лише реагувати на поточні вимоги ЄС, але й проактивно готуватися до майбутніх викликів, оптимізувати використання ресурсів, мінімізувати ризики та забезпечувати сталість реформ. Систематичний, науково обґрунтований та інституційно забезпечений підхід до прогнозування законодавчої діяльності є запорукою ефективного, скоординованого та успішного входження України до європейської правової, економічної та політичної системи. Незважаючи на складність *acquis communautaire* та виклики, спричинені триваючою військовою агресією, Україна має всі можливості для побудови сучасної та ефективної правової системи, що відповідає європейським стандартам і сприятиме її процвітанню як повноправного члена ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (Дата звернення: 13.06.2025).
2. European Council. (2022). *Conclusions on Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia*. 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57077/2022-06-23-euco-conclusions-ukraine-moldova-georgia-en.pdf> (Дата звернення: 13.06.2025).

3. Андріюк В. В. Юридичне прогнозування: поняття, ознаки, структура. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/elib/local/pv/1591.pdf> (Дата звернення: 13.06.2025).
4. EUR-Lex: Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (Дата звернення: 13.06.2025).
5. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 308 (зі змінами). *Офіційний вісник України*. 2004. № 10. Ст. 583. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF> (Дата звернення: 13.06.2025).

Халюк Сергій Олександрович,
завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УТВОРЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Утвердження та забезпечення демократичних європейських цінностей, принципів і стандартів у їх безпосередньому зв'язку з українською правовою дійсністю та воєнною реальністю є вкрай складним завданням. Виклики, з якими стикається українське суспільство в умовах повномасштабного вторгнення негативно впливають на функціонування всієї інституційної системи держави [1, с. 86]. Цілком очевидно, що загальна ефективність системи правосуддя безпосередньо пов'язана із забезпеченням верховенства права і функціонуванням інститутів влади виходячи із поваги до людських прав. Хоча в умовах війни, як правило, виникають обставини, які пов'язані із низкою обмежень людських прав, а тому, насправді, інституційно стійка система правосуддя якраз потрібна для забезпечення їх захисту у разі зловживань з боку виконавчої влади, сфера впливу якої істотно розширюється за вказаних умов [2, с. 47–48].

Саме тому, держава, в якій не забезпечується справедливість і не діє правосуддя, перестає бути правовою. Адже там, де немає справедливого суду, зникає довіра, руйнується закон і вмирає сама сутність державності. Відтак, судова реформа в Україні є одним із ключових елементів загальної трансформації правової системи держави і спрямована на зміцнення верховенства права й забезпечення справедливого судочинства. З моменту здобуття незалежності Україна неодноразово здійснювала спроби реформувати свою судову систему. Утім проблеми, що накопичувалися протягом десятиліть, залишаються актуальними і до сьогодні [3, с. 420].

Наразі, черговий етап судової реформи розпочався із внесення конституційних змін у червні 2016 року, а також прийняття Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про судоустрій та статус суддів», який покликаний реформувати систему судочинства. До основних напрямів

реформування судової системи України можна віднести: 1) зміцнення незалежності судової гілки влади від інших гілок влади та посадових осіб; 2) встановлення надійного механізму притягнення суддів до відповідальності за неправосудні рішення та корупційні правопорушення; 3) встановлення збалансованого взаємозв'язку між судовою та правоохоронною гілками влади; 4) встановлення надійніших важелів гарантування прав учасників судового процесу; 5) уніфікація судової практики та встановлення надійного механізму подолання правових прогалин і колізій; 6) удосконалення системи виконання судових рішень; 7) доступ громадськості до судочинства [4, с. 186].

Разом з тим, потрібно звернути увагу на промовисті маркери такі як рівень довіри серед громадян до різних інституцій, який щорічно заміряє КМІС. У одному з останніх опитувань (грудень 2024 р.) визначалось ставлення респондентів до одинадцяти інституцій держави. Так, рівень довіри до Верховної Ради за останній рік майже не змінився – 13% проти 15% у грудні 2023 року. Щодо уряду, то довіра до нього трохи вища, але також є низькою: нині довіряють 20%, а у грудні 2023 року таких було 26%. За рік збільшилась й недовіра до поліції: довіряють поліціантам 37%, а не довіряють 38%. У грудні 2023-го ці показники були на рівні 41% та 29% відповідно. Щодо рівня довіри судам та прокуратурі, то дослідники зазначають, що формально показники майже не змінилися за рік, втім, за іншими даними можна побачити загострення сприйняття ситуації зі справедливістю. Лише 12% українців довіряють судам і лише 9% довіряють прокурорам. Не довіряють – відповідно, 63% і 67% [5]. Такі показники є цілком однозначні та свідчать про недосконалість запроваджених реформ органів системи правосуддя, які стосуються як судів, так і органів прокуратури.

Є глибоке переконання в тому, що майбутнє реформування органів системи правосуддя повинно відбуватися з урахуванням міжнародних зобов'язань України. В статті 14 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року вказано, що сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів, а пріоритетними напрямками співробітництва у цій сфері є зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності, неупередженості та боротьба з корупцією.

В межах окресленої проблематики постає питання правового статусу прокуратури в Україні та шляхів її подальшого реформування, адже рівень довіри до цієї державної інституції залишається найнижчим. Загалом, система органів прокуратури посідає значне місце у функціонуванні більшості країн. Вона є своєрідним детектором рівня демократично-правових перетворень у державі. Законодавство України поки що зазнає трансформаційних змін. Важливо, щоб ці зміни були дійсно ефективним засобом подолання злочинності в країні, сприяли підвищенню довіри серед населення до прокуратури й давали змогу ефективно здійснювати свої повноваження. Активізація процесів євроінтеграції, удосконалення законодавства у напрямі посилення демократизації суспільства потребують прискорення перебудови

структури та уточнення функцій системи прокурорського нагляду, визначення шляхів і напрямів покращення їхньої діяльності. Україна, виконуючи взяті на себе зобов'язання перед європейською спільнотою, повинна довести свою спроможність створити дієву та злагоджену систему органів прокуратури, оскільки на сьогодні модель функціонування органів прокуратури є недостатньо розвиненою та ефективною [6, с. 191].

Віднесення прокуратури до органів системи правосуддя цілком охоплюється загальним підходом щодо формування рівності учасників судових спорів. Проте, існують законодавчі ініціативи щодо розширення наглядових функцій прокуратури у сфері прокурорського нагляду за дотриманням законності органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність (проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прокурорського нагляду за дотриманням законності органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність» № 13344 від 03.06.2025). Видається, що подібні ініціативи можуть в односторонньому порядку порушити баланс встановлений Конституцією України. При цьому, важливо відзначити, що Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затверджений Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023 наголошує на розширенні саме координаційної ролі прокуратури, а не посилення наглядової чи контрольної функції [7].

Додатковим аргументом слугує виключення з демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони органів прокуратури при збереженні судового контролю.

Таким чином, на даний момент дискусійним залишається питання статусу органів прокуратури в системі органів правосуддя. А тому, законодавцю необхідно привести у відповідність між собою законодавчі акти, які регулюють діяльність прокуратури та чітко обрати вектор розвитку в якому має бути спрямована прокуратура. Відтак, є важливим у найближчому майбутньому подолати двоякість природи цього державного органу, адже від правильного розуміння сутності та природи агентів держави залежить ефективність виконання ними їхніх функцій та повноважень.

Список використаних джерел:

1. Чеханюк Л.В. Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 85–95. DOI: 10.33270/02252901.10
2. Савчин М.В. Інституційна стійкість системи правосуддя та війна. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 31 жовтня 2024 р.). Чернівці, 2024. С. 47–54.
3. Ковач Я.В. Судова реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32(2). С. 419–439.

4. Когут Н.Д. Перспективи подальшого реформування судової системи України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 186–191.
5. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>
6. Костенко І.В., Огієвич С.М. Теоретико-правовий аналіз прогалин у реформуванні системи органів прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 191–194.
7. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>

Хізанов Олексій,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

МУНІЦИПАЛЬНА АВТОНОМІЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД: ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ПРИНЦИПАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ

Муніципальна автономія виступає ключовою умовою сталого розвитку громад, оскільки саме вона створює інституційну та правову основу для забезпечення балансу між інтересами держави й місцевого населення. В Україні цей принцип отримав значне підкріплення в процесі децентралізації, коли громади стали суб'єктами реального самоврядування, отримали власні повноваження та ресурси для здійснення соціально-економічних змін. Однак сам по собі лише формальний розподіл повноважень не гарантує сталого розвитку, якщо не підкріплений реальною фінансовою та організаційною автономією. Європейська хартія місцевого самоврядування, до якої приєдналася Україна, визначає основні стандарти автономії, орієнтуючи країни-учасниці на демократичну модель самоврядування, де громади є не адміністративними підрозділами держави, а самостійними публічно-правовими суб'єктами.

Одним із ключових принципів Хартії є положення про широку компетенцію органів місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах закону [1]. У сучасній Україні, попри поступову

гармонізацію із цими стандартами, наявні суттєві розбіжності між декларованими та фактичними можливостями громад. Українське законодавство закріплює принцип муніципальної автономії в Конституції та Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», а також у новому Законі «Про публічну владу на місцях», що має вступити в силу після завершення воєнного стану. Діючий закон передбачає обов'язковість затвердження статутів територіальних громад, процедури залучення мешканців до планування місцевого розвитку, розширює інструментарій прямої демократії, що є важливим для відповідності європейським стандартам. Водночас, низка положень ще вимагають суттєвого доопрацювання — зокрема, щодо фінансової самостійності, адміністративного контролю та реальної участі громадян у прийнятті рішень [2][3][4].

Фінансова автономія залишається найвразливішим аспектом українського самоврядування. На практиці більшість громад залежить від трансфертів із державного бюджету, а власні доходи складають незначну частку місцевих бюджетів. Це прямо суперечить вимогам Хартії, яка передбачає адекватне забезпечення місцевих влад фінансовими ресурсами, достатніми для виконання їхніх повноважень. Державна система розподілу податків і трансфертів часто є недостатньо прозорою і не гарантує фінансової стабільності для громад [5]. Для гармонізації з принципами Хартії необхідно закріпити більшу частину доходів (зокрема, податку на доходи фізичних осіб та місцевих податків) безпосередньо за громадами, а також впровадити чіткі формули розрахунку державних дотацій із врахуванням реальних потреб і функцій громад. Це дозволить муніципалітетам не тільки планувати довгострокові стратегії розвитку, а й оперативно реагувати на місцеві виклики, інвестувати у соціальну сферу, інфраструктуру та екологічні проекти.

Дуже важливо, що гармонізація із європейськими стандартами місцевого самоврядування означає не лише закріплення формальних процедур і повноважень, а й зміну моделі взаємодії між державою та місцевою владою. Сучасна практика європейських країн доводить, що ключовим чинником ефективної муніципальної автономії є партнерство, засноване на довірі й рівноправному діалозі. Важливе місце у Хартії займає принцип субсидіарності - розподіл повноважень здійснюється так, щоб рішення приймалися на максимально близькому до громадянина рівні. Україна вже імплементує подібні підходи, але ще необхідно суттєво посилити роль місцевої ініціативи, спростити процедури делегування повноважень, уникати надмірного втручання органів державної влади у вирішення питань місцевого значення [6]. Ефективна децентралізація також вимагає підвищення спроможності місцевих рад і виконавчих органів, запровадження електронного врядування, забезпечення відкритості та прозорості у розподілі ресурсів.

Варто відзначити й значний поступ у демократизації місцевого управління: введено обов'язковість публічних консультацій, громадських слухань, електронних петицій, що розширює можливості участі громадян у прийнятті рішень [7, с. 167–170]. Останні законодавчі зміни закріпили права внутрішньо переміщених осіб на участь у місцевому самоврядуванні, що

відповідає принципу недискримінації і відображає сучасні виклики війни. Український досвід децентралізації вже сьогодні визнається в Європі як один із найуспішніших, проте для повної відповідності Хартії необхідна подальша гармонізація: зокрема, щодо прозорості бюджетного процесу, створення сприятливих умов для міжмуніципального співробітництва, забезпечення судового захисту автономії громад.

Порівняльний аналіз із досвідом інших країн Центральної та Східної Європи (Польща, Словаччина, Литва) показує, що ефективна гармонізація національного законодавства з принципами Європейської хартії місцевого самоврядування дозволила цим державам досягти високих стандартів муніципальної демократії та сталого розвитку. Там було запроваджено реальне бюджетне самоврядування, розширено перелік власних повноважень громад, створено ефективні системи контролю і моніторингу. Україна може використати ці напрацювання, модернізувавши механізми управління майном, впровадивши стандарти екологічної та соціальної відповідальності, розширивши можливості для залучення громадян до контролю за рішеннями місцевої влади.

У перспективі вдосконалення українського місцевого самоврядування доцільно закріпити на рівні Конституції більш чіткі гарантії автономії громад, розширити сферу компетенції органів місцевого самоврядування, передбачити реальні механізми оскарження рішень державних органів, що обмежують права громад. Необхідно законодавчо визначити джерела наповнення місцевих бюджетів і забезпечити ефективне функціонування незалежних органів аудиту для прозорості місцевих фінансів. Також варто впровадити механізми підтримки міжмуніципальної співпраці та інституціоналізувати участь громадян в управлінні через дорадчі органи, громадські ради, молодіжні та екологічні ініціативи [8].

Впровадження цих змін забезпечить не тільки гармонізацію українського місцевого самоврядування з європейськими стандартами, а й створить передумови для довгострокового сталого розвитку громад, зростання їхньої конкурентоспроможності, залучення інвестицій та зміцнення соціальної єдності в суспільстві. Таким чином, муніципальна автономія в її європейському розумінні – це не лише правовий інструмент самоврядування, а й рушійна сила модернізації всієї країни.

Список використаних джерел:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 06.06.2025).
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 06.06.2025).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» № 3703-ІХ від 09.05.2024. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-IX> (дата звернення: 06.06.2025).

4. Закон України «Про публічну владу на місцях» (проект). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41752> (дата звернення: 06.06.2025).

5. Інститут громадянського суспільства. Висновок щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/publications/ekspertnyj-vysnovok-shhodo-vidpovidno/> (дата звернення: 06.06.2025).

6. Офіційний сайт Ради Європи (Офіс у Києві). «Сталий розвиток України повинен ґрунтуватися на принципах місцевого самоврядування». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/sustainable-development-of-ukraine-must-be-grounded-on-local-self-government-principles> (дата звернення: 06.06.2025).

7. Кравченко І.О., Роговенко О.В. Щодо забезпечення сталого розвитку місцевого самоврядування: баланс аспектів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія «Юридична». Вип. 37. 2023. С. 167–174.

8. Мережа UPLAN. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації в умовах війни: підсумки серпня–вересня 2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-ta-reforma-detsentralizatsii-v-umovakh-viiny-pidsumky-serpnia-veresnia/> (дата звернення: 06.06.2025).

Циганов Олег Григорович,

в.о. провідного наукового співробітника відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, доктор юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституціоналізм являє собою публічно-правову систему організації сучасного суспільства на основі права, демократії та утвердження конституційно-правової свободи людини. Метою цієї системи, як наголошує А. Р. Крусян, є обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав, свобод та інтересів людини і громадянина для досягнення (визнання, забезпечення та захисту) конституційно-правової свободи людини [1, с. 15].

Для забезпечення зазначеної мети система конституціоналізму, повинна спиратися на відповідні універсальні принципи, що вироблені людством

упродовж всього свого цивілізаційного розвитку і які стали світовими стандартами формування демократичної держави і громадянського суспільства. Так, відповідно до статті 2 Лісабонського договору (Консолідованої версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу) [2] основоположними цінностями Європейського Союзу визнаються повага людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага прав людини. Вказані цінності, зокрема, й визначають принципи європейського конституціоналізму.

Варто зауважити, що мета і принципи конституціоналізму є константами його науково-практичної парадигми, які є незмінними за будь-яких екстремальних умов. Водночас хоча український конституціоналізм й ґрунтується на класичних ідеях лібералізму (неолібералізму), універсальних принципах, що є притаманними для всіх демократичних, конституційних, правових, соціальних держав, утім він, як і будь-яка національна публічно-правова система, під впливом «національних» особливостей (як-от, історія й традиції народу, специфіка правової системи та політико-правових інститутів держави) набуває відповідної самобутності.

Зі свого боку збройна агресія РФ проти України стала довгостроковим чинником деструктивних впливів на глобальну та регіональну безпеку, на внутрішню політичну, економічну та соціальну реальність в нашій державі. Як зазначають О. Я. Рогач та Д. М. Белов, з 2014 року, а особливо після 24 лютого 2022 року «концепт війни» та «концепт забезпечення безпеки держави» становлять одне з ключових культурно-цивілізаційних понять, які безпосередньо впливають на формування й зміну конституційно-правової парадигми [3, с. 137].

Слід погодитися з вище згаданими науковцями, які вказують, що з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України спостерігаються нові вектори розвитку сучасної парадигми конституціоналізму, зокрема такі:

- ліберальна доктрина, яка зіграла настільки значиму роль у гуманістичних орієнтаціях держав, потребує сьогодні значного корегування з урахуванням нового підходу до поняття «державна безпека»;

- назріла необхідність суттєво скорегувати парадигму і розглядати забезпечення національної безпеки держави не тільки як характеристику захисту від загроз, а й як урегульовані правом суспільні відносини, що відображають стан та розвиток об'єктів національної безпеки;

- напрямком сучасної парадигми конституціоналізму слід передбачити оптимізацію структури органів забезпечення національної безпеки;

- потрібно перейти від практики ситуативного реагування на несподівані загрози й небезпеки до комплексної, довгострокової і науково обґрунтованої державної політики у сфері національної безпеки з максимальним використанням прогностичних оцінок;

- парадигма сучасного конституціоналізму повинна бути спрямована на перегляд структури, ролі та місця міжнародних утворень у системі забезпечення національної безпеки, що хоча за своєю природою спрямовані на

забезпечення безпеки, проте на практиці виявилися нездатними реалізувати цю функцію [3, с. 139-140].

Варто підкреслити, що тільки науково обґрунтовані оціночні судження про можливий стан відповідного об'єкта дослідження дозволяють визначити стратегічні вектори змін, врахувати ризики і тенденції, інтегрувати міжнародні стандарти та виробити ефективну модель правового регулювання. При цьому концепт стійкості є ключовим у сучасному безпековому дискурсі. Він передбачає здатність системи абсорбувати загрози, адаптуватися та швидко відновлюватися. Юридичне прогнозування має забезпечити закріплення стійкості як правового принципу та практичного критерію ефективності.

Таким чином, юридичне прогнозування є не допоміжною, а стратегічною функцією правотворчості й слугує необхідною умовою реформування безпекового законодавства в Україні. Воно також дозволяє синхронізувати процеси трансформації національного конституціоналізму з викликами сучасного безпекового середовища та міжнародними зобов'язаннями України. Без системного прогнозного підходу неможливе формування ефективної правової основи національної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм в умовах воєнного стану. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 3(21). С. 12-22
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C 326/01). Official Journal of the European Union. Volume 55. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ> (дата звернення: 18.06.2025).
3. Рогач О. Я., Белов Д. М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 70. С. 136-141.

Чеханюк Леся Володимирівна,

доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Каталізатором формування нового світового порядку стали трагічні події Другої світової війни, яка виявилась найбільш руйнівною з усіх воєн за весь час існування людської цивілізації. Небачені до того руйнування цивільної інфраструктури та цілеспрямоване винищення населення сколихнули увесь світ. Саме війна стала тим переломним моментом, що визначив подальшу

економічну, соціальну, політичну, військову та ціннісну трансформацію усіх країн світу. Так, формування нового світового порядку ознаменувалося зародженням одразу декількох міжнародних утворень, покликаних забезпечити взаємопорозуміння та співпрацю між різними країнами світу, мир та безпеку світової взаємодії.

Зокрема у 1945 році було утворено Організацію Об'єднаних націй (ООН), яка на сьогодні є найвпливовішим центром вирішення глобальних проблем, актуальних для всього людства. ООН є універсальною міжнародною організацією, яка об'єднує у своєму складі 193 країни світу та два спостерігачі (Ватикан і Палестину). Статут ООН, як основоположний та обов'язковий для усіх держав світу документ, визначає основну мету діяльності цієї організації та закріплює принципи міжнародного співробітництва. Саме він заклав фундамент для сучасного світового порядку, заснованого на підтриманні миру і міжнародної безпеки, утриманні від застосування сили або загрози силою, мирному врегулюванню спорів, поваги до принципу рівності та самовизначення народів, добросовісному виконанню взятих на себе зобов'язань та ін. ООН, ініціювавши прийняття Загальної декларації прав людини, вперше на міжнародному рівні закріпив каталог невід'ємних прав і свобод людини, поклавши початок новій ері взаємовідносин між людиною, державою та міжнародним співтовариством.

Міжнародна ситуація, яка склалася на початку 50 років минулого століття, змусила країни Європи подбати про формування спільного майбутнього задля забезпечення власної безпеки та захисту національних інтересів. Визначальними чинниками, які сприяли утворенню першої європейської організації співпраці – Ради Європи – було прагнення запобігти новим конфліктам, потреба миру та безпеки, взаємного порозуміння між країнами, ефективного відновлення після війни та захисту прав людини. Рада Європи, як регіональна міжнародна організація 46 держав-членів у європейському просторі, була творена 5 травня 1949 року. Преамбула Статуту Ради Європи наголошує на «підтвердженні своєї відданості духовним та моральним цінностям, які є спільним надбанням їхніх народів і справжнім джерелом особистої свободи, політичної свободи та верховенства права, принципам, які становлять підвалини кожної справжньої демократії» [1]. Найголовнішим надбанням Ради Європи є прийняття Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, яка стала ядром найбільш ефективної системи охорони людських прав і сформувала єдиний у світі механізм – Європейський суд з прав людини, до якого може поскаржитися особа на свою державу у разі порушення її прав та неспроможності знайти захисту у національній судовій системі. Обстоюючи європейські цінності, у тексті Конвенції вказується на спільну спадщину європейських держав щодо ідеалів, свободи і верховенства права, колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації [2]. Наголошується на важливості прав людини, які є духовним і моральним надбанням і цінністю Європи [3]. Таким чином, Рада Європи взяла на себе провідну роль у сфері захисту демократії, верховенства права та прав людини у післявоєнний період.

Задля відновлення європейської економіки та інфраструктури, ефективного контролю та використання найважливіших галузей промисловості, міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман запропонував створити новий план часткової економічної інтеграції. Так, 9 травня 1950 року було підписано Декларацію Роберта Шумана, яка пропонувала створити організацію, що контролюватиме видобування вугілля та виробництво сталі у ФРН та Франції. План Шумана та Моне був реалізований 18 квітня 1951 року підписанням Паризького Договору про створення Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі. Членами нової організації стали Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург [4]. Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та сталлю. У результаті діяльності цього союзу було створено нову для Європи глобальну концепцію перерозподілу ресурсів. Окрім економічної стабілізації почалася активна суспільна трансформація ставлення до прав людини, у державах розгортаються дискусії щодо необхідності нормативного закріплення соціально-економічних прав.

І хоч такий перший крок до економічної інтеграції окремих країн Європи став значним проривом у розбудові європейського об'єднання, лідери деякі країн прагнули прогресу й у інших галузях, зокрема у сфері безпеки та оборони. Корейська війна початку 1950-х років знову привернула увагу до цього питання і спонукала зробити спробу заснувати спільну європейську армію. Так, 27 травня 1952 року країни «європейської шістки» підписали Договір про заснування Європейського оборонного співтовариства. 23 березня 1957 року відбулося підписання Римських договорів, якими було створено Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергетики (Євроатом), а метою Союзу декларується збереження миру і свободи.

Подальший розвиток ЄС характеризується поступовим розширенням складу учасників та поглибленням інтеграції. Важливим кроком стало підписання у 1986 році Єдиного європейського акту, який визначив подальші цілі Європейської інтеграції та містив першу офіційну появу списку цінностей: у преамбулі Акту європейські країни заявляли про свою «рішучість сприяти спільними зусиллями розвитку демократії, що спирається на основні права... і, в першу чергу, на право свободи, рівності і соціальної справедливості» [5].

7 лютого 1992 року було підписано Договір про Європейський Союз – Маастрихтський договір, завдяки якому Європейський Союз постав у своєму сучасному вигляді, а перелік основоположних принципів доповнився та включав зокрема такі принципи: свободи, демократії, поваги до прав людини, основних свобод і верховенства права [6]. Згодом договори неодноразово змінювалися та коригувалися.

Однак, першим документом, у якому використовується термін «цінності» став Договір про запровадження Конституції для Європи (2003). Хоча сам

договір так і не набув чинності, однак він став визначальним щодо нормативного закріплення та подальшого розвитку цінностей як цементуючої основи функціонування Європейського союзу. Зокрема стаття 2 документу визначає, що «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги прав людини. Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві плюралізму, толерантності, справедливості, солідарності і недискримінації» [7]. Таким чином, в якості цінностей виокремлюються повага людської гідності, свободі, демократія, рівність, верховенство права та повага прав людини. З буквального тлумачення можна припустити, що до цього списку можна включити також плюралізм, толерантність, справедливість, солідарність, недискримінація, хоча чіткої вказівки, що це є цінностями, не міститься [3].

У грудні 2007 року глави держав і урядів ЄС підписали Лісабонський договір про реформу Європейського Союзу, який набув чинності 1 грудня 2009 року. Договір передбачає далекосяжні реформи, спрямовані на демократизацію, прозорість управління та ефективність функціонування ЄС, а також надаючи такій категорії як «Європейські цінності» нового правового виміру та конкретного юридичного змісту. Використання саме терміна «цінності» в новій редакції Договору про Європейський Союз покликано підкреслити, що європейська інтеграція та створюване в її межах право мають відповідати нормам моралі, і ні в якому разі не суперечити їм. Проголошення цінностей у Лісабонській редакції Договору про Європейський Союз говорить про рух Європейського Союзу як наднаціонального утворення до ще більшого зближення його держав-членів і взаємодоповнення національного права, права ЄС та міжнародного права. У статті 2 Лісабонського договору йдеться про те, що Союз засновано на таких цінностях: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків. Союз має інституційну структуру, спрямовану на те, щоб поширювати цінності Союзу. Поважати і дотримуватися цих цінностей – обов'язок як Союзу в цілому, так і кожної окремої держави, що до нього входить. Відданість цінностям ЄС також виступає як непорушна умова, що пред'являється до держав, які бажають вступити до складу Європейського Союзу [8].

Аналізуючи все вищенаведене, можна зробити висновок про те, що Європейський Союз пройшов складний еволюційний шлях від невеликого об'єднання кількох країн, що консолідувалися задля врегулювання конкретних безпекових та економічних негараздів, до складної наддержавної інституційної структури, яка об'єднала спільними цінностями значну частину європейського континенту. Таким чином, на сьогодні Європейський Союз варто розглядати не лише як економічний чи політичний Союз, а передусім як Союз цінностей.

Список використаних джерел:

1. Статут Ради Європи. Лондон 5 травня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Мотиль В.І. Зародження та розвиток цінностей Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія Право. 2024. Випуск 85: частина 4. С. 300-307. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.44>
4. Декларація Роберта Шумана. Історія європейської ментальності. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. URL: <https://lib.if.ua/publish2010/1273823974.html>
5. Єдиний європейський акт URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text (дата звернення: 25.06.2025)
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/с 83/01). *Офіційний вісник європейського союзу*. 30.3.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
7. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект). 2003. Конституційні акти Європейського Союзу .Частина I. Упорядник Г. Друзенко, за загальною редакцією Т. Качки. К.: Видавництво «Юстініан», 2005 р. 512 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_647#Text
8. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>

Федорак Вероніка Петрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-науково-інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,

завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЮ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Питання імплементації міжнародних стандартів з прав людини в Конституцію України набуло особливої ваги в умовах євроінтеграції, воєнного

стану та реформування правової системи. Відповідно до ст. 1 Конституції, Україна є правовою державою, а права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Однак за останнє десятиліття виклики, пов'язані з внутрішніми реформами, війною з РФ та зовнішніми міжнародно-правовими зобов'язаннями, загострили проблему гармонізації конституційних норм із нормами міжнародного права, зокрема стандартами Ради Європи, ООН, Європейського Союзу.

У 2022–2025 рр. Україна здійснила низку важливих кроків: ратифікувала Стамбульську конвенцію, наблизилася до повноцінного членства в Міжнародному кримінальному суді, а також активізувала конституційно-правові реформи у співпраці з Венеційською комісією та Європейською комісією. Попри це, повна гармонізація національного та міжнародного правового поля залишається невирішеною проблемою.

Конституція України у ст. 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, є частиною національного законодавства. Таким чином, Україна визнає примат міжнародного права над національним законом. Стаття 55 гарантує право кожного на звернення за захистом своїх прав до міжнародних судових установ, якщо національні засоби захисту вичерпані. Значним кроком стало внесення змін до Конституції у 2016 році (судова реформа), де було імплементовано низку положень, узгоджених із Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ), зокрема щодо незалежності суддів, права на справедливий суд, верховенства права.

Після надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС (2022 р.), Європейська комісія надала 7 основних рекомендацій, де зокрема вказано на необхідність захисту прав людини, зменшення політичного впливу на суди, забезпечення прав національних меншин. У грудні 2023 р. Єврокомісія схвалила рекомендацію щодо початку перемовин про вступ, зазначивши, що дотримання стандартів прав людини – ключова передумова подальшої євроінтеграції [4].

20 червня 2022 р. Верховна Рада ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція). У 2023–2024 рр. було ухвалено відповідні зміни до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та Закону «Про запобігання домашньому насильству», що адаптують українське законодавство до міжнародного стандарту [7–9].

У січні 2025 року Україна завершила ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду, тим самим визнавши юрисдикцію МКС щодо злочинів, вчинених на її території з 2014 року. Утім, виникає проблема: положення Конституції (ст. 80, 105) щодо імунітету народних депутатів і Президента можуть створювати конфлікт із зобов'язаннями за Римським статутом [10].

Закон України «Про національні меншини (спільноти)» (грудень 2022 р.) був ухвалений для адаптації національного законодавства до стандартів Ради Європи. Венеційська комісія (Opinion 1171/2023) визнала, що закон є важливим, але недосконалим, зокрема щодо права на освіту рідною мовою,

участі меншин у публічному житті та забезпечення культурної автономії [2, 3].

Часто імплементація відбувається лише декларативно. Наприклад, формальна ратифікація конвенцій не завжди супроводжується створенням дієвих механізмів реалізації прав. Так, після ратифікації Стамбульської конвенції не було достатнього фінансування шелтерів та кризових центрів: станом на 2024 р. в Україні функціонує лише 26 притулків, що в кілька разів менше від рекомендованої Євросоюзом кількості (1 на 10 000 жінок) [8].

У березні 2022 р. Україна офіційно повідомила Раду Європи та ООН про тимчасову дерогацію деяких зобов'язань, передбачених ЄКПЛ (статті 8, 15). Хоча ці обмеження допустимі, виникають питання щодо відповідності принципам пропорційності, передбачуваності та ефективності контролю [4].

Незважаючи на початок перезапуску Вищої ради правосуддя та створення Етичної ради, ключові проблеми залишаються: затримки у доборі суддів, відсутність стабільного фінансування, політичний тиск. Результатом є низька довіра до судової системи (менше 15% за опитуванням КМІС 2024 р.) та численні порушення ст. 6 ЄКПЛ (право на справедливий суд) [12–13].

У практиці українських судів продовжуються колізії між положеннями Конституції та міжнародних договорів. Наприклад, суди іноді відмовляються застосовувати практику ЄСПЛ, посилаючись на відсутність відповідного національного закону. Це суперечить ст. 17 Закону «Про виконання рішень ЄСПЛ» і ст. 9 Конституції.

Пропозиції щодо вдосконалення імплементації:

1. Конституційна реформа

- уточнення ст. 64 щодо обмеження прав в умовах надзвичайного чи воєнного стану.

- закріплення окремого механізму контролю за виконанням міжнародних договорів.

- упровадження інституту постійної конституційної експертизи щодо відповідності законопроектів міжнародним стандартам.

2. Інституційна модернізація

- створення наглядового органу при Уповноваженому з прав людини, який щорічно оцінює рівень дотримання міжнародних стандартів.

- залучення міжнародних експертів (OECD, VC, CoE) до оцінки відповідності українських законопроектів європейським критеріям.

3. Гармонізація судової практики

- проведення системного навчання суддів із застосування практики ЄСПЛ.

- автоматизована база рішень ЄСПЛ та їх прецедентне застосування на рівні ВСУ.

4. Реальне виконання Стамбульської конвенції

- виділення коштів з бюджету на створення притулків, розробка національного плану дій з протидії насильству на 2025–2030 рр.

Україна продовжує стратегічно важливий шлях до повної інтеграції в європейське та міжнародне правове поле. Попри значні досягнення, реалізація міжнародних стандартів у сфері прав людини вимагає не лише формального

законодавчого визнання, а й створення інституційних, фінансових і конституційних механізмів для їх повноцінного впровадження. Без удосконалення судової системи, політики в умовах воєнного стану та гарантій рівного доступу до прав реалізація цих стандартів залишатиметься декларативною.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами 2016, 2019 рр.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Venice Commission. Opinion No. 1171/2023. CDL-AD(2023)014. 12 June 2023. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2023\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2023)014-e)
3. Центр політико-правових реформ. Аналітика законопроекту «Про нацменшини». 2023. URL: <https://pravo.org.ua/publications/analitika-pro-zakonoproekt-pro-natsionalni-menshyny-2023>
4. European Commission. Ukraine Enlargement Report 2023. Brussels, 8 November 2023. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/ukraine_report_2023.pdf
5. Council of Europe Office in Ukraine. Project “Supporting constitutional and legal reforms in Ukraine (Phase 4)”. 2023–2026. URL: <https://www.coe.int/en/web/ukraine/supporting-constitutional-and-legal-reforms>
6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
7. EUAM Ukraine. «Ratification of the Istanbul Convention». 2023. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/news/ratification-of-the-istanbul-convention/>
8. Свідомі. «2 роки Стамбульської конвенції: що змінилося». 2024. URL: <https://svidomi.info/articles/2-roky-stambulskoyi-konventsii-shcho-zminylosya>
9. Human Rights Watch. «Ukraine’s International Criminal Law Reform». January 2025. URL: <https://www.hrw.org/report/2025/01/ukraines-international-criminal-law-reform>
10. Amnesty International Ukraine. «Надзвичайні повноваження влади: проблема санкцій РНБО», звіт за 2023 рік. URL: <https://amnesty.org.ua/reports/nadzvyhajni-povnovazhennya-vlady-problema-sanktsij-rnbo-2023/>
11. Київський міжнародний інститут соціології. Рівень довіри до судів, опитування 2024 р. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1040&page=1>
12. Вікіпедія. «Judicial reform in Ukraine», оновлено серпень 2024. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Judicial_reform_in_Ukraine
13. Юридична газета. «Systemic Violations of Fair Trial in Ukraine». 14 березня 2025. <https://yur-gazeta.com/publications/systemic-violations-of-fair-trial-in-ukraine.html>

Федченко Олексій Сергійович
старший викладач кафедри вогневої
підготовки Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Забезпечення прав людини є основоположним принципом діяльності органів правопорядку в демократичній державі. Згідно з Конституцією України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Однією з ключових інституцій, відповідальних за захист прав і свобод, є Національна поліція України, діяльність якої регулюється Законом України «Про Національну поліцію». Поліцейська діяльність передбачає не лише сервісні функції, але й необхідність застосування примусу у випадках, визначених законом. Саме в таких ситуаціях виникає ризик порушення прав і свобод особи, що вимагає належного правового регулювання, прозорості та контролю.

З принципів, на яких ґрунтується діяльність Національної поліції, в тому числі під час застосування поліцейських заходів примусу, ми можемо виділити такі основні:

- верховенство права – принцип, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями;
- дотримання прав і свобод людини – передбачає що обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції та має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування;
- законність – цей принцип наголошує, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України

Стаття 29 Закону України «Про Національну поліцію» [2], ґрунтуючись на принципах діяльності поліції, визначає що саме є поліцейським заходом та які вимоги до поліцейських заходів існують.

Отже, поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

Перелік поліцейських заходів, в тому числі заходів примусу, чітко визначений законом, застосування будь-якого заходу примусу, або якщо це стосується такого заходу примусу, як спеціальний засіб, будь-якого предмета, що прямо не вказаний в законі, заборонено.

Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

На нашу думку, необхідний захід – це захід, який створює мінімальні обмеження щодо прав і свобод людини і є єдиним можливим для застосування у конкретній ситуації.

Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

В даному випадку законодавець вказує, що обмеження прав і свобод повинні бути співрозмірні шкоді, що завдається охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, така заподіяна шкода може бути меншою, рівнозначною, однак не більшою, ніж завдається. Ця вимога убезпечує від надмірного та невиправданого застосування сили.

Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Ця вимога передбачає, що при наявній можливості у застосуванні декількох поліцейських заходів, повинен бути обраний той поліцейський захід, за допомогою якого поліція зможе виконувати свої повноваження максимально ефективно з мінімальним обмеженням прав і свобод людини.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Ця вимога є обов'язковою для всіх поліцейських заходів примусу і ґрунтується також на основних принципах діяльності поліції.

Необхідно зазначити, що поліцейські заходи превентивного характеру обмежують права людини, однак не несуть загрози для таких основоположних та природних прав, як право людини на життя. В той же час поліцейські заходи примусу є прямим втручанням у особисту свободу, тілесну недоторканність та інші права людини, гарантовані як Конституцією України (ст. 28, 29), так і міжнародним правом (ст. 3, 5 ЄКПЛ) [3]

Згідно статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);

- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї .

Всі три заходи примусу мають конкретну мету застосування, про що не потрібно забувати виконавцям, які перебувають у стресовому стані під час екстремальної ситуації, якою безсумнівно є застосування будь-якого поліцейського заходу примусу. Можемо виділити дві основні мети застосування поліцейських заходів примусу:

- 1) припинення протиправних дій;
- 2) затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Застосування будь-якого поліцейського заходу примусу може мати негативні наслідки (навіть летальні), що вказує на необхідність суворого дотримання вимог законодавства щодо порядку і правил застосування поліцейських заходів примусу. Вказаний порядок чітко прописаний в статтях 43-46 Закону України «Про Національну поліцію». Не потрібно також забувати про таку важливу вимогу, що закріплюється в законі на всіх етапах, а саме про обов'язок негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату. Саме в цей момент можливе перевищення влади і службових повноважень, пов'язане із порушенням та обмеженням прав людини, катуванням, знущанням і т. ін. Окрім того, відповідно до норм міжнародного права, особа не може зазнавати жорстокого або нелюдського поводження навіть під час затримання або припинення правопорушення. Будь-який захід повинен мати законну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві та застосовуватись мінімально необхідними засобами.

Попри законодавче врегулювання, на практиці існують певні проблеми із забезпеченням прав людини при застосування примусу:

- 1) надмірне або невинуватене застосування сили, особливо під час масових заходів;
- 2) недостатня відеофіксація дій поліції, що ускладнює об'єктивне розслідування скарг;
- 3) формальне реагування на скарги з боку інспекцій внутрішнього контролю.

Для вдосконалення ситуації варто:

- 1) запровадити обов'язкову відеофіксацію всіх випадків застосування примусу;
- 2) посилити незалежний громадський контроль за діями поліції;
- 3) удосконалити підготовку поліцейських з акцентом на права людини;
- 4) розробити єдину цифрову систему обліку застосування сили [4].

Поліцейські заходи примусу є необхідним і водночас ризикованим елементом діяльності Національної поліції. Саме тому так важливо, щоб їх застосування здійснювалося виключно в рамках закону, з дотриманням прав людини та міжнародних стандартів. Можемо стверджувати, що Закон України «Про Національну поліцію» створює юридичне підґрунтя для таких дій, однак потребує неухильного дотримання принципів прав людини при реалізації в практичній поліцейській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Звіт Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2023 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua>

Юрченко Артем Олексійович,

здобувач ступеня вищої освіти магістр
Навчально-наукового експертно -
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС: СТРАТЕГІЯ ТА ЕТАПИ НАБЛИЖЕННЯ

Питання європейської інтеграції є одним із ключових пріоритетів зовнішньої політики України з моменту проголошення незалежності. Європейський Союз, представляє собою модель регіонального співробітництва, заснованого на спільних цінностях, принципах демократії та верховенства права. Україна, поділяючи ці цінності та прагнучи до модернізації своєї економіки та суспільства, бачить своє майбутнє у тісній інтеграції з ЄС, а в перспективі - і повноправному членстві. Прагнення України до членства в ЄС набуло особливої актуальності в умовах сучасних геополітичних викликів та агресії з боку російської федерації. Європейська інтеграція розглядається як гарант суверенітету, безпеки та стабільного розвитку країни, а також як інструмент для реалізації масштабних реформ та підвищення рівня життя громадян.

Необхідність пристосування українського законодавства до законодавства ЄС було проголошено ще у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу 11 червня 1998 року. Пізніше її доповнила Концепція адаптації законодавства України до законодавства ЄС 16 серпня 1999 року, на основі якої мали розроблятися щорічні плани роботи вищих органів виконавчої влади, спрямовані на досягнення цієї мети. Наступним кроком стала “Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, прийнята 18 березня 2004 року

Верховною Радою України. Програма проголосила це пристосування пріоритетним напрямом зовнішньої політики України, спрямованим на досягнення критеріїв вступу до ЄС. Якщо розглядати стан виконання Україною зобов'язань в важливих сферах, то в процесі реалізації конституційної реформи була створена Конституційна комісія та три робочі групи відповідно до напрямків діяльності, прийнято низку вузькоспрямованих законопроектів (наприклад, №1013 про скасування адвокатської монополії, тощо), а також законопроекти, спрямовані переважно на отримання позитивної оцінки з боку електорату, наприклад скасування депутатської недоторканності [3].

За оцінкою фахівців Центру політико-правових ініціатив, майже всі конституційні ініціативи були переважно популістськими та недосконалыми з огляду на юридичні питання. Крім того конституційна реформа має й інші проблеми, серед яких закритість підготовки конституційних змін та відсутність консультацій з експертами, цілісного концептуального бачення внесених ініціатив, низька якість законопроектів з погляду юридичної Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції [4].

Судова система України також зазнала певних змін, пов'язаних з ПДА. Перші намагання змінити суддів у 2015–2016 рр. виявились невдалими і не спричинили поліпшення діяльності судової влади. Певні зрушення відбулись після розпуску Вищої кваліфікаційної комісії суддів і створення нових органів: Конкурсної комісії, завданням котрої було формування нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів, та Комісії з питань доброчесності та етики, що мусила контролювати діяльність вищих судових органів. Проте, Вища рада правосуддя, уповноважена на керівництво у формуванні цих органів, не виконала своїх завдань та знівельовала роль міжнародних експертів у їх складі. Позитивними зрушеннями варто назвати створення Вищого антикорупційного суду, Служби судової охорони, залучення експертів від громадськості до оцінювання роботи суддів та кандидатів на судові посади від громадської ради доброчесності, запровадження класичного суду присяжних. Ключовими проблемами залишаються: непослідовність судових реформ; високий рівень корумпованості судової влади та неефективність роботи Вищої ради правосуддя; кадровий голод і високе навантаження на чинних суддів, що ускладнює доступність правосуддя тощо [1, 4].

В межах проблеми протидії корупції було засновано Антикорупційне бюро, Вищий антикорупційний суд та низку інших інституцій, внесено зміни в низку нормативних актів тощо. Значущими серед них є можливість передачі справ з судів загальної юрисдикції до Вищого антикорупційного суду, скасування монополії державних експертних центрів на проведення експертиз у кримінальних провадженнях, розширення повноважень Антикорупційного бюро. Антикорупційна структура, відокремлена від загальної правоохоронної в Україні, є досить новою, тому ще не має ефективної системи стримувань і противаг [3].

Одним із основних досягнень стало впровадження Єдиного державного реєстру декларацій, але 27 жовтня 2020 року Конституційний суд визнав

неконституційною кримінальну відповідальність за недостовірне декларування, що можна вважати певним відступом від зобов'язань, взятих Україною в сфері боротьби з корупцією.

Реформування виборчої системи досягло певних здобутків. Це, передусім, ухвалення нового виборчого кодексу, за яким скасовано мажоритарну виборчу систему, крім того запроваджено пропорційну з частково відкритими виборчими списками, кодифіковано виборче законодавство в питанні розподілу та регулювання різних типів виборів, розширено повноваження Центральної виборчої комісії, введено обов'язкову публікацію відкритих виборчих даних тощо. Ці заходи досить істотно просунули реформу у напрямку виконання відповідно до положень ПДА, але при цьому не усунули деяких інших проблем: необґрунтоване надмірне фінансування виборчих кампаній, що лишає можливим вплив фінансового чинника на результати виборів, сумнівна якість Державного реєстру виборців, який не проходив жодного незалежного аудиту, відсутність кваліфікації злочинів проти виборчих прав та системи ефективної протидії їм з боку правоохоронних органів [4, 5].

Сьогоднішній стан української євроінтеграції варто назвати важким та суперечливим. Україна поволі рухається вперед на шляху до зближення українського законодавства до законодавства ЄС, але зі значними труднощами. Найперше на це впливає непослідовність проведення реформ та неузгодженість їхнього впровадження між міністерствами, що часто тільки ускладнює вже складний процес реформування. Важливим чинником також є корумпованість. Крім того, зміни, спрямовані на прозорість діяльності органів влади, часто ігнорують, що теж ускладнює ситуацію. Внаслідок цього процес реформування стає важчим і сповільнюється [1, 3].

Наявний стан справ в Україні демонструє, що негаразди, які існують у процесі наближення законодавства та реформування - доволі очевидні. Насамперед, необхідно розв'язати проблему непослідовності рішень шляхом створення механізмів тіснішої взаємодії між органами та гілками влади для узгодження їхніх дій, переглянути та сформувані чітку стратегію втілення нових законів та наявного законодавства з урахуванням національної специфіки і ресурсного потенціалу, залучати незалежних та міжнародних експертів до функціонування ширшого кола інституцій на різних щаблях у процесі проведення кадрових змін, зосередитись на реформах, спрямованих на створення прозорої системи функціонування державних органів, взаємодіяти з громадськістю, залучаючи її до обговорення законопроектів та виявлення проблемних питань.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про ведення воєнного стану в Україні : закон України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

3. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі : постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text>
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : закон України. UR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
5. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242

Шевченко Ірина Олександрівна

Адвокат

Симоненко Наталія Олександрівна

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 307 ТА 309 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ, В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Запровадження інституту кримінальних проступків у національне законодавство України є інструментальною реакцією на потребу в подальшій гуманізації кримінального права, що полягає у трансформації низки нетяжких злочинів у кримінальні проступки. Виокремлення із загальної сукупності кримінальних правопорушень, передбачених чинним Кримінальним кодексом України, частини діянь, що не становлять значної загрози для основних соціальних благ, дало змогу істотно пом'якшити рівень криміналізації суспільства, а також сформуванню більш диференційований підхід до правових наслідків, передбачених за їх вчинення.

Зміни, що відбулися, дозволили обмежити обсяг репресивного впливу держави, надавши можливість для застосування заходів більш превентивного та реабілітаційного характеру. Водночас поява в законодавстві категорії кримінального проступку як виду кримінального правопорушення актуалізувала низку дискусійних питань, насамперед у сфері їх відмежування від злочинів, а також у визначенні меж караності діянь.

У цьому контексті особливої уваги набуває проблема кваліфікації правопорушень, передбачених статтями 307 та 309 КК України, у зв'язку з необхідністю чіткого розмежування між незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України), та аналогічними діяннями, що вчиняються без мети збуту (ст. 309 КК України) [2].

Із набуттям чинності з 1 липня 2020 року змін до ст.12 КК України, діяння, передбачене ч.1 ст. 309 КК України, офіційно віднесено до кримінальних проступків, що зумовлює необхідність перегляду підходів до правозастосування у цій сфері [2]. Ключовим нормативним орієнтиром для визначення обсягу та характеру заборонених речовин є класифікатор, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 2000 року, який містить переліки засобів з наркотичним або психотропним складом, із деталізацією щодо їх вагових параметрів, особливостей хімічної структури та рівня суспільної небезпеки. Така класифікація прямо корелює із системою санкцій, застосовуваних до правопорушників, зокрема встановлюючи межу між кримінальною та адміністративною відповідальністю (наприклад, у випадках невеликого розміру застосовується ст. 44 КУпАП).

Водночас складність правової кваліфікації значною мірою зумовлена необхідністю встановлення суб'єктивної сторони, а саме спрямованості умислу правопорушника, тобто чи мав місце намір на збут наркотичного засобу, чи особа зберігала його виключно з метою власного споживання. Саме встановлення цієї мети виступає фундаментальним критерієм, що визначає правову природу вчиненого діяння як проступку або як злочину. Аналіз судової практики засвідчує неоднорідність підходів до цього питання, що ускладнює формування стабільної правозастосовної доктрини.

Так, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, винесеній за результатами розгляду касаційної скарги захисника особи, засудженої за ч.2 ст. 309 КК України та ч.2 ст. 307 КК України, було скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд справи. Касаційний суд встановив, що апеляційна інстанція, підтримуючи висновок суду першої інстанції щодо наявності умислу на збут наркотичного засобу, не дотрималась вимог кримінального процесуального законодавства, а саме не надала належної оцінки доказам, що свідчать про наявність або відсутність відповідної мети. У постанові підкреслено, що мета вчинення правопорушення відповідно до ст. 91 КПК України є однією з обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів [4].

Ознаками, що можуть вказувати на наявність умислу на збут, визнаються як домовленість із потенційним покупцем, так і інші фактичні дані: великий або особливо великий розмір речовини, спосіб її упакування та розфасування, поведінка особи, а також той факт, що суб'єкт не є споживачем наркотичних засобів, проте їх виготовляє або зберігає.

Водночас, коли висновок про умисел ґрунтується виключно на обсязі речовини або її зовнішньому вигляді, без урахування обставин набуття речовини (наприклад, у випадку знахідки) та з'ясування моменту формування умислу на збут, такий підхід визнається поверховим і юридично недостатньо обґрунтованим.

З огляду на викладене, значну роль у формуванні сталого підходу до кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 307 та 309

КК України, відіграє судова практика, яка слугує орієнтиром для правозастосовної діяльності органів досудового розслідування та суду.

Так, у вироку Дарницького районного суду міста Києва від 25 жовтня 2022 року, яким Іванова Івана Івановича було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст. 307 КК України, ключовим аргументом для інкримінування саме збуту, а не зберігання наркотичних засобів, стала сукупність таких обставин, як маса наркотичних засобів та психотропних речовин, що перевищувала межу особливо великого розміру, а також наявність речей, які могли бути використані для фасування. Крім того, невстановленість конкретної дати та способу придбання наркотичних засобів не завадила суду дійти висновку щодо наявності у засудженого прямого умислу на їх збут, зважаючи на об'єктивні характеристики зберігання за місцем проживання та вагомий обсяг заборонених речовин. Апеляційна та касаційна інстанції погодилися з висновками суду першої інстанції, що свідчить про усталену практику об'єктивного тлумачення умислу на збут у контексті наявних доказів [6].

Також, у вироку Галицького районного суду м. Львова від 4 серпня 2022 року було обрано протилежний підхід. Суд, розглядаючи кримінальне провадження щодо особи, обвинуваченої за частинами 2 та 3 ст. 307 КК України, дійшов висновку про відсутність у її діях складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 КК України, та перекваліфікував обвинувачення на ч.3 ст. 309 КК України, яка не передбачає наявності спеціальної мети збуту. Вказане рішення ґрунтувалося на дослідженні як суб'єктивної сторони правопорушення, зокрема на відсутності прямого умислу на збут, так і на врахуванні соціального портрету особи, яка не мала ознак систематичної протиправної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, перебувала на обліку в медичному закладі з діагнозом наркотичної залежності, та не мала доходів або майна, що могли б свідчити про корисливі мотиви. Крім того, суд не встановив жодних доказів, які б прямо чи опосередковано вказували на існування домовленості щодо збуту, фактів передачі наркотичних засобів третім особам або наявності обладнання для фасування [5].

Загальний аналіз судової практики свідчить, що у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, надзвичайно важливим є встановлення конкретних обставин, що супроводжують виявлення та вилучення речовини, визначення її фізико-хімічних властивостей, ваги, способу зберігання, наявності об'єктів, що можуть бути використані для фасування чи зважування.

Таким чином, у межах трансформації правової системи України, зумовленої процесами гуманізації кримінальної юстиції та європейської інтеграції, проблеми кваліфікації правопорушень, передбачених статтями 307 і 309 КК України, потребують подальшої концептуальної конкретизації, особливо у частині доведення суб'єктивної сторони та врахування фактичних обставин вчиненого діяння.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.06.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.06.2025).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 25.06.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 03.09.2020 у справі № 203/337/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243744> (дата звернення: 25.06.2025).
5. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 4 серпня 2022 р. у справі № 461/4469/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115543640>.
6. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 25 жовтня 2022 р. у справі № 753/20137/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106922285>

Шпатенко Марина Романівна,

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра

Навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРАВА ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі захист прав дитини в умовах збройної агресії постає як один із найактуальніших викликів міжнародного права. Дитина, як найуразливіший суб'єкт суспільства, потребує особливого правового захисту, що закріплений у низці ключових міжнародних документів, серед яких основоположне значення мають Конвенція ООН про права дитини 1989 року, її Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах, а також Женевські конвенції 1949 року.

Конвенція ООН про права дитини визначає основні права дитини - на життя, ім'я, громадянство, освіту, медичне обслуговування, захист від насильства, експлуатації, дискримінації тощо. Стаття 38 цього документа прямо зобов'язує держави-учасниці поважати міжнародне гуманітарне право, яке застосовується до дітей в умовах збройних конфліктів, а також вживати всіх можливих заходів для забезпечення їхнього захисту та догляду [4].

Особливе місце серед міжнародно-правових актів займають Женевські конвенції, зокрема Четверта Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» 1949 року. Вона передбачає особливий режим захисту дітей як частини цивільного населення, підкреслюючи необхідність гуманного поводження з ними, навіть у ситуації окупації чи бойових дій. Стаття 24 Конвенції закріплює зобов'язання сторін конфлікту вживати всіх можливих заходів для запобігання роз'єднанню дітей з батьками, а також створення безпечних зон для дітей, які залишилися без нагляду [6].

У межах міжнародного гуманітарного права захист дітей трактується не лише як гарантія збереження їхнього життя та фізичної недоторканності, але й як заборона на участь у воєнних діях, вербування, депортацію, переміщення без супроводу, використання в інформаційній війні чи для пропаганди. Як зазначає І.С. Щебетун, ефективна імплементація норм гуманітарного права щодо дітей вимагає від держав активної взаємодії з міжнародними механізмами контролю та відповідальності, зокрема з юрисдикцією Міжнародного кримінального суду [5].

Важливу роль у гарантуванні дотримання прав дитини в умовах збройної агресії відіграють міжнародні організації. ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Міжнародний Комітет Червоного Хреста здійснюють моніторинг ситуації, ведуть гуманітарні місії та забезпечують захист дітей, які постраждали від конфліктів. В Україні, як засвідчує аналітична доповідь Української Гельсінської спілки з прав людини, в умовах війни на Донбасі та повномасштабної агресії РФ особливу небезпеку для дітей становлять обстріли, міни, депортація до Росії, відмова у доступі до освіти та медицини [2].

Військові конфлікти завжди супроводжуються масштабними порушеннями прав людини, проте найбільших втрат зазнають діти – найменш захищена частина цивільного населення. В умовах збройної агресії страждають ключові права дитини, які гарантовані як міжнародним правом, так і національними законодавствами: право на життя, безпеку, освіту, охорону здоров'я, сім'ю та захист від жорстокого поводження.

Одним із найгрубших наслідків війни є порушення права дитини на життя – базової і невід'ємної цінності, закріпленої у статті 6 Конвенції ООН про права дитини [4]. Збройна агресія призводить до загибелі дітей як безпосередньо внаслідок бойових дій (обстрілів, бомбардувань, мінування), так і через непрямі фактори – відсутність доступу до медичної допомоги, води, їжі. Згідно з даними ООН, лише в перший рік повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну (2022 р.) загинуло понад 400 дітей, а тисячі були поранені або зникли безвісти [2].

Право на безпеку та захист від жорстокого поводження також порушується систематично. Діти часто опиняються в умовах психологічного терору, сексуального насильства, катувань, піддаються фізичному насильству з боку окупаційних або незаконних збройних формувань. Крім того, діти залишаються самотніми через загибель або зникнення батьків, що ще більше ускладнює ситуацію з їхньою соціалізацією та психологічною реабілітацією

[2; 5].

Право на охорону здоров'я так само суттєво обмежується. Знищення лікарень, нестача медикаментів, відсутність доступу до вакцинації, психосоціальної допомоги створюють передумови для поширення інфекційних захворювань, хронічних ускладнень і загального зниження фізичного та психічного здоров'я дітей. У регіонах, охоплених конфліктом, медична інфраструктура функціонує нестабільно або повністю зруйнована, а діти часто залишаються без необхідної терапії, особливо ті, хто має інвалідність або потребує постійного нагляду [1; 9].

Окремим і надзвичайно болючим проявом воєн є примусове переміщення, депортація та викрадення дітей. У контексті війни в Україні Російська Федерація здійснює масову депортацію українських дітей до своєї території, порушуючи статті 49 і 147 Четвертої Женевської конвенції. Діти з окупованих регіонів піддаються насильницькій асиміляції, зміні громадянства, примусовому "усиновленню" в російські сім'ї, що вже було кваліфіковано низкою правозахисних організацій як воєнний злочин [6; 8]. Як зазначає К. Рашевська, повернення викрадених Росією дітей є не лише моральним, а й правовим імперативом, який має бути умовою подальших дипломатичних процесів [8].

Не менш загрозливим є залучення неповнолітніх до участі у збройних формуваннях. Попри заборону на міжнародному рівні, зокрема в межах Факультативного протоколу до Конвенції ООН, практика вербування дітей продовжує існувати в деяких збройних конфліктах. У контексті війни на сході України є задокументовані випадки, коли неповнолітніх з окупованих територій долучали до так званих "юнармійських" рухів або використовували як розвідників і помічників у збройних угрупованнях [2].

У контексті систематичних і масових порушень прав дитини під час збройних конфліктів, особливо в умовах сучасних воєн, актуалізується потреба в ефективному застосуванні міжнародно-правових механізмів захисту та відповідальності. Міжнародне співтовариство визнає злочини проти дітей не лише як порушення гуманітарного права, а й як потенційні злочини проти людяності та воєнні злочини, що підлягають кримінальному переслідуванню в межах міжнародної юрисдикції.

Міжнародне кримінальне право чітко класифікує окремі порушення прав дітей як злочини, які можуть підпадати під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС). До таких злочинів належать: викрадення та депортація дітей, їх насильницьке переміщення, вербування до збройних формувань, вбивства, катування, сексуальне насильство, а також навмисне позбавлення доступу до гуманітарної допомоги (ст. 7 і 8 Римського статуту МКС) [3].

Показовим прикладом ефективності цього механізму стало ухвалення ордера на арешт президента Російської Федерації В. Путіна та уповноваженої з прав дитини М. Львової-Белової у березні 2023 року. Вони були звинувачені у незаконній депортації українських дітей із окупованих територій до Росії, що Римський статут кваліфікує як воєнний злочин [8]. Такий прецедент

продемонстрував реальну здатність міжнародного правосуддя реагувати на конкретні злочини проти дітей навіть у межах активної фази збройного конфлікту.

Крім кримінального переслідування, важливою складовою захисту дітей є моніторинг, документування фактів порушень та гуманітарне реагування, які забезпечують міжнародні організації.

Міжнародний кримінальний суд (МКС), окрім судових функцій, здійснює аналітичну діяльність щодо системних злочинів проти дітей, що дозволяє своєчасно формувати докази для подальших кримінальних проваджень. Його юрисдикція поширюється на держави-учасниці Римського статуту, однак МКС може також розглядати справи щодо громадян третіх країн у разі відповідного звернення Ради Безпеки ООН або ініціативи прокуратури суду [3].

Рада ООН з прав людини виступає важливим політичним органом, що створює спеціальні доповіді щодо стану дотримання прав дитини у конфліктних регіонах. Через механізми Universal Periodic Review (Універсальний періодичний огляд), тематичні спеціальні процедури та незалежні комісії з розслідування вона сприяє виявленню порушень та тисне на держави щодо їх припинення [5].

Попри наявність широкої міжнародно-правової бази, захист дітей у період війни залишається недостатньо ефективним через низку викликів: відсутність примусового механізму виконання рішень міжнародних інституцій, обмежений доступ до окупованих територій, використання дітей у гібридних формах війни, політичні обмеження міжнародної юрисдикції.

У цьому контексті актуальними є такі рекомендації:

1. Розширення юрисдикції МКС та зміцнення співпраці з національними органами щодо документування та передачі доказів злочинів проти дітей.

2. Запровадження міжнародного механізму з повернення викрадених та незаконно переміщених дітей, який би діяв незалежно від волі сторін конфлікту.

3. Інституційне посилення співпраці між ЮНІСЕФ, ООН та національними урядами щодо довготривалої реабілітації постраждалих дітей, зокрема психологічної та освітньої.

4. Імплементация спеціалізованих програм у законодавстві держав щодо захисту дітей у надзвичайних ситуаціях – як у мирний час, так і в період збройного конфлікту [1; 9].

У сучасних умовах глобальної нестабільності, масштабних воєн і затяжних збройних конфліктів питання захисту прав дитини набуває критичного значення для всього міжнародного правопорядку. Діти як найуразливіша частина цивільного населення стають жертвами не лише бойових дій, але й цілеспрямованої воєнної політики, що супроводжується масовими порушеннями фундаментальних прав – на життя, безпеку, освіту, медичну допомогу, сімейне середовище та захист від насильства й експлуатації.

Міжнародно-правові документи, зокрема Конвенція ООН про права

дитини, її Факультативний протокол, Женевські конвенції та Римський статут МКС, створюють потужний нормативний фундамент для захисту дітей у ситуаціях збройної агресії. Проте фактична реалізація цих норм залишається складною через низку факторів: обмежену ефективність механізмів примусу, політичну заангажованість окремих держав, труднощі з доступом до постраждалих територій, недосконалість національних законодавств.

Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті війни в Україні, де права тисяч дітей порушуються системно: йдеться про масові депортації, вбивства, поранення, використання в пропаганді та бойових діях, позбавлення доступу до базових послуг. Незважаючи на існування міжнародного механізму відповідальності, в тому числі ордерів МКС на арешт високопосадовців, ефективно притягнення до відповідальності залишається радше винятком, ніж правилом.

Таким чином, для забезпечення належного захисту прав дітей у період збройних конфліктів необхідна не лише юридична імплементація міжнародних норм, а й суттєве посилення політичної волі держав, їх взаємодії з міжнародними інституціями, розвиток гуманітарної інфраструктури та довгострокових програм реабілітації. Захист дітей у часи війни — це не лише правова чи гуманітарна задача, а цивілізаційний тест для всього людства, який визначає рівень його моральної зрілості та відданості принципам гуманізму й справедливості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання /О.А. Біда, А.Б. Блага, А.П. Бущенко, О.А. Мартиненко, П.І. Пархоменко, М.Г. Статкевич, С.В. Тарабанова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 82 с.
3. Міжнародне право: навч. посібник /за заг. ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 335 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/862113>.
4. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Щебетун І.С., Михайліна Т.В. Захист прав дітей на окупованих територіях: міжнародний досвід та українські реалії. Політичне життя. 2019. № 2. С. 34.
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
7. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.
8. Рашевська К. Повернення викрадених Росією дітей: *conditio sine qua non*. URL: <https://blog.liga.net/user/krashevskya/article/povernennya-vikradenih-rosieyu-ditey-conditio-sine-qua-non>.
9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III (у редакції від 08.06.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

Ящур Павло,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, капрал поліції

Науковий керівник:

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНЬ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційний контроль є фундаментальним інститутом правової держави, що забезпечує верховенство Конституції та ефективний захист основних прав людини. У процесі європейської інтеграції України значення цієї інституції суттєво зросло, адже відповідність стандартам Ради Європи та Європейського Союзу передбачає не лише формальне декларування прав і свобод, а й реальні механізми їх гарантування, зокрема під час надзвичайних обставин. Саме конституційний контроль дозволяє забезпечити баланс між публічними інтересами держави й захистом особистих прав громадян, що особливо актуально в умовах воєнного стану, коли перед суспільством постають безпрецедентні виклики безпеці, свободі, життю та гідності людини.

Об'єктом цього дослідження виступає система конституційного контролю в Україні, а предметом – його роль у забезпеченні гарантій прав людини під час обмежень, пов'язаних із введенням воєнного стану. Конституція України, враховуючи міжнародні стандарти, чітко окреслює межі допустимих обмежень прав людини під час надзвичайних ситуацій. Згідно зі статтею 64, навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану держава не може обмежити основні права і свободи, визначені у низці статей Конституції, що відповідає зобов'язанням України за Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Водночас чинний Закон «Про правовий режим воєнного стану» (2015) деталізує коло прав, що можуть бути тимчасово обмежені, визначаючи, що це має відбуватись виключно на підставі закону, з урахуванням принципів пропорційності й необхідності [1].

Роль Конституційного Суду України у цьому контексті набуває ключового значення. Саме він є гарантом того, що навіть у надзвичайних умовах держава не вийде за межі дозволеного конституцією обсягу обмежень, а кожне таке обмеження підлягає суворій правовій перевірці. Практика КСУ у воєнний період показує, що Суд балансує між імперативами безпеки держави

та непорушністю фундаментальних прав людини. Зокрема, у рішеннях останніх років акцентовано, що навіть під час воєнного стану обмеження не повинні нівелювати сутність права та повинні відповідати принципу верховенства права [2]. Конституційний Суд також неодноразово підкреслював, що позбавлення чи обмеження гарантій доступу до правосуддя, особистої свободи, права на захист, презумпції невинуватості тощо є неприпустимими навіть у найбільш кризових умовах [3].

Європейський вектор розвитку України вимагає гармонізації національного механізму конституційного контролю зі стандартами Ради Європи. Дерогації, тобто тимчасове обмеження окремих прав, допускаються лише у надзвичайних ситуаціях і мають бути повідомлені відповідним міжнародним організаціям – це принципово для збереження довіри до правової системи держави. Відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини та статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, держава повинна обґрунтувати необхідність, пропорційність і часові межі таких обмежень. Водночас Рада Європи, Венеційська комісія та ЄСПЛ вимагають, аби судовий контроль за обмеженнями діяв безперервно, і навіть у воєнний час громадяни мали можливість звертатися до суду щодо порушень своїх прав [4, С. 55–61].

У практиці Конституційного Суду України поступово утверджується європейський стандарт пріоритетності прав людини. В новітніх рішеннях Суду (зокрема, 2022–2024 рр.) простежується тенденція до захисту соціальних прав військовослужбовців, недопущення свавільного тримання під вартою, підтримки принципів гідності, захисту від дискримінації та забезпечення особистої недоторканності. Водночас у складних питаннях, пов'язаних із балансуванням безпеки й свобод, Суд акцентує, що обмеження повинні бути тимчасовими, розумними за обсягом і такими, що не впливають на «ядро» основоположних прав. Такий підхід відповідає позиціям ЄСПЛ, який визначає: обмеження прав у надзвичайних ситуаціях не можуть призводити до цілковитої втрати сутності права чи створювати передумови для зловживань держави [3].

Законодавча база щодо конституційного контролю під час воєнного стану постійно удосконалюється. Зокрема, удосконалюється механізм судового контролю за актами органів державної влади та впроваджуються інструменти для оперативного реагування на зміни у законодавстві, пов'язані з безпековою ситуацією. На порядку денному – посилення незалежності Конституційного Суду, забезпечення його безперебійної роботи навіть у кризових умовах, а також розвиток системи індивідуальної конституційної скарги як дієвого інструменту захисту прав особи. Важливо, що й у період війни Україна неухильно звітує перед Радою Європи та ООН щодо дерогацій і зберігає курс на приведення власного законодавства до стандартів *acquis communautaire*, що включає належне функціонування інституту конституційного контролю [4, с. 55–60].

Завершуючи аналіз, можна зазначити: конституційний контроль в Україні перебуває в динаміці розвитку під впливом європейської інтеграції та

екстремальних викликів війни. Його основна функція – недопущення зловживань владою та забезпечення справжнього балансу між безпекою держави та невід’ємними правами людини. Надалі доцільно посилити судові процедури перевірки обмежень прав, удосконалити механізми доступу громадян до Конституційного Суду, розвивати правову культуру поваги до рішень КСУ. Це стане запорукою не лише ефективної євроінтеграції, а й реального захисту особистості у демократичній державі.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 233. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 16.06.2025).
2. International Covenant on Civil and Political Rights [Електронний ресурс] : United Nations, 1966. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (дата звернення: 16.06.2025).
3. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 р. № 8-р(П)/2024 [Електронний ресурс] // Відомості Конституційного Суду України. – 2024. – № 10. – С. 45–52.
4. Гета Д. С., Кисильова К. В., Ковач Я. В. Роль Конституційного Суду у захисті громадянських прав під час правового режиму воєнного стану [Текст] // Академічні візії. – 2024. – № 30. – Режим доступу: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1012> (дата звернення: 16.06.2025).